

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА
РОБОТА

НА ТЕМУ:

«ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ ТРЕНДИ»

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність: **072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА,
СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»**

Освітньо-професійна програма: **«ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА
СТРАХУВАННЯ»**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Виконавець:

Данило РЯДНОВ,
студент 2 курсу, гр. ЕФ-21

Науковий керівник:

Тетяна СТЕЦЕНКО,
к.е.н., доцент, доцент закладу вищої
освіти кафедри фінансів, банківської
справи та страхування

Дипломна робота магістра допущена до захисту
рішенням кафедри фінансів, банківської справи
та страхування

Протокол № _____ від «___» _____ 2024 р.
Зав. кафедри _____ проф. Ольга ГЛУЩЕНКО
підпис

Харків 2024

АНОТАЦІЯ

Ряднов Д. І. Фіскальна політика: сучасні тренди. – Рукопис.

Кваліфікаційна магістерська робота.

Спеціальність: 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА,
СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»

Освітньо-професійна програма: «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА
ТА СТРАХУВАННЯ»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків,
2024.

Робота присвячена аналізу фіскальної політики України та її оптимізації в умовах сучасних економічних викликів. Розглянуто теоретичні основи фіскальної політики, проведено оцінку її реалізації в Україні та запропоновано рекомендації на основі міжнародного досвіду. Увага приділена проблемам ефективного податкового адміністрування, зниженню боргового навантаження та стимулюванню економічного зростання.

Особливу увагу приділено аналізу впливу тіньової економіки, недостатньої прозорості податкової системи та недоліків у законодавчому регулюванні. Запропоновано стратегічні підходи до вдосконалення механізмів фіскальної політики, що враховують специфіку економіки України.

Результати роботи мають практичне значення та можуть бути використані для вдосконалення державної політики, спрямованої на досягнення макроекономічної стабільності та сталого розвитку.

Ключові слова: фіскальна політика, податкове адміністрування, тіньова економіка, економічне зростання, державна політика, боргове навантаження.

ANNOTATION

Riadnov D. I. Fiscal policy: modern trends. – Manuscript.

Thesis of master's degree.

Specialty: 072 “FINANCE, BANKING, INSURANCE AND STOCK MARKET”

Educational and professional program: “FINANCE, BANKING AND INSURANCE”

Kharkiv National University named after V. N. Karazin. – Kharkiv, 2024.

This work is dedicated to the analysis and optimization of Ukraine's fiscal policy in the context of modern economic challenges. It examines the theoretical foundations of fiscal policy, assesses its implementation in Ukraine, and offers recommendations based on international experience. The study focuses on issues such as inefficient tax administration, debt burden reduction, and economic growth stimulation.

Special attention is given to the impact of the shadow economy, insufficient transparency of the tax system, and shortcomings in legislative regulation. Strategic approaches to improving fiscal policy mechanisms that consider the specifics of Ukraine's economy are proposed.

The results of this work hold practical significance and can be applied to enhance public policy aimed at achieving macroeconomic stability and sustainable development.

Keywords: fiscal policy, tax administration, shadow economy, economic growth, public policy, debt burden.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	10
1.1. Сутність і соціально-економічний зміст фінансової політики.	10
1.2. Класифікація фінансової політики.	19
1.3. Порівняльний аналіз теорій і концепцій фінансової політики.	28
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	39
2.1. Оцінка реалізації фінансової політики в Україні	39
2.2. Фактори впливу на реалізацію фінансової політики в Україні.	64
Висновки до розділу 2.....	74
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	76
3.1. Рекомендації щодо оптимізації фінансової політики.	76
3.2. Імплементация зарубіжного досвіду планування та реалізації фінансової політики в Україні	85
Висновки до розділу 3.....	100
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	106

ВСТУП

Одним з ключових завдань та обов'язків держави є невинне забезпечення стабільності, динамічності та збалансованості макроекономічних процесів розвитку. У контексті сучасної динамічної епохи стає особливо важливою потреба у створенні та впровадженні продуманої економічної стратегії.

Фіскальна політика виступає регулятором макродинаміки та механізмом забезпечення соціальної стабільності, тому її необхідно розглядати як багатовимірний процес, що передбачає модернізацію та раціоналізацію економіко-соціальної системи країни з використанням відповідних методів та інструментів. Принципи, форми та способи реалізації вітчизняної фіскальної політики перебувають у процесі інституційного формування. Існуюча неузгодженість механізмів її реалізації на даний момент виразно підкреслює потребу в додатковому дослідженні цього явища та визначенні його концептуальних основ як інструменту економічного регулювання. Розроблення відповідних інституційних умов для забезпечення стабільного економічного розвитку є нагальним і необхідним.

Актуальність теми дослідження полягає в зростаючій потребі оптимізації фіскальної політики в Україні в умовах сучасних економічних викликів і глобальних тенденцій. Фіскальна політика як основний інструмент державного регулювання економіки впливає на макроекономічну стабільність, соціальний розвиток та інвестиційний клімат країни. З огляду на недавні глобальні кризи, військові конфлікти, а також необхідність інтеграції в економічні структури ЄС, вивчення сучасних трендів і вдосконалення національних підходів до фіскальної політики набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням фіскальної політики займалися такі вітчизняні науковці як Бондарук Т. Г. [2], Варналій З. [5], Герасименко Д., Сідерова А. [8], Гордієнко М. [9], Добрунік Т. [14], Дуда Г. [17], Жовнір Н. М., Галай В. М. [20], Зінчук Г. [24], Ільчак І. О. [25], Канєва Т.,

Стаднік О. [30], Козирєв А. В. [31], Котіна Г., Степура М., Котін І. [32], Кривонос Д. А. [33], Крихтіна Ю. О., Карачарова К. А. [34], Лагутін В. Д., Ніколаєць К. М., Щербакова Т. А. [37], зарубіжні науковці як Асвані К. [93], Бауманн У., Лодж Д., Мієску М. С. [94], Бремер Б., Буземейєр М. Р. [95], Бурі Й., Фельд Л. П. [96], Хрисантакопулос К., Тагкалакіс А. [97], Пугу М., Різани А., Юмаме Й. [111], Руксандра Теодору І., Вермеулен Р. [112], Сміт Б. [113], Софін М. [114], Стафф Т. Н. [115].

Герасименко Д. та Сідерова А. приділяють значну увагу аспектам фіскальної складової місцевих бюджетів у контексті економічної нестабільності, акцентуючи на важливості ефективної бюджетної системи для забезпечення фінансової незалежності та соціально-економічного розвитку регіонів. Їх дослідження висвітлює, як власні та передані доходи формують структуру місцевих бюджетів, виявляючи критичну роль податкових та неподаткових надходжень. Проте, наукова дискусія триває щодо оптимізації міжбюджетних відносин та розподілу податкових надходжень, особливо у відношенні до загальнодержавних та місцевих податків [8].

Жовнір Н. М. та Галай В. М. приділяють значну увагу координації фіскальної політики в умовах воєнного конфлікту, акцентуючи на важливості забезпечення ефективного бюджетування та фінансової стабільності держави. Їх дослідження розкриває, як механізми оподаткування та фіскальні заходи формують структуру національного доходу і допомагають у боротьбі з тінізацією економіки. Робота також зосереджена на аналізі міжбюджетних відносин та їхнього впливу на платоспроможність держави, зокрема через правове регулювання фіскальних норм та бюджетних правил. Проте, наукова дискусія триває щодо оптимального рівня державного боргу та дефіциту бюджету. Автори вказують на дискусійні питання, такі як ефективність податкових механізмів та граничний розмір боргових зобов'язань, що мають значні варіації в залежності від економічних умов та воєнного стану [20].

Тхі Кім Оан Т. приділяє значну увагу взаємодії фіскальної та монетарної політики в Японії під час глобальної фінансової кризи та пандемії COVID-19.

Вона використовує модель перемикання режимів для аналізу активності фіскальної політики порівняно з монетарною, виявляючи, що фіскальна політика була більш активною, особливо в періоди криз. Дослідження також зосереджене на впливі розширювальної фіскальної політики на макроекономічні показники за допомогою Байєсової векторної авторегресії (VAR), що підтверджує позитивний вплив державних витрат на ВВП, індекси цін виробників та інвестиції. Робота висвітлює дискусійні питання, такі як вплив фіскальних шоків на інфляцію та курс місцевої валюти, а також мінімальний вплив фіскальної політики на монетарну політику, особливо на грошову масу та довгострокові відсоткові ставки. Тхі Кім Оан Т. також розглядає політичні імплікації для країн, що впроваджують подібні політики [117].

Пугу М., Різани А., Юмаме Й. приділяють значну увагу впливу фіскальної політики на економічний розвиток прикордонних територій. Їх дослідження розглядає урядові ініціативи, спрямовані на вплив на економіку через державні доходи та витрати, визначаючи ключові напрями фіскальної політики: податкові стимули в спеціальних економічних зонах та вільних торговельних зонах, інвестиції в інфраструктуру та фіскальну підтримку аграрного сектору, та малих та середніх підприємств (МСП). Акцентується на важливості фіскальної політики у залученні іноземних та місцевих інвестицій, стимулюванні промислового розвитку та створенні робочих місць. Значні урядові інвестиції у транспортну, охорону здоров'я та освітню інфраструктуру визначаються як критично важливі для забезпечення доступу до ринків та ресурсів, зниження рівня бідності та підвищення регіональної економічної інтеграції. Субсидії та кредитні можливості для аграрного сектору та МСП виявили потенціал у підвищенні економічної стійкості та диверсифікації регіонів. Результати дослідження підкреслюють сильний позитивний вплив фіскальної політики на економічний розвиток прикордонних регіонів, підкреслюючи роль уряду через фіскальну політику у сприянні та прискоренні

економічного розвитку, особливо в регіонах, які часто зазнають більших викликів розвитку порівняно з центральними регіонами [111].

Отже аналіз літератури показав, що вітчизняні науковці зосереджувалися на аналізі змін податкового законодавства в Україні, особливо в контексті воєнного стану, досліджували вплив фіскальної політики на розвиток малого і середнього бізнесу, а також займалися питаннями фіскальної стійкості та координації фіскальних зусиль у складних умовах сучасного світу. Особлива увага приділялася ролі фіскальної політики в економічній безпеці держави, зокрема під час кризових періодів.

Зарубіжні науковці вивчали вплив фіскальної політики на макроекономічні показники в різних країнах, зокрема на прикладі Німеччини, Франції, Сполучених Штатів Америки та Індонезії. Були проаналізовані такі аспекти, як взаємодія фіскальної та монетарної політики під час криз, ефективність публічних витрат та наслідки жорсткої бюджетної політики. Окрема увага приділялася дослідженню впливу фіскальних правил на середньострокову макроекономічну стабільність.

Об’єкт дослідження – фіскальна політика як інструмент регулювання економіки держави, використання якого має значний вплив на соціально-економічний розвиток.

Предмет дослідження – методи, принципи та підходи фіскальної політики в контексті її застосування та адаптації в Україні з урахуванням сучасних тенденцій та міжнародного досвіду.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає в ідентифікації сучасних тенденцій фіскальної політики та розробці рекомендацій щодо її оптимізації для стимулювання соціально-економічного розвитку України.

Для досягнення мети дослідження були визначені такі завдання:

1. Визначити основні теоретичні підходи до фіскальної політики та її соціально-економічний зміст.
2. Класифікувати типи та інструменти фіскальної політики відповідно до зарубіжних та вітчизняних моделей.

3. Провести порівняльний аналіз різних теорій та концепцій фінансової політики.

4. Проаналізувати стан реалізації фінансової політики в Україні.

5. Ідентифікувати світові тенденції у фінансовій політиці та визначити місце України в них.

6. Виявити ключові проблеми у реалізації фінансової політики в Україні, підкріплюючи аналіз статистичними даними.

7. Розробити рекомендації щодо оптимізації фінансової політики на основі аналізу внутрішніх та зарубіжних практик, враховуючи сучасні тенденції.

8. Запропонувати шляхи імплементації міжнародного досвіду в плануванні та реалізації фінансової політики в Україні.

Гіпотеза дослідження. Сучасні підходи до фінансової політики в Україні можуть бути вдосконалені через адаптацію передових міжнародних практик та підвищення ефективності податкової системи. Впровадження цифрових технологій та покращення законодавчої бази сприятимуть підвищенню прозорості та відповідальності у фінансовому регулюванні. Такі зміни дозволять зменшити тіньову економіку та підвищити збір податків, що сприятиме стабільності та розвитку економіки країни.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Теоретичні основи фінансової політики вивчалися за допомогою методу наукової абстракції, який сприяв узагальненню та систематизації теоретичних концепцій і підходів. Аналіз сутності та соціально-економічного змісту фінансової політики проводився з використанням методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, що забезпечило глибоке розуміння предмета дослідження. Для характеристики класифікації та порівняльного аналізу теорій і концепцій фінансової політики застосовувалися методи порівняння та узагальнення, що дозволило виявити спільні та відмінні риси різних наукових підходів.

Дослідження актуального стану і тенденцій фіскальної політики в Україні здійснювалося за допомогою статистичних методів аналізу, зокрема збору, обробки та інтерпретації статистичних даних, що дало змогу ідентифікувати основні тенденції та проблеми у цій сфері. При розробці рекомендацій щодо оптимізації фіскальної політики використовувався аналіз зарубіжного досвіду, що сприяло формуванню практичних пропозицій з урахуванням сучасних тенденцій та міжнародних практик.

Інформаційною базою кваліфікаційної магістерської роботи є законодавчі акти та нормативно-правові документи, що регулюють податкову і фіскальну діяльність в Україні; наукові статті українських та іноземних науковців; статистичні дані та результати спостережень, проведені Державною службою статистики України; оперативні і звітні дані від Державної податкової служби України та Міністерства фінансів України; аналітичні матеріали Національного банку України, а також різноманітні електронні ресурси в Інтернеті.

Наукова новизна кваліфікаційної магістерської роботи. Найбільш суттєвими науковими результатами магістерського дослідження, що відзначаються новизною, є наступні:

- Поглиблено теоретичні засади фіскальної політики через детальний аналіз її сутності та соціально-економічного змісту, що відображено у розробленій моделі. Запропонована модель висвітлює ключові аспекти фіскальної політики, зокрема її роль як регулятивного механізму уряду, інструменту соціально-економічного розвитку, засобу стимулювання сталого розвитку, зменшення соціальної та економічної нерівності та забезпечення балансу між державними та приватними інтересами.

- Здійснено комплексну ідентифікацію та аналіз сучасних трендів фіскальної політики на глобальному рівні та їх відповідність українським реаліям. Детально проаналізовано такі тенденції, як боротьба з ухиленням від сплати податків, спрощення податкового адміністрування, цифровізація податкових відносин, фіскальна консолідація, підтримка інновацій та

технологічної дифузії, розширення податкової бази та міжнародна співпраця у сфері оподаткування. Встановлено ступінь відповідності України кожному з цих трендів, що дозволило виявити як досягнення, так і проблемні аспекти національної фіскальної політики.

– Розроблено стратегію удосконалення фіскальної політики України на 2025–2029 роки, яка інтегрує світові тренди з національними потребами та особливостями. Запропоновано конкретні цілі, завдання та інструменти, зокрема: зміцнення фінансової стабільності, зниження державного боргу, легалізація тіньової економіки, зменшення податкового навантаження, стримування інфляції, підвищення прозорості та боротьба з корупцією, зниження рівня безробіття. Ця стратегія спрямована на досягнення сталого економічного розвитку та підвищення добробуту населення, враховуючи сучасні виклики та можливості.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати можуть бути використані для покращення механізмів реалізації фіскальної політики в Україні, сприяючи тим самим стабілізації економічного середовища та стимулюванню інвестиційної активності.

За результатами проведеного дослідження було підготовлено наукову статтю: Ряднов Д. І. Фіскальна політика: сучасні тренди, яка була прийнята до публікації та опублікована в електронному журналі «Ефективна економіка» (17 жовтня 2024 року).

Структура і обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 120 найменувань на 16 сторінках, містить 7 рисунків на 7 сторінках та 11 таблиць на 12 сторінках. Загальний обсяг роботи – 120 сторінок. Основний зміст кваліфікаційної магістерської роботи викладено на 105 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність і соціально-економічний зміст фінансової політики

Фінансова політика є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, що спрямований на досягнення стабільності, зростання та розподілу державних ресурсів. Вона охоплює сукупність заходів, які впливають на доходи та видатки бюджету, а також на розподіл фінансових ресурсів в суспільстві. Ефективна фінансова політика може сприяти стимулюванню економічної активності, зменшенню безробіття та забезпеченню економічної рівноваги. Наукове дослідження і аналіз цих процесів вимагають глибокого розуміння їх сутності та соціально-економічного змісту. Значення фінансової політики особливо підкреслюється у контексті глобалізації та міжнародних фінансових взаємодій [82].

Сучасні підходи до формулювання фінансової політики вимагають інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду, що забезпечує можливість реагування на виклики сучасної економіки. Різноманіття теоретичних концепцій та методологій дозволяє збагачувати практику управління державними фінансами, враховуючи специфіку національної економіки та міжнародні тенденції.

Відповідно до поглядів Якушко І., фінансова політика національної держави представляється як один із головних інструментів макроекономічного регулювання. Сфера впливу цієї політики є настільки значущою, що важко переоцінити важливість добре налагодженої фінансової політики. Традиційно, за допомогою маніпулювання податковими ставками та державними витратами регулюється потік капіталів та впливається на рішення про інвестиції як фізичними, так і юридичними особами. Загальновизнана макроекономічна роль держави полягає в стабілізації економічних процесів, де фінансова політика також відіграє ключову роль [83].

У сучасній науковій літературі активно аналізуються аспекти фіскальної політики. Турянський Ю. І. аналізує характеристики застосування інструментарію фіскальної політики з метою підтримки економічного прогресу, вважаючи фіскальну політику інтегрованою мережею економічних взаємозв'язків між державним сектором, комерційними організаціями, установами та громадянством, що виконує функції розподілу та перерозподілу економічних ресурсів, формування централізованого фінансового фонду та його експлуатації для забезпечення макроекономічної стабільності [73].

Слатвінська М.О. розглядає значущість фіскальної політики в контексті розвитку фінансової структури держави, підкреслюючи, що фіскальна політика об'єднує широкий спектр урядових дій, методів та технік, які зорієнтовані на організацію, розподіл та використання державних фінансових активів. Ці заходи також включають розв'язання конфліктів, що виникають через зовнішні та внутрішні фіскальні виклики, і спрямовані на ліквідацію неврівноваженостей у фіскальній сфері через корективи у системі оподаткування, державних витратах, соціальних внесках і фінансуванні боргів з метою впливу на економічний розвиток та здійснення соціально-економічної політики держави [69].

Сідельникова Л. П., вивчаючи філософські підходи до оподаткування та особливості податкових та позичкових фінансів, описує фіскальну політику як набір державних дій, що мають вплив на економіку через структуру податкових надходжень до держбюджету, напрями використання державних ресурсів та методи залучення зовнішнього фінансування. Ці дії мають на меті оптимізувати податкове забезпечення державного механізму та збільшити ефективність фіскального впливу раціонально обґрунтованих державних позик для якісного фінансування громадських потреб, сприяючи зростанню продуктивності економіки та економічному прогресу [68].

Рябушка Л., Дехтяр Н., Юсюк А., займаючись дослідженням застосування фіскальних інструментів для підтримки розвитку державної економіки, пропонують вважати фіскальну політику системою заходів,

реалізованих державою через структуровані джерела доходів та напрямки витрат. Ці заходи здійснюються за рахунок модифікацій у вигляді і розмірах податків, мит, внесків та інших обов'язкових платежів до державних та внебюджетних фондів, а також через визначення обсягів і структури обов'язкових державних витрат на різних рівнях управління. Ці заходи націлені на підсилення продуктивності національної економіки та стимулювання економічного зростання на глобальному рівні. Фіскальна політика має значний вплив на макроекономічну стабільність і розвиток, оскільки через її імплементацію держава регулює економічні процеси, впливаючи на інвестиційну активність, споживацькі уподобання та загальні економічні параметри через цілеспрямоване застосування податкових заходів і державних інвестицій [66].

Розглянемо, як наукова спільнота трактує поняття фіскальної політики, аналізуючи її ключові аспекти та відображаючи основні підходи та визначення див. табл. 1.1. Це дозволить детальніше зрозуміти сутність та зміст фіскальної політики.

Таблиця 1.1

Трактування поняття фіскальна політика науковцями

ФІО	Трактування фіскальної політики
01	02
Александрюк Т.Ю., Баранник Л.Б., Дулік Т.О.	Фіскальна політика - система урядового регулювання макроекономічних відносин через податкову та бюджетну політику, яка включає заходи спрямовані на формування та використання державних доходів.
Бондарук Т.	Фіскальна політика - діяльність уряду, спрямована на забезпечення економічної стабільності через диверсифікацію джерел доходів та оптимізацію податкового навантаження в умовах воєнного стану.
Добрунік Т.	Фіскальна політика - сукупність урядових заходів, що регулюють доходи і витрати держави, включаючи адміністрування податків та управління державними видатками з метою економічного розвитку.
Ільчак І.О.	Фіскальна політика - інструмент уряду для стимулювання або стримування економічних процесів через систему податків і державних витрат, орієнтований на досягнення сталого соціально-економічного розвитку.

Продовж. табл. 1.1

01	02
Канєва Т., Стаднік О.	Фіскальна політика - процес узгодження фінансових відносин у державі, який має за мету формування та ефективне використання бюджетних ресурсів для досягнення стратегічних цілей розвитку.
Кривонос Д.А.	Фіскальна політика - сукупність заходів уряду по формуванню доходної та видаткової частин державного бюджету, зорієнтована на балансування економічної активності та фіскальної стабільності.
Лега О.В., Черненко К.В.	Фіскальна політика - це механізм регулювання доходів та видатків на основі податкових законодавств, який в умовах воєнного стану використовується для підтримки соціальної стабільності та зменшення економічних втрат.
Пападія А.	Фіскальна політика - комплекс заходів, що застосовувались у міжвоєнний період, обмежуючи використання дефіцитів бюджету для стабілізації економіки, що виявилось недостатнім для подолання депресії.
Малла М.Х., Патранаракул П.	Фіскальна політика - система державного регулювання, що впливає на розподіл доходів між різними країнами, визначаючи рівень економічної нерівності і здатність до інституціональних реформ.
Кахарудін І.Х., Аб- Рахман М.С	Фіскальна політика - використання урядом бюджетних ресурсів та державних витрат для стимулювання чи гальмування приватних інвестицій, зазвичай призводить до конфлікту між державними та приватними інтересами в економіці.

Джерело: створено автором на основі [1;3;14;25;30;33;39;109;107;105]

Аналізуючи таблицю 1.1, можна виявити спільні аспекти у визначеннях фіскальної політики науковцями. Переважно, фіскальна політика трактується як сукупність державних заходів, які керують фінансовими стосунками між урядом та економічними агентами через механізм оподаткування та бюджетних витрат. Трактують акцентують на ролі уряду у створенні та використанні бюджетних коштів для реалізації стратегічних соціально-економічних завдань. Усі трактування висвітлюють значення стратегічного підходу в фіскальній політиці.

На відміну від загальних рис, існують й відмінності в трактуванні поняття фіскальної політики. Однією з ключових розбіжностей є оцінка ефективності фіскальних заходів, особливо у контексті їх застосування для подолання економічних криз. Різні науковці також наголошують на різних аспектах фіскальної політики: від податкового регулювання до бюджетних

витрат і міжбюджетних відносин, що відображає широкий спектр застосування фіскальних інструментів. Це вказує на складність і багатовекторність фіскальної політики як інструменту урядового регулювання.

На нашу думку, у трактуванні поняття фіскальна політика слід додати більше уваги до взаємозв'язку між фіскальними заходами і політикою сталого розвитку. Особливо важливим є врахування довгострокових екологічних та соціальних цілей нарівні з економічними завданнями. Такий підхід дозволить створювати більш комплексні стратегії, що враховують не тільки невідкладні фінансові потреби, а й довгострокові наслідки для суспільства та довкілля, забезпечуючи тим самим справедливий і стійкий розвиток.

Отже, проаналізувавши таблицю 1.1, можна визначити сутність та соціально-економічний зміст фіскальної політики, що відображається у наступних аспектах див. рис. 1.1:

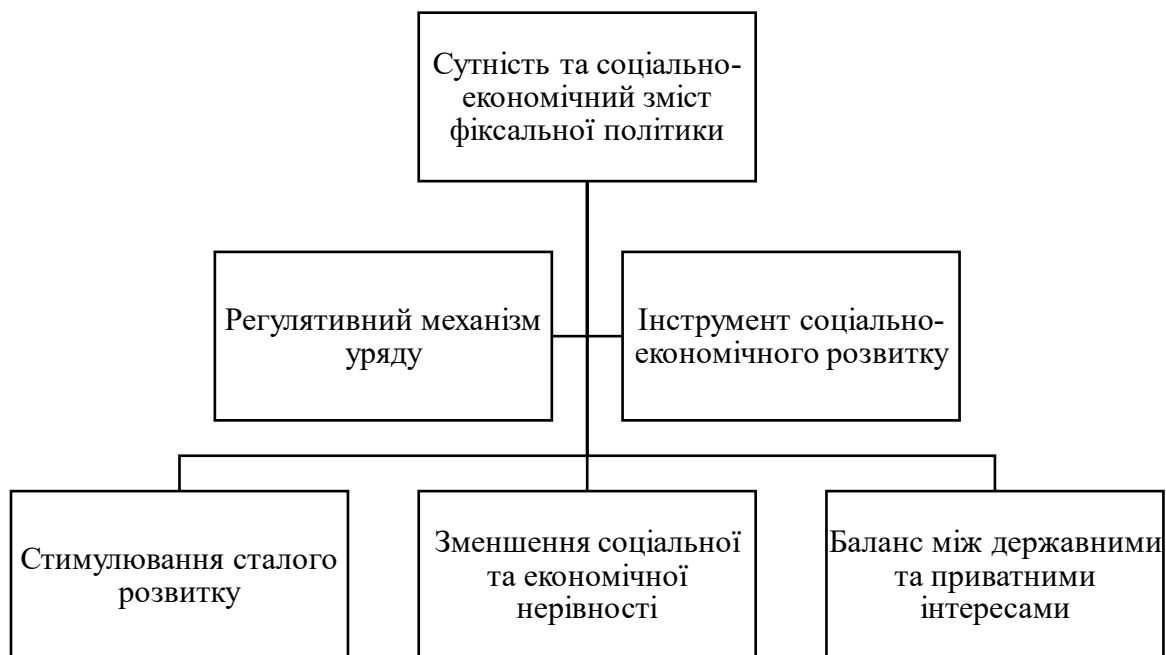

Рис. 1.1 Сутність та соціально-економічний зміст фіскальної політики

Джерело: створено автором на основі [1;3;14;25;30;33;39;109;107;105]

1. Регулятивний механізм уряду. Фіскальна політика виконує функцію системного регулювання макроекономічних відносин між державою і

суб'єктами господарювання. Це досягається через вплив на податкові ставки, державні витрати та використання бюджетних ресурсів, що дозволяє забезпечувати економічну стабільність та розвиток.

2. Інструмент соціально-економічного розвитку. Фіскальна політика сприяє стабілізації та стимулюванню економічної активності, особливо в умовах криз та воєнних конфліктів. Вона використовується для диверсифікації джерел доходів та оптимізації фінансового навантаження, а також для забезпечення соціального захисту громадян.

3. Стимулювання сталого розвитку. Фіскальна політика має важливе значення для сталого розвитку, оскільки вона залучає економічні, соціальні та екологічні компоненти в управлінські процеси. Через фіскальні інструменти держава може впливати на ефективність розвитку суспільства та забезпечення потреб майбутніх поколінь.

4. Зменшення соціальної та економічної нерівності. Фіскальна політика сприяє розподілу доходів та багатства, зменшуючи рівень нерівності між різними верствами населення та країнами. Це особливо важливо в контексті глобалізації та розвитку міжнародних економічних відносин.

5. Баланс між державними та приватними інтересами. Фіскальна політика визначає рамки для взаємодії між державою та приватним сектором, сприяючи гармонізації їхніх інтересів. Вона регулює ступінь впливу державних витрат на приватні інвестиції, що може призвести до конфліктів або, навпаки, до співпраці в залежності від економічної політики уряду.

Отже, фіскальна політика є стратегічним інструментом, що дозволяє державі досягти цілей сталого розвитку. Це означає не лише економічне зростання, але й соціальний прогрес і екологічну стійкість. Через фіскальні заходи, такі як оподаткування та державні інвестиції, можливе забезпечення зменшення бідності, підтримка освіти та охорони здоров'я, а також захист природних ресурсів. Такий підхід вимагає від уряду не тільки розумного планування, але й відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Фіскальна політика, зокрема, має забезпечити баланс між потребами сьогодення і вимогами майбутнього. Завдяки ефективному фіскальному регулюванню, держава може стимулювати інновації та технологічний розвиток, які є ключовими для екологічно сталої економіки. Крім того, важливо використовувати фіскальні інструменти для розробки механізмів, які заохочують компанії та індивідуальних споживачів до вибору екологічно чистих та соціально відповідальних практик. Такі ініціативи повинні узгоджуватись як значущі складові національної концепції стійкого прогресу.

Як вже було зазначено, фіскальна політика є інтегральною частиною економічної стратегії, яку реалізує урядовий кабінет, і вона займає центральну позицію у забезпеченні прогресу національної економіки. Щорічно, у процесі затвердження бюджетних планів на різних адміністративних рівнях, ініціюються зміни до діючих законодавчих актів, що регулюють оподаткування суб'єктів господарювання та накопичення фінансових активів, які є необхідними державним установам для виконання покладених на них завдань. Відтак, тактичні пріоритети фіскальної політики періодично модифікуються, а також переглядаються пріоритети урядової підтримки різноманітних секторів економіки та діяльності конкретних підприємств.

Отже, на основі аналізу підходів науковців, фіскальна політика часто представляється як складна структура між собою взаємозалежних компонентів, які в сукупності дають змогу державним органам впливати на економічні процеси суб'єктів господарювання. Загальноприйнятий цей підхід вважається обґрунтованим і послідовним. Проте, у ряді представлених концепцій дослідники зосереджують увагу на детальному викладенні усіх елементів такої політики, що, за нашими розрахунками, не завжди є виправданим, адже ці елементи є, переважно, складниками фіскального механізму, задіяного у реалізації фіскальної політики на державному рівні.

У теоретичному аспекті іноді важко встановити чітке розмежування між сутнісними трактуваннями концепцій, які за своєю природою є подібними. Так, розрізнення між такими термінами як "фіскальний механізм", "фіскальний

інструмент", "фіскальна політика" та "фіскальна система" може бути досить умовним. Однак, у контексті проведення досліджень, присвячених розбудові фіскальної системи держави, важливо уточнити ці відмінності. Фіскальний механізм описує загальну структуру та процеси, що дозволяють здійснювати збір та розподіл державних ресурсів. Це базова функціональна основа, на якій ґрунтуються усі інші аспекти фіскальної діяльності. Фіскальний інструмент, у свою чергу, є конкретним методом або засобом реалізації фіскальної політики, наприклад, через податки чи державні витрати. Фіскальна політика стосується загальних стратегій і цілей, які уряд ставить перед фіскальною системою, таких як стимулювання економічного зростання або зменшення бідності. Відповідно, фіскальна система є комплексом усіх елементів, включаючи інструменти, механізми та політики, що забезпечують функціонування фіскальної структури держави. Ця деталізація сприяє поліпшенню розуміння взаємовідносин різноманітних складових у галузі фіскальної політики та їхнього впливу на здійснення економічних та соціальних завдань.

Розглянемо додаткові наукові підходи до вивчення фіскальної політики. Фіскальна політика вбирає в себе ініціативи уряду, що спрямовані на досягнення повної зайнятості, стабілізації цін, зростання реального ВВП та балансування платіжного балансу за допомогою оподаткування та реалізації державних витрат. Цей процес також містить в собі процедури визначення та нагромадження прибутків державного бюджету, які включають встановлення та здобуття бюджетних коштів. Інша інтерпретація фіскальної політики відноситься до регулювання прибутків та витрат держави з метою протистояння інфляції, вирівнювання циклічних коливань економіки та зменшення безробіття. Уряд впливає на загальний попит та реальний національний прибуток через державні витрати, трансфертні платежі та оподаткування. Фіскальна політика також включає контроль за державними витратами та податковими надходженнями для забезпечення повної зайнятості, стабільності цін та економічного зростання, а також державний вплив на економічну обстановку через зміни в податковій системі та

державних витратах. Остаточо, фінансова політика представляє курс дій державних органів, що займається управлінням стосунками та процесами, пов'язаними з формуванням державного бюджету та виконанням витрат з нього [58].

Основні виклики фінансової політики полягають у її всебічному впливі на функціонування та розвиток всіх економічних стосунків. Фінансова політика має критичне значення у створенні фінансової безпеки країни, суттєво впливаючи на національну економічну безпеку. Вона також відіграє значну роль у розвитку тіньової економіки та у підтримці конкурентоздатності національної економіки загалом [43].

Таким чином, фінансова політика є фундаментальним інструментом державного управління економікою, який спрямований на стабілізацію макроекономічних показників, забезпечення економічного розвитку та розподіл державних ресурсів. Ця політика включає регулювання податкових ставок, управління державними витратами та оптимізацію бюджетних асигнувань, що відіграє ключову роль у формуванні фінансової стабільності країни. Фінансова політика також спрямована на мінімізацію економічних дисбалансів та стимулювання інвестиційної активності, що є важливим для забезпечення тривалого економічного зростання.

Соціально-економічний зміст фінансової політики виходить за рамки простого регулювання фінансових потоків. Вона глибоко інтегрована в соціальну структуру країни, сприяючи розподілу ресурсів таким чином, щоб підтримувати соціальну справедливість і економічну рівність. Ефективне впровадження фінансової політики може знизити рівень безробіття, збільшити доступність соціальних послуг і зміцнити фінансову безпеку населення. Крім того, за допомогою фінансових інструментів можна стимулювати розвиток критично важливих галузей економіки, забезпечуючи тим самим стабільні та довгострокові перспективи для економічного розвитку країни.

1.2. Класифікація фіскальної політики

Аналіз типів фіскальних інструментів почнемо із уточнення їхньої природи. Варто підкреслити, що фіскальні інструменти становлять невід'ємну частину набору економічних інструментів, оскільки вони впливають на регуляцію економічних та фінансових процесів у державі за допомогою зокрема податків, їх структури, характеристик визначення податкової бази та інше. Складність визначення природи фіскальних інструментів полягає у різноманітності та специфічних рисах їх використання для регулювання різних економічних процесів у країні [103].

Згідно з Бондарук Т. Г., фіскальний інструментарій відіграє ключову роль у системі регулювання економічного розвитку у контексті розвинених ринкових відносин, тому аналіз податкових інструментів є важливою складовою сучасних досліджень, які лягають в основу формування тактичних та стратегічних рішень у сфері державного управління макро- та мікроекономічним розвитком, а також зовнішньоекономічною політикою [2].

Герасименко Д., Сідерова А. звертають увагу на те, що фіскальні інструменти забезпечують підтримку макроекономічної стабільності, забезпечують гармонійний розвиток економіки та безпосередньо впливають на величину вітчизняного виробництва, рівень зайнятості, інфляцію, а також через фіскальні інструменти держава має можливість ефективно управляти доходами та витратами державного бюджету, стимулювати чи регулювати бізнес-активність, впливати на інфляцію та безробіття [8].

Фіскальні інструменти представляють собою засоби, за допомогою яких здійснюється збір фінансових ресурсів від економічних агентів для формування доходів держбюджету. Розглядаючи фіскальні інструменти як невід'ємну складову фіскального механізму, який входить до складу фінансового механізму, стає очевидним, що вони відіграють ключову роль у загальній системі. Різноманіття фіскальних інструментів робить фіскальний

механізм більш адаптивним для проведення фінансової політики та більш дієвим у регулюванні економічних процесів в державі [13].

Лебідь Г. А. досліджуючи характеристики фінансового механізму та основні засади його діяльності, розглядає цей механізм як комплекс бюджетного та податкового механізмів, що інтегрують процеси розподілу від збору податків до використання фінансових ресурсів держави для задоволення соціальних потреб країни. Також дослідниця вивчає фінансові інструменти як комплект податкових та бюджетних інструментів, націлених на розвиток соціальної сфери України [38]. Аналогічний підхід до дослідження природи фінансового механізму запропонований у наукових працях Лоскоріх Г. Л., Сочка К. А., Перчі О. Ф., які акцентують на важливості фінансового механізму у контексті бюджетного оподаткування, що допомагає мобілізації фінансових ресурсів та наповненні доходної частини державного бюджету [40].

Немченко К. С. розглядає фінансовий механізм як сукупність організаційно-економічних взаємовідносин, що включають розподіл та перерозподіл національного доходу з метою досягнення економічних та соціальних завдань у державі. Він вважає, що фінансовий механізм формує цілісну макроекономічну систему, спрямовану на забезпечення ресурсів для економічного розвитку. Фінансовий механізм, на думку автора, є істотною складовою фінансової системи, ключовим елементом у розвитку фінансових відносин у країні [51].

Оніщенко Г. також підтримує цю точку зору, наголошуючи, що фінансовий механізм соціально-економічної сфери як частина фінансового механізму держави відіграє значущу роль у соціально-економічному розвитку, зокрема під час економічних реформ [54].

В аналізі функціонування фінансового механізму та його конструктивних особливостей можна виділити наступне:

- фінансовий механізм є інтегральною частиною фінансового механізму, який становить систему вищого рівня;

- фінансовий механізм представляє собою комплекс принципів, методів і фінансових інструментів, що забезпечують вплив на економічні процеси в країні;
- фінансовий механізм використовується керуючою системою для досягнення конкретних цілей;
- фінансовий механізм дозволяє регулювати потоки фінансових ресурсів у рамках фінансової системи держави.

Фінансові інструменти відіграють особливу роль у цій структурі, оскільки їхній склад, види і особливості застосування сприяють покращенню механізму та ефективності його функціонування у сучасних умовах. Кількість та склад фінансових інструментів змінюються залежно від економічного розвитку та нових видів фінансових відносин у країні, що підкреслює важливість їхнього дослідження [56].

На нашу думку, фінансовий механізм представляє собою взаємопов'язану систему, що охоплює кілька важливих елементів. Він базується на принципах, які визначають засади його структури та функціонування. Мета фінансового механізму полягає у реалізації державної політики у сферах формування та перерозподілу національного доходу для досягнення економічного розвитку.

У науковій літературі часто можна зустріти порівняння фінансових інструментів з податковими або бюджетними механізмами. Деякі автори включають до фінансових інструментів всі зазначені категорії. Наприклад, Росоха О., Славкова А. розглядають їх як сукупність бюджетних (бюджетні плани, стандарти і норми, бюджетні доходи та видатки, бюджетні обмеження, бюджетний контроль, міжбюджетні баланси, автоматизація бюджетних процесів) та податкових інструментів (податкові суб'єкти, об'єкти, ставки, категорії податків та зборів, податкові пільги, санкції, консультації, контроль оподаткування, автоматизація оподаткування, спеціальні податкові режими) [65].

Котіна Г. також застосовує зазначену методологію. Вона аналізує використання фіскальних інструментів для управління економічною активністю в Україні в рамках євроінтеграційних процесів, розглядаючи фіскальні заходи та інструментарій. Вона пропонує впроваджувати у податкові стимули такі заходи, як знижені податкові ставки, податкові пільги та альтернативні податкові системи, тоді як у бюджетній сфері - прямі (фінансування на засадах поворотності, пільгове кредитування, компенсація процентів за банківськими позиками) та непрямі заходи (державні гарантії, підтримка інфраструктури, створення спеціалізованих інститутів) [32].

Крихтіна Ю. О., Карачарова К. А. описують такі бюджетні інструменти, як структура бюджетних витрат, бюджетні інвестиції, трансферти і бюджетний дефіцит, а також податкові інструменти: податкове навантаження, податкові ставки, пільги, спеціальні та альтернативні податкові режими, розстрочення та відстрочення податкових платежів [34].

Огірко О., Крет І. зазначають, що податкові важелі, такі як податки, податкові пільги та режими, займають значне місце серед державних фіскальних інструментів [52].

Макогон В. Д., аналізуючи вплив фіскальних інструментів на доходи та витрати домогосподарств, виділяє збільшення соціальних трансфертів, підвищення та зниження податкового навантаження на доходи громадян, майнове та споживче оподаткування [80].

Аналізуючи позиції науковців, можна відзначити, що фіскальні інструменти, загалом, вважаються сукупністю бюджетних та податкових інструментів. Однак, на нашу думку, існуюча класифікація може бути доповнена новими інструментами, які відіграють важливу роль у сучасній економіці, а також краще враховують специфіку розвитку фіскальних систем у контексті глобалізації та цифровізації див. рис. 1.2.

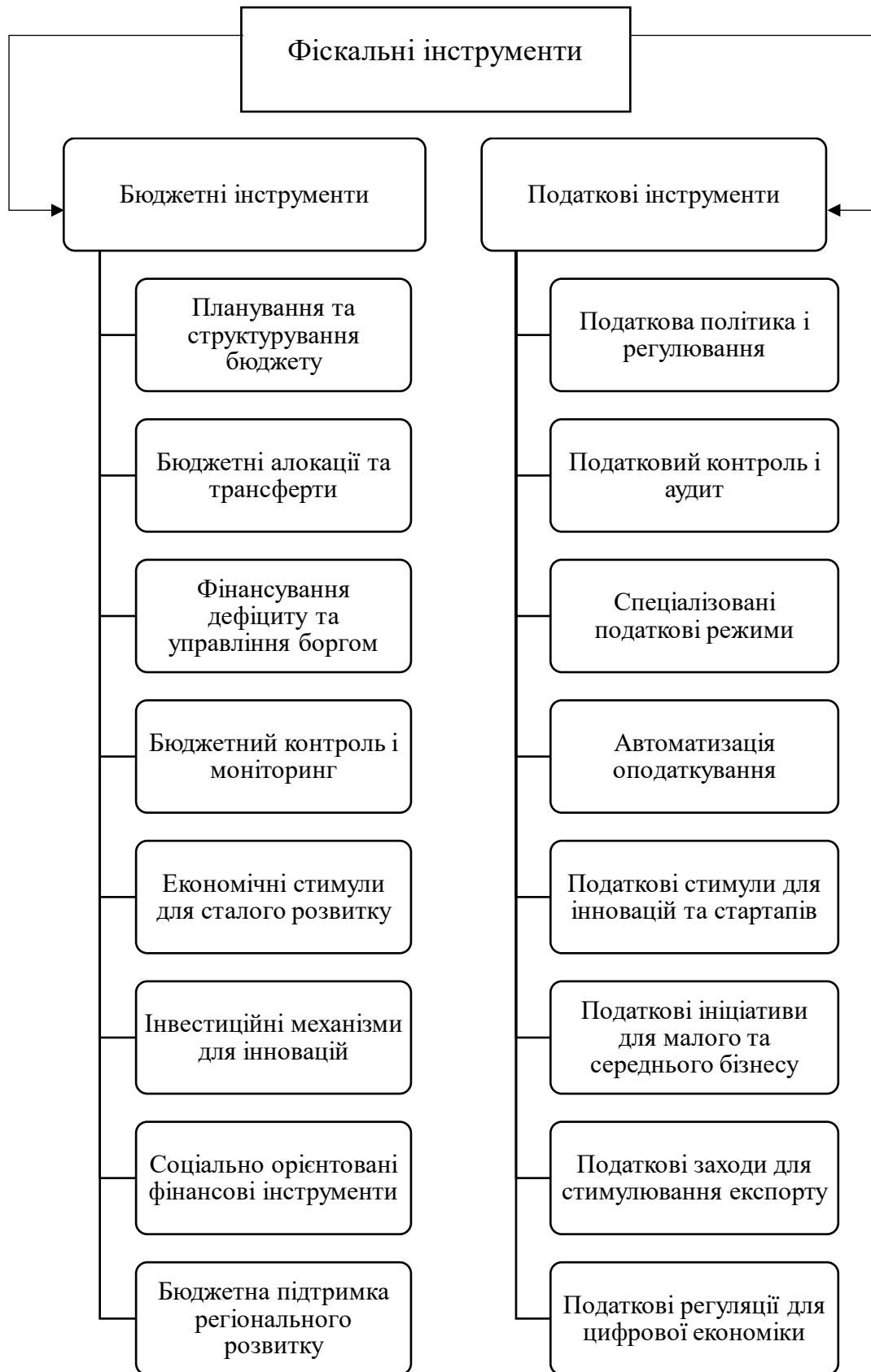

Рис. 1.2 Фіскальні інструменти

Джерело: складено автором на основі [103;2;8;13;40;51;54]

Оновлена класифікація фіскальних інструментів, містить додаткові механізми, кожен з яких відіграє значущу роль у забезпеченні сталого розвитку та ефективного регулювання національної економіки. В контексті бюджетних інструментів були введені такі новації:

- Економічні стимули для сталого розвитку - цей інструмент відноситься до бюджетної категорії та включає фінансування проектів, що спрямовані на зменшення екологічного впливу та підтримку "зелених" технологій. Зокрема, держава може забезпечувати фінансові інcentиви для інвестицій в енергоефективність та відновлювальні джерела енергії.

- Інвестиційні механізми для інновацій - також входить до бюджетної категорії, сприяючи розвитку наукових досліджень та комерціалізації новітніх технологій. Це може включати державне кофінансування дослідницьких проектів, надання грантів та створення інноваційних парків.

- Соціально орієнтовані фінансові інструменти - цей інструмент зосереджений на бюджетній підтримці соціально вразливих верств населення через цільові програми, які можуть включати субсидії, соціальні трансфери та пільгове кредитування для підвищення їх життєвого рівня.

- Бюджетна підтримка регіонального розвитку - спрямована на стимулювання економічного росту та зменшення регіональних диспропорцій через алокацію коштів на розвиток інфраструктури, освіти та місцевого бізнесу.

В контексті податкових інструментів були введені такі новації:

- Податкові стимули для інновацій та стартапів - передбачають знижені податкові ставки та інші пільги для нових технологічних компаній, що стимулює розвиток високотехнологічного сектору економіки.

- Екологічне оподаткування - включає податки на забруднення та використання природних ресурсів, які мають на меті фінансування екологічних ініціатив та зменшення екологічного впливу промисловості.

– Податкові ініціативи для малого та середнього бізнесу - спрощують податкове навантаження, сприяють розвитку підприємницької активності та підтримують створення нових робочих місць.

– Податкові заходи для стимулювання експорту - включають пільги та інcentиви для підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, підтримуючи таким чином національну конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

– Податкові регуляції для цифрової економіки - адаптують податкову систему до потреб цифрових сервісів та транзакцій, забезпечуючи справедливе оподаткування у сфері електронної комерції.

У наукових працях дослідження фіскальної політики, існує суттєва уніфікація до класифікації її видів. Вчені, хоча і висвітлюють різні аспекти, зазвичай поділяють фіскальну політику на дискреційну та недискреційну, які далі можуть класифікуватися на стимулюючу і стримуючу в залежності від економічних циклів та потреб країн.

Петленко Ю. та Милованова Є. виділяють дискреційну та недискреційну фіскальну політику. Дискреційна політика включає цілеспрямовані урядові заходи, що можуть бути стимулюючими або стримуючими, залежно від економічних умов. Недискреційна політика, в свою чергу, базується на автоматичних механізмах, таких як соціальні трансфери та зміни податкових ставок, які діють без прямого втручання уряду [38]. Цей поділ підтримується Чугуновим І. та Макогоном В., які також розглядають дискреційну і недискреційну фіскальну політику як основні види, вказуючи на їхнє стратегічне значення в регулюванні економічних процесів [80].

Савченко В. Ф. і Лось А. Ф. додають додатковий вимір, описуючи класифікацію фіскальної політики залежно від економічних циклів. Вони розрізняють стимулюючу і стримуючу фіскальну політику, зосереджуючись на їхньому застосуванні в різних фазах економічного циклу. Цей підхід дозволяє адаптувати державне регулювання до поточних економічних умов,

стимулюючи ріст у періоди спаду і стримуючи інфляцію у періоди зростання [67].

Слатвінська М. О. розширює класифікацію, розглядаючи вплив фіскальної політики на економічне зростання та стабілізацію. Вона детально описує стимулюючу (або експансивну) і стримуючу (або рестриктивну) політику, акцентуючи на їхній ролі в згладжуванні циклічних коливань і стабілізації інфляції [69].

Вдовічен А. вносить важливий внесок, виділяючи в класифікації фіскальної політики дискреційну та недискреційну компоненти з огляду на їхню роль у зміні сукупного попиту і впливі на зайнятість. Це дозволяє розглядати фіскальну політику як інструмент впливу на загальноекономічні показники [77].

Якушко І. В. вводить поняття нейтральної фіскальної політики, яка застосовується, коли економіка перебуває в рівновазі. Цей вид політики доповнює розрізнення між стимулюючою та стримуючою політикою, заповнюючи прогалину в управлінні станами, коли основні економічні показники є стабільними [84].

На основі дослідження існуючих підходів до класифікації фіскальної політики та аналізу реальних економічних процесів, ми пропонуємо власну систематизацію видів фіскальної політики. Наша класифікація враховує не тільки дискреційні та недискреційні аспекти втручання держави у економіку, але й спрямованість такого втручання відносно цілей стабілізації та стимулювання економіки в різних макроекономічних контекстах. Мета нашої класифікації - забезпечити більш гнучке й водночас точне розуміння динаміки державних фінансів, що може сприяти формуванню ефективніших управлінських стратегій див. табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація фіскальної політики

Основний тип	Підтип	Особливості
01	02	03
Проактивна політика	Адаптивна	Реагує на зміни в економічному середовищі з метою негайного стимулювання чи стримування економічних коливань через збільшення чи скорочення державних витрат та зміни податкових ставок.
	Антициклічна	Застосовується для гладження економічних циклів шляхом протидії поточним економічним тенденціям: зниження витрат та підвищення податків у періоди зростання та збільшення витрат у періоди спаду.
Реактивна політика	Стабілізаційна	Використовується для стабілізації економічного стану без спрямованих зусиль на зміну загальної динаміки економічної активності, наприклад через постійні податкові ставки та державні витрати.
	Структурна	Спрямована на довгострокові зміни в економічній структурі через реформування податкової системи, соціальні інвестиції та структурні реформи.
Нейтральна політика	Балансувальна	Орієнтована на підтримання економічної рівноваги без вагомого втручання у тренди ринку; державні витрати та податки налаштовуються таким чином, щоб утримувати бюджетний баланс.

Джерело: складно автором на основі [38;80;67;69;77;84]

Аналізуючи табл. 1.2, у нашій класифікації фіскальної політики, проактивна політика охоплює два підтипи: адаптивну та антициклічну. Адаптивна політика спрямована на швидку реакцію на зміни в економіці, дозволяючи уряду оперативно змінювати фіскальні параметри, щоб стимулювати чи пригнічувати сукупний попит за потреби. Це може включати збільшення державних витрат або зниження податків у відповідь на економічні спади. Антициклічна політика, в свою чергу, полягає у використанні фіскальних інструментів для протидії економічним циклам, зокрема, зменшенні витрат та збільшенні податків під час буму та навпаки під час спаду, що допомагає стабілізувати економіку.

Реактивна політика включає стабілізаційні та структурні підтипи. Стабілізаційна політика не спрямована на значущі зміни у загальній динаміці

економіки, а швидше зосереджена на утриманні стабільності через незмінність фіскальних параметрів. Така політика забезпечує постійність податкових ставок та рівнів державних витрат. Структурна політика має довгостроковий характер та спрямована на зміни в економічній структурі країни через податкові реформи, соціальні інвестиції та інші структурні заходи, що сприяють суттєвим трансформаціям у фундаменті економіки.

Нейтральна політика, останній підтип у нашій класифікації, фокусується на балансуванні фіскальних параметрів таким чином, щоб витрати відповідали податковим надходженням, що забезпечує економічну рівновагу без істотних втручань у ринкові процеси. Ця політика використовується для підтримки стабільності в умовах, коли економіка вже перебуває у стані рівноваги, та не потребує активних стимулів чи стримувань.

Такий підхід до класифікації дозволяє глибше зрозуміти та аналізувати фіскальні стратегії, а також забезпечує інструментарій для адаптації політики до змінюваних умов економіки, що є ключовим для ефективного управління державними фінансами.

1.3. Порівняльний аналіз теорій і концепцій фіскальної політики

Фіскальна політика відіграє ключову роль у регулюванні національних економік, визначаючи шляхи зростання та стабілізації економічних систем. Різні економічні школи пропонують унікальні підходи до управління державними фінансами, впливаючи на макроекономічні індикатори через податкову політику та державні витрати. Оцінка цих теорій дозволяє виявити як ефективність таких стратегій, так і їхні обмеження в контексті сучасних економічних викликів [95].

Дослідження представників різних економічних шкіл, таких як кейнсіанство, монетаризм, теорія економіки пропозиції, інституціоналізм та теорія суспільних благ, підкреслює різноманіття поглядів на роль держави у

економіці. Це порівняння дає змогу виявити спільні та відмінні риси в підходах до фіскальної політики та її впливу на економічне регулювання див. табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняльний аналіз теорій фіскальної політики в регулюванні економіки

Економічна теорія	Представники	Функції та значення фіскальної політики
01	02	03
Кейнсіанська теорія	Дж. М. Кейнс, О. Хансен, А. Оукен, У. Хеллер, А. Пігу, У. Шульц, С. Харріс, Р. Харрод та інші	Згладжування циклічних коливань ділової активності та регулювання обсягів виробництва. Фіскальна політика коригується в залежності від доступності фінансових ресурсів у внутрішніх та міжнародних ринках капіталу, а також від інституційної надійності країни, яка оцінюється через рівень корупції, захист прав власності інвесторів, довіру до уряду та фінансових інститутів, політичні ризики та ринкові невдачі.
Теорія монетаризму	М. Фрідмен, Л. Клейн, Дж. Сакс, М. Міллер та інші	Регулювання інфляції та вилучення надлишкових грошових мас з обігу; стимуляція економічної активності через податкові пільги та контроль над грошовою масою з одночасним зниженням податкових ставок.
Теорія економіки пропозиції	А. Лаффер, Дж. Гілдер, М. Уейденбаум, М. Бернс, Г. Стайн та інші	Формування доходів державного бюджету через оптимальні податкові ставки для забезпечення максимальних надходжень; стимуляція інвестицій за рахунок різкого зниження податкових ставок та розширення податкової бази з одночасним скороченням державних витрат та недопущенням бюджетного дефіциту шляхом скорочення соціальних програм та бюрократичного апарату.
Теорія інституціоналізму	Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт, О. Уільямсон та інші	Проведення фінансово-бюджетних реформ з підвищенням податкових ставок; визначення меж дії формальних і неформальних інститутів для регулювання податкових відносин, зменшення трансакційних податкових витрат, забезпечення прозорості процесів збору та витрачання податкових коштів, протидія формуванню відхильної податкової поведінки суспільства.

Продовж. табл. 1.3

01	02	03
Теорія суспільних благ та суспільного вибору	К. Вікселль, П. Самуельсон, В. Парето, Дж. М. Б'юкенен, С. Брю, Дж. Стігліц та інші	Задоволення специфічних суспільних потреб держави через створення особливих благ, фінансованих за рахунок податків; ефективне регулювання ринкового механізму з дотриманням принципів демократії в процесі прийняття фіскальних рішень.

Джерело: складено автором на основі [54]

Аналізуючи табл. 1.3, кейнсіанська теорія, започаткована Дж. М. Кейнсом і розвинута його послідовниками О. Хансеном, А. Оукеном, У. Хеллером, А. Пігу, У. Шульцем, С. Харрісом, Р. Харродом та іншими, має за мету стабілізацію економічних коливань та регулювання обсягів виробництва. Ця теорія припускає активне втручання держави в економіку через фіскальні інструменти, особливо в періоди рецесії, щоб стимулювати зростання та зменшити безробіття. Згідно з кейнсіанським підходом, уряди повинні збільшувати витрати або знижувати податки, щоб підвищити попит, що, в свою чергу, стимулює виробництво [54].

Ефективність фіскальної політики, за Кейнсом, значною мірою залежить від доступності фінансових ресурсів у внутрішніх та міжнародних ринках капіталу. Коли країна має доступ до ринків для запозичення або прямих інвестицій, вона може ефективніше маніпулювати своєю фіскальною політикою для стабілізації економіки. Однак, інституційна надійність країни, така як рівень корупції, захист прав власності інвесторів, довіра до уряду та фінансових інститутів, політичні ризики, і навіть історія ринкових невдач, має вирішальне значення для успіху цих заходів [37].

На практиці кейнсіанська теорія виявила свою актуальність під час світових економічних криз, зокрема під час Великої депресії 1930-х років та світової фінансової кризи 2008 року. Урядові заходи, що були вжиті відповідно до кейнсіанських рекомендацій, такі як стимулювальні пакети та зниження податків, допомогли стабілізувати економіку і запобігти більш глибоким

рецесіям. Втім, успіх таких стратегій часто залежить від швидкості та масштабу урядових втручань, а також від здатності країни ефективно розпоряджатися залученими ресурсами.

Теорія монетаризму, яку активно розвивали такі видатні економісти, як М. Фрідмен, Л. Клейн, Дж. Сакс та М. Міллер, зосереджена на ролі грошової маси в економіці. Ця теорія вважає, що основною причиною інфляції є зростання грошової маси, що перевищує економічне зростання. Згідно монетаристського підходу, уряд та центральні банки мають регулювати обсяг грошей в обігу, щоб контролювати інфляцію та стабілізувати економіку. Монетаристи стверджують, що надмірне збільшення грошової маси може призвести до інфляційних наслідків, тому важливо здійснювати жорсткий контроль над грошовою базою [54].

Одним з основних інструментів монетаризму є використання цільових рівнів інфляції, які допомагають центральним банкам визначати оптимальні обсяги грошової пропозиції. Водночас, монетаристи підкреслюють значення податкових стимулів для економічної активності. Зниження податкових ставок разом з контролем над грошовою масою дозволяє стимулювати інвестиції та споживання, що, в свою чергу, підтримує економічне зростання.

Стратегія монетаризму також включає активну політику впливу на рівень відсоткових ставок через операції на відкритому ринку, що є ключовим елементом в регулюванні економічних циклів. Це дозволяє не тільки контролювати інфляцію, але й мінімізувати економічні коливання. Монетаристський підхід до економічної політики має великий вплив на формування макроекономічної стабільності та забезпечення тривалого зростання. Таким чином, монетаризм продовжує залишатися однією з ключових теорій, що формують розуміння і практику грошово-кредитної політики в багатьох країнах [47].

Теорія економіки пропозиції, яка часто асоціюється з іменами таких економістів, як А. Лаффер, Дж. Гілдер, М. Уейденбаум, М. Бернс, та Г. Стайн, стверджує, що державна фіскальна політика може активно стимулювати

економічне зростання за рахунок зменшення податкових ставок. Ця теорія припускає, що зниження податків збільшує стимули для інвестицій та споживання, що, в свою чергу, підвищує обсяги виробництва та зайнятість. Водночас, оптимальне встановлення податкових ставок має забезпечити максимальні податкові надходження до бюджету, що дозволяє уникнути дефіциту без збільшення державного боргу. Однією з ключових концепцій є крива Лаффера, яка показує взаємозв'язок між ставками податку та обсягом податкових надходжень, ідентифікуючи тим самим оптимальний рівень оподаткування [54].

Згідно з теорією, зменшення податкових ставок може також стимулювати розширення податкової бази, оскільки підприємці та інвестори будуть залучати більше ресурсів у виробництво та розвиток бізнесу. Це, в свою чергу, може призвести до збільшення обсягу зареєстрованих економічних активностей та, як наслідок, до зростання податкових надходжень. Важливою частиною цієї стратегії є також скорочення державних витрат, особливо у сферах, де вони є малоефективними, включаючи бюрократичний апарат та соціальні програми, які не приносять очікуваних результатів у вигляді економічного росту.

Впровадження принципів економіки пропозиції вимагає значних змін в існуючих фіскальних нормах та податковій політиці держави. Це включає не тільки зниження податків, але й перегляд усієї структури державних витрат, щоб забезпечити їхню ефективність та відповідність новій економічній реальності. Критики цієї теорії стверджують, що такі зміни можуть призвести до негативних соціальних наслідків, особливо через скорочення бюджету на соціальне забезпечення. Проте, прихильники вважають, що в довгостроковій перспективі зменшення податкового тиску сприяє більш динамічному економічному зростанню та кращій якості життя громадян. Важливим аспектом є також підвищення прозорості фінансової політики та зміцнення довіри до державних інститутів, що є критично необхідним для успішної реалізації подібних реформ [94].

Теорія інституціоналізму, представлена такими видатними економістами як Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт, О. Уільямсон, зосереджує увагу на важливості інституцій у формуванні економічних процесів. Вона стверджує, що якість інституцій визначає ефективність фіскальної політики та її здатність до регулювання економіки. Інституціоналісти вважають, що податкова система має бути прозорою та ефективною, щоб зменшити трансакційні витрати та запобігти девіантній податковій поведінці. Вони аргументують, що правильно структуровані податкові ставки та їх регулювання можуть сприяти економічному розвитку та соціальній стабільності [54].

Центральним аспектом теорії є підвищення податкових ставок як інструмент для досягнення більш справедливого розподілу доходів і стимуляції виробництва. Р. Коуз та О. Уільямсон особливо наголошують на важливості формальних та неформальних інститутів у регулюванні економічних відносин і на тому, як ці інститути можуть впливати на податкові відносини. На їхню думку, ефективне використання податкових ресурсів та зменшення витрат на їх адміністрування може значно підвищити продуктивність економіки.

Хрісантакопулос К. вважає, що для досягнення ефективної фіскальної політики необхідно зосередити увагу на прозорості процесів збирання та витрачання податкових коштів. Він аргументував, що без забезпечення відкритості та прозорості, держава ризикує зіткнутися з високим рівнем корупції та низькою ефективністю фіскальної системи. Наголос на зменшенні трансакційних податкових витрат також має на меті зменшити адміністративні бар'єри для бізнесу та підвищити загальну економічну ефективність. Таким чином, інституціоналізм підкреслює важливість створення міцних інституційних рамок для оптимального розвитку держави та її економіки [97].

Теорія суспільних благ та суспільного вибору, представлена такими видатними економістами, як К. Вікселль, П. Самуельсон, В. Парето, Дж. М. Б'юкенен, С. Брю, та Дж. Стігліц, розглядає важливість державної участі в економіці через розподіл ресурсів на суспільні блага. За цією теорією, держава

повинна активно втручатися в економіку для забезпечення благ, які не можуть ефективно бути надані ринком, таких як оборона, громадська безпека, і судова система. Фіскальна політика тут виступає інструментом для розподілу податкових ресурсів таким чином, щоб максимально задовольнити суспільні потреби, при цьому забезпечуючи ефективність витрат [54].

Ефективне регулювання ринкового механізму, яке підтримується теорією суспільного вибору, включає в себе засади демократії та прозорості в процесах прийняття рішень. Ця теорія припускає, що кожен громадянин має право висловлювати свої інтереси, що сприяє формуванню більш справедливої та збалансованої фіскальної політики. Податки виступають не просто як фінансовий інструмент, а як спосіб досягнення політичної і соціальної згуртованості, стимулюючи участь громадян у державному управлінні.

Сучасні виклики, як-от глобалізація та технологічні зміни, змушують переосмислити підходи до фіскальної політики в контексті теорії суспільних благ. Державна підтримка в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я та екологія, вимагає нових форм фінансування та управління, що відповідають сучасним вимогам рівності та сталості. Роль економічної теорії у формуванні політик, що забезпечують вирішення цих питань, є незаперечною, підкреслюючи важливість адаптації традиційних вчень до потреб сучасного суспільства [76].

Отже, аналіз економічних теорій, які формують основу фіскальної політики, демонструють різноманіття підходів до регулювання економічних циклів та впливу на загальноекономічну стабільність. Кожна теорія вносить свій вклад у розуміння та використання фіскальних інструментів, маючи свої переваги та недоліки, що може суттєво впливати на ефективність державного управління економікою. Для глибшого розуміння цих аспектів, розглянемо детальніше кожен теорію, виокремлюючи їхні сильні та слабкі сторони, що дозволить знайти оптимальні шляхи впровадження ефективних фіскальних стратегій див. табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Переваги та недоліки основних економічних теорій фінансової політики

Економічна теорія	Переваги	Недоліки
01	02	03
Кейнсіанська теорія	Ефективна у стабілізації коливань ділової активності та мінімізації економічних рецесій через активне бюджетне втручання.	Може призвести до збільшення державного боргу та інфляції через високі рівні державних витрат.
Теорія монетаризму	Зосереджена на контролі інфляції та стабілізації валютної системи.	Менш ефективна в умовах банківських криз та при низьких темпах росту грошової маси.
Теорія економіки пропозиції	Стимулює інвестиції та економічне зростання через зниження податкових ставок та скорочення державних витрат.	Може призвести до збільшення нерівності доходів та зменшення державних доходів у короткостроковій перспективі.
Теорія інституціоналізму	Підвищує ефективність фінансового регулювання через реформи і зміцнення інституційних основ.	Потребує значного часу для імплементації змін та може стикатись з сильним опором від зацікавлених сторін.
Теорія суспільних благ	Забезпечує фінансування суспільних потреб, ефективно регулюючи розподіл ресурсів.	Може призвести до перевитрат та неефективного використання державних ресурсів.

Джерело: складено автором на основі [54]

Аналізуючи табл. 1.4, можемо визначити ключові особливості та вплив кожної теорії на фінансову політику. Кейнсіанська теорія, завдяки своїм активним бюджетним втручанням, виявляється ефективною в умовах економічної нестабільності, пропонуючи механізми для мінімізації рецесій. Однак, необхідність великих обсягів державних витрат може призводити до зростання державного боргу та інфляції, що вимагає обережного підходу до її застосування.

Теорія монетаризму, з іншого боку, фокусується на монетарному регулюванні інфляції та стабілізації валютної системи, що робить її важливим

інструментом в управлінні національною економікою. Ця теорія, однак, може бути менш ефективною у випадках банківських криз, де потреби в грошовій масі змінюються раптово.

Економіка пропозиції наголошує на зниженні податкових ставок і скороченні державних витрат як засіб стимуляції інвестицій та економічного зростання. Цей підхід може сприяти швидкому економічному розвитку, але ризикує збільшити нерівність доходів і зменшити державні доходи в короткостроковій перспективі.

Теорія інституціоналізму акцентує на важливості інституційних реформ для підвищення ефективності фіскального регулювання. Хоча вона може зіткнутися з опором та потребувати часу для реалізації, ефективність таких реформ може значно підвищити якість управління державними фінансами.

Теорія суспільних благ виокремлюється своїм підходом до забезпечення фінансування державних потреб через спеціальні податкові ресурси, що сприяє більш ефективному розподілу ресурсів. Однак, такий підхід може призвести до неефективного використання ресурсів та перевитрат.

На нашу думку, за умов поточної глобальної економічної динаміки, теорія інституціоналізму може виявитися найкращим вибором для багатьох країн світу, оскільки вона акцентує на довгостроковій стабільності та важливості інституційного зміцнення. Це особливо актуально для розвинених країн, які прагнуть до стійкості економічних процесів та підвищення ефективності управління державними фінансами. Зміцнення інституційних рамок дозволяє забезпечити більшу прозорість, знизити корупцію та підвищити ефективність державних витрат, що є критично важливим для підтримки тривалого економічного зростання.

Для України, в умовах війни та подальшого післявоєнного відновлення, більш важливою теорією може стати кейнсіанська теорія. Ця теорія надає механізми для активного бюджетного втручання, які можуть допомогти в умовах економічних спадів та великої невизначеності. Кейнсіанські принципи, що включають збільшення державних витрат для стимулювання економіки,

можуть бути вкрай необхідними під час відновлення інфраструктури, забезпечення зайнятості та стимулювання внутрішнього попиту. Це особливо актуально для України, де великомасштабні інвестиції в інфраструктуру та соціальні послуги можуть стати ключем до швидкого відновлення та довгострокового розвитку.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні основи фіскальної політики, можна зробити наступні висновки:

1. Фіскальна політика виступає ключовим регулятивним механізмом уряду, впливаючи на економічну стабільність та розвиток через податкові ставки і державні витрати. Вона слугує інструментом соціально-економічного розвитку, сприяючи стабілізації економічної активності та забезпечуючи соціальний захист громадян, особливо в умовах криз та воєнних конфліктів. Стимулюючи сталий розвиток, фіскальна політика інтегрує економічні, соціальні та екологічні компоненти в управлінські процеси, враховуючи потреби майбутніх поколінь. Через перерозподіл доходів та багатства вона зменшує соціальну та економічну нерівність, що є важливим у контексті глобалізації. Крім того, фіскальна політика встановлює баланс між державними та приватними інтересами, регулюючи взаємодію між ними та сприяючи гармонізації їхніх цілей. Таким чином, вона виступає стратегічним інструментом, який не лише підтримує економічне зростання, але й сприяє соціальному прогресу та екологічній стійкості.

2. У результаті проведеного аналізу оновлена класифікація фіскальних інструментів включає додаткові механізми, що посилюють можливості держави в стимулюванні сталого розвитку та ефективному управлінні економікою. Зокрема, введено економічні стимули для розвитку "зелених" технологій, інвестиційні механізми для підтримки наукових інновацій, соціально орієнтовані інструменти для підтримки вразливих груп населення та

бюджетні ініціативи для регіонального розвитку. Податкові інструменти були розширені за рахунок заходів підтримки нових технологічних підприємств, впровадження екологічного оподаткування, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, стимулювання експорту та адаптації податкових регуляцій до цифрової економіки. Оновлена класифікація фіскальної політики також розрізняє проактивну політику на адаптивну та антициклічну, реактивну на стабілізаційну та структурну, а нейтральну політику визначає як таку, що підтримує економічну рівновагу без активних втручань. Таке розширення інструментарію фіскальної політики забезпечує державі можливість більш ефективно та гнучко реагувати на сучасні економічні виклики, сприяючи сталому економічному розвитку.

3. Порівняльний аналіз теорій і концепцій фіскальної політики висвітлює різноманіття методологічних підходів до управління національною економікою. Кейнсіанська теорія підкреслює важливість державних втручань для стабілізації економічних коливань, в той час як монетаризм фокусується на контролі інфляції через регулювання грошової маси. Теорія економіки пропозиції вважає, що зниження податків та скорочення державних витрат можуть стимулювати економічне зростання, в той час як інституціоналізм звертає увагу на необхідність структурних реформ і міцних інституцій. Теорія суспільних благ наголошує на важливості фінансування суспільних потреб. Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки, які варто враховувати при розробці політик, що відповідають специфічним умовам та потребам економіки, аналізуючи можливість збільшення державного боргу, ризик інфляції, нерівність доходів, а також потенціал для стимулювання інвестицій та зростання.

РОЗДІЛ 2 **АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

2.1. Оцінка реалізації фінансової політики в Україні

У період з 2010 по 2024 роки фінансова політика України пройшла через значні трансформації, зумовлені як внутрішніми економічними факторами, так і зовнішніми шоками. Стан державних фінансів, який визначається показниками доходів і видатків бюджету, дефіциту або профіциту, а також рівнем державного боргу, став ключовим аспектом для аналізу ефективності державної фінансової політики. За цей час спостерігалися суттєві коливання бюджетного балансу, що були пов'язані як із структурними реформами, так і з реакцією на кризові ситуації. Основні показники доходів, видатків, дефіциту та боргового навантаження України за період з 2010 по 2024 роки наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників бюджетної системи України за 2010-2024
рр., млн. грн.

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	Державний борг		
				загальний борг	зовнішній борг	внутрішній борг
01	02	03	04	05	06	07
2010	240615,2	303588,7	-64265,5	432235,4	276745,6	155489,8
2011	314616,9	333459,5	-23557,6	473121,6	299413,9	173707,7
2012	346054	395681,5	-53445,2	515510,6	308999,8	206510,7
2013	339180,3	403403,2	-64707,6	584114,1	300025,4	284088,7
2014	357084,2	430217,8	-78052,8	1100564	611697,1	488866,9
2015	534694,8	576911,4	-45167,5	1572180,2	1042719,6	529460,6
2016	616274,8	684743,4	-70130,2	1929758,7	1240028,7	689730
2017	793265	839243,7	-47849,6	2141674,4	1374995,5	766678,9

Продовж. табл. 2.1

01	02	03	04	05	06	07
2018	928108,3	985842	-59247,9	2168627,1	1397217,8	771409,3
2019	998278,9	1072891,5	-78049,5	1998275,4	1159221,6	839053,8
2020	1076016,7	1288016,7	-217096,1	2551935,6	1518934,8	1033000,8
2021	1296852,9	1490258,9	-197937,4	2671827,6	1560230	1111597,6
2022	1787395,6	2705423,3	-914701,7	4071683,1	2610945,6	1460737,5
2023	2671998	4014418,1	-1333110,7	5519483,9	3862987,6	1656496,3
2024	1935610,7	2617192,9	-676426,1	6371687,6	4621215,7	1750471,9

Джерело: складено автором на основі [15;6;11;10]

Примітка: за 8 місяців 2024 року

У 2010 році основна мета фінансової політики України полягала у стабілізації фінансової системи, скороченні державного бюджетного дефіциту до 4,99% ВВП та ефективнішому адмініструванні податкових надходжень. Важливим кроком стало збільшення контролю за уникненням податкових зобов'язань, зокрема через реформування ПДВ. Впроваджено облігації ПДВ для покриття заборгованості, що стимулювало платежі та зменшило можливості для ухилення. Водночас планові надходження з приватизації склали 10 млрд грн, що мало сприяти зменшенню залежності бюджету від зовнішніх запозичень [85].

Для боротьби з ухиленням від сплати податків уряд значно зміцнив податкове адміністрування. Зміни в податковому законодавстві, зокрема з ПДВ та акцизами, передбачали ретельніші перевірки податкової служби. Це призвело до зниження відшкодування ПДВ на 30% порівняно з попереднім роком, зокрема через зростання номінального експорту, що вимагало підвищення прозорості операцій. Крім того, доходи від акцизного збору були нижчі від плану на 7,1% через ефективніші механізми збору та контролю, що частково відбулося через переоцінку впливу підвищення ставок.

На екологічну складову фінансової політики значною мірою вплинуло недостатнє фінансування цього сектору. Плановані видатки на охорону навколишнього середовища були профінансовані лише на 37,8% від плану, що

свідчило про низький пріоритет цієї сфери у державному бюджетуванні. Однак, незважаючи на це, важливим кроком стало включення в Бюджетний кодекс нових правил щодо інвестиційних трансфертів для місцевих бюджетів, що могло покращити фінансування місцевих екологічних проектів [85].

У 2011 році фіскальна політика України була зорієнтована на скорочення дефіциту державного бюджету до 3,1% ВВП, що було частиною зобов'язань у рамках програми МВФ «стенд-бай». Основна мета полягала у підтримці фіскальної стабільності через збільшення доходів бюджету та контроль за державними витратами на тлі посткризового економічного відновлення [86].

До основних інструментів досягнення поставленої мети належали зміни в податковому законодавстві, які передбачали жорсткіше адміністрування податків, особливо ПДВ і податку на прибуток підприємств (ППП). Доходи від PPP зросли на 37%, внаслідок покращення фінансового стану підприємств і значної переплати податків. Надходження від ПДВ зросли на 50,7% завдяки зростанню внутрішнього споживання і імпорту, при цьому було значно зменшено заборгованість з відшкодування ПДВ, що становило важливий крок у боротьбі з ухиленням від сплати податків.

Окрім податкових заходів, фіскальна політика також включала збільшення внутрішніх і зовнішніх запозичень, а також надходження від приватизації, зокрема від продажу "Укртелекому", щоб покрити дефіцит бюджету. Загальний дефіцит державного сектора був триманий на рівні, передбаченому угодою з МВФ, що демонструє виконання зобов'язань перед міжнародними кредиторами [86].

У 2012 році основною метою фіскальної політики України було скорочення дефіциту державного бюджету до 2,5% ВВП з дотриманням умов програми МВФ "стенд-бай". Для досягнення цієї мети уряд планував фінансування дефіциту за рахунок внутрішніх та зовнішніх запозичень, а також доходів від приватизації. Незважаючи на первинні наміри щодо фіскальної консолідації, реальне збільшення дефіциту бюджету в кінці року і перегляд бюджетних асигнувань свідчили про відхилення від запланованих

параметрів. Зокрема, дефіцит був різко збільшений у жовтні-грудні на 71,2% порівняно з попередньо запланованим рівнем через зростання видатків на соціальні ініціативи та компенсацію різниці в тарифах для теплокомуненерго [87].

Боротьба з ухиленням від сплати податків продовжувала залишатися ключовим інструментом підвищення доходів бюджету. Водночас реалізація цієї мети була неефективною через нереалістичні припущення щодо фіскальних планів. Виконання надходжень від ПДВ склало лише 84,6% від плану, що вказує на слабе адміністрування та низьку ефективність запроваджених заходів. Частка автоматичного відшкодування ПДВ зросла, проте дискримінаційні критерії автоматичного відшкодування ПДВ ускладнили цей процес для малих та середніх підприємств.

Інші інструменти фіскальної політики включали збільшення соціальних витрат, що включало підвищення пенсій та соціальної допомоги. Ці заходи були профінансовані за рахунок перегляду доходів та видатків державного бюджету, що в свою чергу призвело до збільшення державного боргу та потенційного підвищення фіскальних ризиків [87].

У 2013 році, основною метою фіскальної політики України було покращення фінансової стійкості держави шляхом зменшення дефіциту бюджету до 3,2% ВВП та ефективнішого адміністрування податкових надходжень. Намагання досягти цієї мети реалізувались через запровадження трансфертного ціноутворення та об'єднання податкових і митних служб у єдине Міністерство доходів і зборів, що покликане підвищити ефективність збору податків та боротьбу з ухиленням від сплати податків. Відповідно до законодавства, податкові органи отримали повноваження контролювати великі операції з перевищенням 50 млн грн щороку [88].

Щодо екологічної складової, у 2013 році було введено утилізаційний збір на транспортні засоби, що вперше зачепило як імпортерів, так і вітчизняних виробників. Цей збір мав на меті зменшення негативного впливу автотранспорту на довкілля, хоча його введення супроводжувалось певними

недоліками у вигляді різних податкових режимів для різних учасників ринку. Паралельно, документація щодо податкової конвенції з Кіпром також передбачала регуляції, спрямовані на боротьбу з ухиленням від оподаткування через міжнародні трансакції.

Використання фінансових векселів було новим інструментом для покриття державного дефіциту, однак, його впровадження не знайшло практичного застосування у 2013 році. Загальний дефіцит державного сектору склав 6,3% ВВП, що свідчить про фінансові труднощі, попри спроби уряду управляти бюджетним дефіцитом через державні облігації та інші боргові інструменти.

Незважаючи на спроби стабілізувати фіскальну ситуацію, планові бюджетні параметри були суттєво недовиконані, що свідчить про високий рівень фінансової невизначеності та недостатню ефективність запроваджених заходів. Зокрема, доходи від основних податків, таких як ПДВ та податок на прибуток, виявилися нижчими від планових на 5,5% та 6,2% відповідно, а капітальні видатки склали лише 39,7% від плану. В результаті, загальний бюджетний дефіцит зріс, а надійність фіскальної політики знизилася, що підсилило занепокоєння щодо державної фінансової стійкості України [88].

У 2014 році основною метою фіскальної політики України була консолідація державних фінансів у контексті економічних викликів та політичної нестабільності, що підкреслювалося бюджетним дефіцитом на рівні 3,6% ВВП. Цей період характеризувався збільшенням податкового навантаження та заходами для зменшення державних видатків з огляду на скорочення доходів через рецесію і потребу у фінансуванні оборонних потреб в умовах конфлікту на Сході країни. Інструментами досягнення цієї мети стали збільшення податкових ставок, введення нових податків, а також секвестрація бюджету з метою адаптації до змінюваних економічних умов [89].

Для боротьби з ухиленням від сплати податків було здійснено кілька ініціатив, включаючи збільшення контролю за великими платниками податків, а також зміни в податковому законодавстві, що передбачали посилення

відповідальності за податкові порушення. Особлива увага була приділена адмініструванню ПДВ, зокрема шляхом введення обов'язку сплати ПДВ авансом, що мало на меті зменшення можливостей для маніпуляцій із податком.

Екологічне спрямування та сталий розвиток у фіскальній політиці 2014 року не мали вираженого акценту, оскільки основна увага була зосереджена на фінансуванні оборони і соціальних потреб в умовах військового конфлікту. Тим не менш, було збережено певні інвестиції в енергоефективність та підтримку екологічно чистих технологій на державному рівні через наявні міжнародні зобов'язання.

Додаткові фіскальні інструменти 2014 року включали значне збільшення внутрішніх та зовнішніх запозичень, з метою фінансування дефіциту бюджету, а також реструктуризацію державного боргу. Важливими стали реформи в банківському секторі, включаючи рекапіталізацію державних банків і введення нових вимог до капіталу комерційних банків, що сприяли стабілізації фінансової системи країни [89].

Виконання бюджету у 2014 році було складним через падіння економічної активності і необхідність адаптації до нових викликів. Фіскальна політика була сфокусована на забезпеченні макроекономічної стабільності та підтримці фінансових потреб країни в умовах геополітичної та економічної невизначеності.

У 2015 році фіскальна політика України була спрямована на стабілізацію економіки через зменшення бюджетного дефіциту та збільшення доходів державного бюджету. Основними інструментами досягнення цих цілей стали запровадження додаткових ввізних мит на рівні 10% для продовольчих товарів та 5% для інших товарів, що призвело до збільшення плану доходів до 498 млрд грн. У зв'язку з падінням гривні та інфляцією, введення цих мит було визначено як тимчасове на два місяці, але вони значно вплинули на доходну частину бюджету [90].

Для боротьби з ухиленням від сплати податків уряд запровадив систему електронного адміністрування ПДВ, яка стала повністю оперативною з липня 2015 року. Ця система дозволяла кожному платнику ПДВ мати унікальний рахунок в державному казначействі, де відображалися зобов'язання та податковий кредит, спрямовані на зменшення можливостей для ухилення від сплати податків. Ефект від цього впровадження виявився позитивним, оскільки доходи від ПДВ на ввезені товари зросли на 29,3%, забезпечивши вагомий вклад у загальне зростання податкових надходжень [90].

Іншим значним кроком було збільшення доходів держбюджету через підвищення акцизних ставок та інфляцію, що також включало введення воєнного збору. Ці заходи сприяли збільшенню надходжень від ПДФО на 33,0%. В результаті, доходи державного бюджету зросли на 40,9%, що було значним досягненням у контексті економічних труднощів, з якими країна зіткнулася в той період.

Одночасно з ростом доходів, уряд збільшив видатки на оборону та соціальні потреби, включаючи розширення програми житлово-комунальних субсидій, що було важливим для підтримки населення в умовах підвищення тарифів. Парламент підтримав ці ініціативи, збільшивши державні видатки, що дозволило уряду реалізувати заплановані соціальні стандарти на три місяці раніше, у вересні [90].

У 2016 році метою фіскальної політики України було забезпечення зростання доходів бюджету та скорочення дефіциту, який склав 70,3 млрд грн, що менше запланованого показника в 87,2 млрд грн. Досягнення мети було забезпечено завдяки збільшенню надходжень до бюджету через підвищення ставок акцизів на тютюнові вироби, алкоголь та пальне, що забезпечило 90,1 млрд грн доходів. Також було підвищено надходження від ПДВ на ввезені товари на 43,2%, що забезпечило 54,1 млрд грн. Зменшення видатків на 23,7 млрд грн порівняно з планом допомогло знизити тиск на державний бюджет [23].

Для боротьби з ухиленням від сплати податків у 2016 році було запущено систему електронного декларування, в якій понад 120 тисяч державних службовців задекларували свої активи. Це дало можливість уряду контролювати доходи посадовців та зменшити корупційні ризики, що є важливою умовою співпраці з міжнародними партнерами, зокрема МВФ. Для боротьби з ухиленням від сплати податків уряд продовжив вдосконалення системи адміністрування податків, зокрема ПДВ. У 2016 році надходження від ПДВ зросли завдяки покращеному адмініструванню і склали 138,8 млрд грн, що стало важливим елементом у зменшенні дефіциту бюджету. Скасування додаткового імпортного збору, який у 2015 році забезпечив 25,2 млрд грн, також мало вплив на структуру доходів.

Доходи бюджету також зросли за рахунок встановлення єдиної базової ставки ПДФО на рівні 18%, що сприяло зростанню надходжень від цього податку. Надходження від податку на прибуток підприємств зросли до 54,3 млрд грн, що підкреслює важливість змін у податковому законодавстві. Видатки бюджету досягли 684,9 млрд грн, зокрема, на державне кредитування було виділено 1,7 млрд грн, що забезпечило фінансову стабільність держави на тлі макроекономічних викликів [23].

Отже, фіскальна політика України у 2010–2016 роках характеризувалася різноманітними цілями та інструментами, спрямованими на стабілізацію фінансової системи, зменшення дефіциту бюджету та боротьбу з ухиленням від сплати податків (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Цілі та інструменти фіскальної політики України у 2010–2016 рр.

Рік	Мета	Інструменти для досягнення мети
01	02	03
2010	Стабілізація фінансової системи; скорочення дефіциту бюджету до 4,99% ВВП; ефективніше адміністрування податкових надходжень	Збільшення контролю за ухиленням від сплати податків (реформування ПДВ); впровадження облігацій ПДВ; планові надходження від приватизації (10 млрд грн)

Продовження табл. 2.2

01	02	03
2011	Скорочення дефіциту бюджету до 3,1% ВВП (умови МВФ); підтримка фіскальної стабільності	Зміни в податковому законодавстві; посилення адміністрування податків (ПДВ, податок на прибуток); збільшення внутрішніх і зовнішніх запозичень; надходження від приватизації ("Укртелеком")
2012	Скорочення дефіциту бюджету до 2,5% ВВП (умови МВФ)	Фінансування дефіциту через запозичення та приватизацію; неефективна боротьба з ухиленням від сплати податків; збільшення соціальних видатків (пенсії, допомоги)
2013	Зменшення дефіциту бюджету до 3,2% ВВП; покращення фінансової стійкості	Впровадження трансфертного ціноутворення; об'єднання податкових і митних служб; контроль великих транзакцій (>50 млн грн); введення утилізаційного збору на транспортні засоби
2014	Консолідація державних фінансів в умовах економічних та політичних викликів	Підвищення податкового навантаження; скорочення державних видатків; збільшення податкових ставок; введення нових податків; бюджетний секвестр; посилення контролю за великими платниками; передплата ПДВ; збільшення запозичень; реструктуризація боргу; реформи банківського сектору
2015	Стабілізація економіки; зменшення дефіциту бюджету; збільшення доходів бюджету	Введення додаткових імпортних мит (10% на продовольчі товари, 5% на інші товари); запровадження електронного адміністрування ПДВ; підвищення акцизних ставок; введення воєнного збору; збільшення видатків на оборону та соціальні програми
2016	Збільшення доходів бюджету; скорочення дефіциту бюджету (70,3 млрд грн)	Підвищення акцизів на тютюн, алкоголь та пальне; зростання надходжень від ПДВ на імпорт; скорочення видатків; запуск системи електронного декларування; вдосконалення податкового адміністрування; встановлення єдиної ставки ПДФО (18%)

Джерело: складено автором на основі [85;86;87;88;89;90;23]

У 2017 році фіскальна політика України була зосереджена на стримуванні бюджетного дефіциту та забезпеченні стабільного виконання бюджетних зобов'язань. Загальний дефіцит зведеного бюджету склав 42,1 млрд грн, що було помірним показником, незважаючи на нерівномірність витрачання коштів протягом року. Профіцит зведеного бюджету спостерігався до листопада, але в грудні дефіцит досягнув 76 млрд грн, що спричинило значне навантаження на бюджет. Проте первинний профіцит бюджету, без

урахування витрат на обслуговування боргу, залишався значним, що свідчило про позитивний вплив фіскальної дисципліни. Високі темпи зростання доходів бюджету (29,9% р/р) були забезпечені покращенням економічної ситуації та одноразовими доходами, такими як конфісковані кошти за рішенням суду, що склали 29,7 млрд грн [22].

Одним із головних інструментів боротьби з бюджетним дефіцитом у 2017 році було підвищення податкових надходжень, які зросли на 27,3% р/р. Це стало можливим завдяки покращенню економічної ситуації, зростанню внутрішнього попиту та збільшенню імпорту природного газу. Видатки зведеного бюджету зросли на 26,4%, при цьому помірними залишалися витрати на соціальне забезпечення, попри впровадження пенсійної реформи. Витрати на обслуговування державного боргу також залишалися помірними через стабільний курс гривні та репрофайлінг ОВДП, які були в портфелі НБУ. Водночас суттєво зросли видатки на субсидії населенню для оплати послуг ЖКГ та фінансову підтримку підприємств, включаючи аграрний сектор.

Основним джерелом фінансування дефіциту бюджету залишалися кошти, залучені через боргові операції. Обсяг приватизаційних надходжень збільшився до 3,4 млрд грн, але це становило менше 20% від запланованого обсягу. Уряд продовжив випуск ОВДП для покриття дефіциту та рефінансування раніше випущених облігацій, залучивши 70,7 млрд грн для підтримки державних банків. Крім того, надходження від міжнародних партнерів, таких як Європейський Союз, та випуск єврооблігацій у вересні 2017 року також сприяли фінансуванню бюджету. На кінець 2017 року державний та гарантований борг зріс на 11% і досяг 2 142 млрд грн через збільшення зобов'язань за внутрішніми та зовнішніми боргами [22].

У 2018 році фіскальна політика України була зосереджена на підтримці бюджетної стабільності та контролі над дефіцитом бюджету. Загальний дефіцит зведеного бюджету склав 67,8 млрд грн, що дорівнювало 1,9% від ВВП, хоча первинне сальдо залишалось додатним. Державний бюджет було виконано з від'ємним сальдо в 59,2 млрд грн, що менше затвердженого плану

(80,6 млрд грн), а дефіцит місцевих бюджетів становив 8,5 млрд грн. Зростання доходів зведеного бюджету на 16,5% порівняно з 2017 роком було спричинено економічними факторами, зокрема, збільшенням прибутків підприємств та заробітних плат. Важливу роль також зіграли разові надходження від податку на прибуток підприємств та ПДВ, а також виплати від НАК "Нафтогаз України" у зв'язку з рішеннями Стокгольмського арбітражу [21].

Одним із ключових інструментів боротьби з ухиленням від сплати податків стало приєднання України до Програми розширеного співробітництва в рамках ініціативи ОЕСР щодо боротьби з розмиванням бази оподаткування та виведенням прибутку з-під оподаткування (BEPS). У липні 2018 року Україна підписала Багатосторонню конвенцію MLI, що дозволило внести зміни до міжнародних конвенцій про уникнення подвійного оподаткування. Це сприяло гармонізації податкових правил із понад 70 країнами, створивши більш прозоре податкове середовище. Імплементация Плану дій BEPS дозволила посилити заходи протидії ухиленню від сплати податків і зменшити переміщення українського капіталу до низькоподаткових юрисдикцій. Ратифікація цієї конвенції допоможе збільшити податкові надходження до бюджету [74].

Видатки зведеного бюджету у 2018 році зросли на 18,3%, при цьому відчутно зросли витрати на капітальні видатки, зокрема на інфраструктурні проекти. Видатки на соціальне забезпечення збільшилися стримано, що було зумовлено скороченням кількості субсидіантів. Водночас витрати на обслуговування боргу залишалися помірними завдяки стабільнішій гривні та уповільненню інфляції. Дефіцит бюджету було профінансовано переважно за рахунок боргових запозичень, а також за рахунок розміщення єврооблігацій та співпраці з міжнародними партнерами. На кінець 2018 року державний та гарантований державою борг зріс на 1,3% і становив 2 169 млрд грн, тоді як співвідношення боргу до ВВП знизилося до 61% [21].

Фіскальна політика 2019 року здійснювалася в умовах економічного зростання, зменшення рівня державного боргу та забезпечення виконання

бюджетних показників, незважаючи на зміцнення гривні. Уряд вжив необхідних заходів для утримання дефіциту бюджету у межах затвердженого показника в 91,1 млрд грн, що становило 2,28% від ВВП. Протягом року вдалося залучити 425,7 млрд грн через державні запозичення, включно з 79,8 млрд грн зовнішніх запозичень. Частка державного боргу зменшилася до 1761,4 млрд грн, що свідчило про поліпшення фіскальної стійкості [29].

Водночас уряд активно використовував інструменти управління державним боргом для скорочення витрат на його обслуговування. У результаті зміцнення гривні та ефективного управління запозиченнями вдалося зекономити 4,3 млрд грн на обслуговуванні державного боргу. Показник виконання бюджету за доходами склав 99,1% від запланованого, хоча річний дохід державного бюджету був на 9 млрд грн нижчим за прогнозоване. Недовиконання бюджету спричинене, серед іншого, зміцненням гривні, що знизило надходження від імпортного ПДВ і акцизного збору.

Надходження до бюджету від Національного банку України перевищили очікування на 17,3 млрд грн, що частково компенсувало недонадходження податкових платежів. Крім того, уряд активно працював із міжнародними фінансовими інституціями для забезпечення підтримки бюджетних потреб, зокрема через випуск єврооблігацій і залучення кредитів. Хоча план надходжень від приватизації був суттєво скорочений до 700 млн грн, реальні надходження становили 549,5 млн грн [29].

Фіскальна політика також зосереджувалась на зменшенні тиску боргових зобов'язань на бюджет через поступове зниження середньозважених ставок запозичень як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Це сприяло скороченню витрат на обслуговування боргу, що склали 119,2 млрд грн, зокрема 73 млрд грн на внутрішні зобов'язання і 46,2 млрд грн на зовнішні. Водночас уряд виконав всі зобов'язання щодо погашення боргу, виділивши на це 345,2 млрд грн.

6 грудня 2019 року було прийнято закон №2179 "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", він є важливим елементом у зміцненні фінансової стабільності країни та покращенні фіскальної політики. Закон впливає на фіскальну політику через запобігання ухиленню від сплати податків та боротьбу з незаконними фінансовими потоками, що посилює прозорість фінансових операцій. Запровадження ризик-орієнтованого підходу дозволяє суб'єктам фінансового моніторингу зосереджувати ресурси на операціях із підвищеним ризиком, що знижує ймовірність використання тіньових схем для ухилення від сплати податків.

Збільшення порогової суми для звітності про підозрілі операції з 150 тис. до 400 тис. грн покращує ефективність моніторингу, оскільки дозволяє зосередити увагу на великих фінансових операціях, де ризик ухилення від податків є вищим. Це також допомагає спростити фінансові операції для бізнесу з низьким рівнем ризику, знижуючи навантаження на підприємців і фінансові установи. Можливість дистанційної верифікації клієнтів сприяє зниженню витрат на адміністрування фінансових операцій, що може позитивно вплинути на зростання економіки.

Закон сприяє покращенню міжнародного іміджу України у фінансовій сфері, що є важливим для залучення іноземних інвестицій та підтримки фінансової співпраці з міжнародними партнерами. Унормування питань фінмоніторингу відповідно до міжнародних стандартів FATF та директив ЄС покращує співпрацю з Європейським Союзом, що може призвести до збільшення фінансової підтримки з боку європейських інституцій. Це також підвищує довіру до фінансової системи України, що може сприяти зростанню надходжень до бюджету.

Фіскальна політика України у 2020 році була спрямована на підтримку економіки в умовах кризи, викликаній пандемією COVID-19. Незважаючи на складну ситуацію на початку року, загальні доходи до державного бюджету були виконані на 102,2%, що забезпечило надходження на рівні 877,6 млрд грн. Перевиконання плану було досягнуто завдяки вдосконаленню системи

моніторингу податкових накладних, що дало змогу збільшити надходження від ПДВ на 40,2 млрд грн. Також зросли надходження від податку на доходи фізичних осіб та військового збору на 6,0 млрд грн і акцизного податку на 4,8 млрд грн. У результаті вдалося профінансувати ключові соціальні видатки, оборону та місцеві бюджети, попри загальний дефіцит бюджету у 215,5 млрд грн, що був нижчим за запланований рівень у 274,5 млрд грн [12].

Основним інструментом боротьби з податковими порушеннями стало вдосконалення системи моніторингу ПДВ, що дозволило зменшити кількість шахрайських схем і перевиконати планові надходження. Відшкодування ПДВ склало 143,1 млрд грн, що допомогло забезпечити фінансову стабільність підприємств. Окрім цього, уряд активно працював над залученням коштів із зовнішніх джерел для підтримки економіки, що дозволило профінансувати видатки та підтримати населення в умовах пандемії. Ключовими джерелами зовнішнього фінансування стали кредити МВФ, Європейського Союзу та випуск євробондів. Зокрема, 55,2 млрд грн було отримано за програмою "стенд-бай", а від розміщення євробондів на 12 років залучено 55,4 млрд грн.

Запозичення на внутрішніх ринках також відіграли важливу роль у фінансуванні бюджету. Державні внутрішні запозичення склали 389,2 млрд грн, що становило 94,6% від плану, з яких 130,8 млрд грн були залучені через випуск ОВДП в іноземній валюті. Крім того, уряд здійснив випуск ОВДП на суму 6,8 млрд грн для придбання акцій "Укрексімбанку". У загальному, видатки державного бюджету становили 1098,3 млрд грн, або 96,7% від річного плану, з яких основні соціальні, оборонні та субвенційні видатки були профінансовані у повному обсязі [12].

22 травня 2020 року було опубліковано Закон про внесення змін до Податкового кодексу щодо вдосконалення адміністрування податків, який передбачає низку важливих змін для фіскальної системи. Закон спрямований на спрощення адміністрування податків, усунення технічних неузгодженостей та гармонізацію української податкової системи з міжнародними стандартами, включаючи імплементацію Плану дій BEPS, який протидіє практикам

розмивання оподаткованої бази та виведенню прибутку з-під оподаткування [18].

Документ також передбачає реформування Державної податкової служби, зокрема її перетворення відповідно до концепції єдиної юридичної особи, що полегшить її управління та підвищить ефективність роботи. Закон запроваджує нові електронні сервіси для платників податків, зокрема можливість отримувати документи від податкових органів в електронному вигляді, що спрощує взаємодію з фіскальними органами та зменшує адміністративний тягар.

Очікується, що нові положення, зокрема щодо прискореної амортизації основних засобів, розширять інвестиційні стимули та сприятимуть зростанню економічної активності. У контексті фіскальної політики 2020 року цей закон сприяв покращенню податкового адміністрування, підвищивши ефективність податкових зборів та створивши сприятливіші умови для ведення бізнесу [18].

Фіскальна політика України у 2021 році була спрямована на збільшення доходів бюджету, контроль дефіциту та забезпечення фінансування ключових державних програм. Доходи загального фонду держбюджету зросли на 23,5% порівняно з попереднім роком, склавши 1084,1 млрд грн. Видатки бюджету за той самий період досягли 1490,3 млрд грн, що на 15,7% більше, ніж у 2020 році. Дефіцит бюджету за рік склав 197,9 млрд грн, що становило 3,8% ВВП, при цьому всі пріоритетні видатки були профінансовані вчасно і в повному обсязі. Це включало соціальні виплати, пенсії, зарплати вчителям і медикам, а також видатки на оборону і охорону здоров'я. Завдяки перевиконанню доходів бюджету уряд кілька разів вносив зміни до Закону про Державний бюджет, збільшивши планові видатки на 94,3 млрд грн [45].

У 2021 році уряд продовжив курс на боротьбу з ухиленням від сплати податків через ухвалення законопроєкту 5600, який мав забезпечити додаткові 30 млрд грн надходжень до бюджету. Закон був спрямований на створення прозорих правил оподаткування та підвищення ефективності використання природних ресурсів. Також було запущено програму одноразового

добровільного декларування активів, що дозволило залучити до бюджету понад 1 млрд грн. У рамках підвищення ефективності податкового адміністрування надходження від податків перевищили планові показники на 17,8 млрд грн. Було розширено використання реєстраторів розрахункових операцій (РРО) серед підприємців, що сприяло підвищенню прозорості обліку доходів. Ці заходи дозволили покращити адміністрування податків і збільшити надходження до бюджету.

Державний борг та боргові операції також залишилися важливою складовою фіскальної політики у 2021 році. Державний та гарантований борг по відношенню до ВВП знизився до 49,1%, що свідчить про зменшення боргового навантаження на економіку. Уряд збільшив частку боргу, номінованого у гривні, до 40%, що допомогло мінімізувати валютні ризики. Також відбулося розміщення довгострокових єврооблігацій на суму 1,75 млрд доларів із дохідністю 6,875%, що стало важливим кроком у залученні зовнішнього фінансування. Разом з міжнародними партнерами Україна продовжила отримувати пільгові кредити для економічного відновлення та розвитку, зокрема, від МВФ і ЄС [45].

У 2022 році фіскальна політика України була спрямована на забезпечення фінансової стабільності в умовах повномасштабної війни, що вимагала стрімкого зростання видатків на оборону. Дефіцит бюджету досяг майже 20% ВВП через значне падіння економіки, що негативно впливало на доходи бюджету, і збільшення видатків на обороноздатність. Ключову роль у забезпеченні державного бюджету відігравали міжнародні гранти, зокрема 481 млрд грн надійшло від США. Податкові надходження також зросли: доходи від ПДФО збільшилися на 8%, а внутрішній ПДВ виріс завдяки інфляції. Однак надходження від податку на прибуток підприємств скоротилися через зниження фінансових результатів бізнесу, а доходи від ввізного ПДВ суттєво знизилися через пільги та скорочення імпорту [91].

Важливим джерелом фінансування видатків на оборону та безпеку стали податкові надходження та внутрішні запозичення, оскільки міжнародна

допомога не спрямовувалася на ці цілі. Видатки на оборону сягнули 42% від загального обсягу Державного бюджету за 11 місяців 2022 року, тоді як загальні видатки на безпеку перевищили 50%. Уряд вживав заходів для збільшення доходів місцевих бюджетів, зокрема шляхом розширення спрощеної системи оподаткування, що дозволила великим компаніям сплачувати єдиний податок у розмірі 2% з обороту. Незважаючи на ці заходи, податкові надходження залишалися недостатніми для покриття всіх видатків, що призвело до збільшення обсягу внутрішніх і зовнішніх запозичень [91].

Фінансування бюджету у 2022 році значною мірою здійснювалося за рахунок емісії НБУ, що придбав військові облігації на суму 400 млрд грн. Також на ринковому розміщенні облігацій уряд залучив 197 млрд грн, однак попит на облігації був низьким через не вигідні ставки. Зовнішні позики склали 564,2 млрд грн, причому найбільшим кредитором став Європейський Союз, який надав 7,1 млрд євро в межах програм макрофінансової допомоги. Окрім цього, Україна отримала 2,7 млрд доларів США від МВФ, але сплатила Фонду 2,4 млрд доларів у межах наявних зобов'язань. У грудні 2022 року МВФ запровадив нову Моніторингову програму для підтримки макроекономічної стабільності України, яка спрямована на залучення додаткових донорських коштів у 2023 році [91].

У 2023 році фіскальна політика України була зосереджена на підтримці бюджету в умовах війни та забезпеченні фінансування критично важливих видатків, зокрема національної безпеки та соціального захисту населення. Доходи державного бюджету становили 2 672,5 млрд грн, що на 49,5% більше порівняно з 2022 роком. Важливим джерелом доходів стали гранти від міжнародних партнерів, які склали 16,2% загальних доходів бюджету. Проте цей показник зменшився порівняно з попереднім роком, коли частка міжнародних грантів сягала 26,9%. Основними факторами, що впливали на виконання бюджету, були зниження експорту, руйнування інфраструктури та тимчасове звільнення від оподаткування операцій із ввезення природного газу.

Виконання дохідної частини бюджету склало 117,9% від плану завдяки надходженням від міжнародних партнерів та власним доходам бюджетних [4].

Одним із головних напрямів фіскальної політики 2023 року стало фінансування оборонних видатків. На національну безпеку та оборону було спрямовано 2 648,9 млрд грн, що становило 41% ВВП України та на 1 111,4 млрд грн більше порівняно з 2022 роком. Основними статтями витрат стали грошове забезпечення військовослужбовців та поліцейських (1 128,9 млрд грн), придбання озброєння та військової техніки (426,5 млрд грн), а також забезпечення армії необхідними матеріалами та обладнанням. Крім того, на харчування військових було виділено 42,5 млрд грн, а на закупівлю транспортних засобів та іншого обладнання - 28,6 млрд грн. Таким чином, фіскальна політика була спрямована на максимальну підтримку оборонних потреб країни в умовах війни.

Фінансування дефіциту бюджету відбувалося здебільшого за рахунок боргових операцій. Видатки на обслуговування державного боргу склали 247,6 млрд грн, що на 56,9% більше, ніж у 2022 році. Крім того, уряду вдалося частково забезпечити фінансування за рахунок міжнародної допомоги, що продовжувала надходити від Європейського Союзу та інших партнерів. Касові видатки державного бюджету за 2023 рік склали 4 014,8 млрд грн, що відповідає 93,6% річного розпису. Проте через воєнні дії та затримки з підготовкою необхідних документів деякі видатки, зокрема в сфері національної безпеки, були виконані не повністю [4].

У 2024 році фіскальна політика України зосереджена на збільшенні податкових надходжень та залученні міжнародної фінансової допомоги. Податкові надходження за вересень склали 117,9 млрд грн, що на 26% більше, ніж у попередньому році, завдяки податкам на споживання та прибуток підприємств. Зростання акцизних надходжень склало 95%, а надходження ПДВ збільшились на 16,5%. Парламент ухвалив пакет податкових змін, серед яких підвищення військового збору та інші додаткові податки, які мали забезпечити додаткові доходи. Проте, ці заходи не були достатньо

ефективними для вирішення всіх бюджетних потреб. Видатки державного бюджету зросли на 12,6%, зокрема витрати на оборону та безпеку досягли 1 308 млрд грн [72].

У 2024 році одним із ключових викликів стало фінансування оборонних та соціальних видатків, які частково покривалися за рахунок оподаткування банків, що принесли 150 млрд грн додаткових доходів. Запровадження нового податку на надприбутки банків стало однією з важливих фіскальних реформ, яка також була підтримана МВФ. Акцизи на автогаз та інші види палива також плануються до підвищення, що має принести додаткові кошти до бюджету. Видатки на обслуговування боргу у серпні досягли рекордних 49 млрд грн, що створило додаткове навантаження на державні фінанси. Загалом, структура бюджету передбачала значні витрати на оборону та безпеку, але потребувала постійного пошуку додаткових джерел фінансування [35].

Значна частина фінансування бюджету у 2024 році залежала від міжнародної допомоги. План на рік передбачав залучення \$37,3 млрд, зокрема \$10-11 млрд від США, €18 млрд від Європейського Союзу та \$5,4 млрд від МВФ. Це фінансування допомагало покривати приблизно 50% загального фонду бюджету, що забезпечувало стабільне фінансування видатків, включаючи оборонні потреби. Додатковим джерелом доходів залишалися заморожені активи Росії, від управління якими Україна планує отримати €3 млрд щорічно. Хоча уряд продовжував залучати кошти через боргові операції та міжнародну допомогу, дефіцит бюджету залишався значним і потребував додаткових рішень для його покриття.

Окрім міжнародної допомоги, уряд продовжує розробляти нові джерела фінансування. У 2024 році було акумульовано 200 млрд грн за рахунок податку на надприбуток банків, перенаправлення ПДФО до державного бюджету та Дорожнього фонду. Уряд також планує збільшити доходи через детінізацію економіки, зокрема у сфері тютюнової продукції, хоча такі надходження важко прогнозувати. У меморандумі з МВФ передбачено, що уряд має знайти додаткові 40 млрд грн податкових та неподаткових доходів у лютому 2024 року.

Залишаються й інші можливі джерела доходів, такі як приватизація, відрахування прибутків державних підприємств та надходження від Національного банку [35].

Фіскальна політика України в 2024 році стикається з викликами щодо забезпечення стабільного фінансування в умовах зменшення міжнародної підтримки. Якщо основний сценарій отримання міжнародної допомоги не спрацює, можливими варіантами можуть стати секвестр бюджету або емісія, що є небажаним кроком через ризик макроекономічної нестабільності.

Отже, на основі аналізу фіскальної політики України у 2017–2024 роках можна виокремити основні цілі та застосовані інструменти для їх досягнення (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Цілі та інструменти фіскальної політики України у 2017–2024 роках

Рік	Мета	Інструменти для досягнення мети
01	02	03
2017	Стимування бюджетного дефіциту та забезпечення стабільного виконання бюджетних зобов'язань	- Збільшення податкових надходжень на 27,3% - Конфісковані кошти за рішенням суду (одноразові доходи) - Репрофайлінг ОВДП у портфелі НБУ - Випуск ОВДП для покриття дефіциту та рефінансування боргів
2018	Підтримка бюджетної стабільності та контроль дефіциту бюджету	- Приєднання до плану дій BEPS та підписання багатосторонньої конвенції MLI - Імплементация Плану дій BEPS для протидії ухиленню від сплати податків - Фінансування дефіциту через боргові запозичення та розміщення єврооблігацій
2019	Забезпечення виконання бюджету, зменшення рівня державного боргу та витрат на його обслуговування	- Активне управління державним боргом для скорочення витрат на обслуговування - Залучення коштів через випуск єврооблігацій та кредити МФО - Прийняття Закону №2179 для протидії відмиванню коштів та ухиленню від сплати податків

Продовження табл. 2.3

01	02	03
2020	Підтримка економіки в умовах пандемії COVID-19 та забезпечення бюджетних надходжень	- Вдосконалення системи моніторингу ПДВ для збільшення надходжень - Залучення зовнішніх коштів від МВФ, ЄС та випуску єврооблігацій - Внутрішні запозичення через випуск ОВДП - Прийняття закону щодо вдосконалення податкового адміністрування та імплементація плану дій BEPS
2021	Збільшення доходів бюджету, контроль дефіциту та фінансування ключових державних програм	- Прийняття законопроекту №5600 для боротьби з ухиленням від сплати податків - Запуск добровільного декларування активів громадян - Розширення використання РРО серед підприємців - Залучення пільгових кредитів від МВФ та ЄС - Збільшення частки боргу в гривні до 40%
2022	Забезпечення фінансової стабільності в умовах війни та фінансування оборонних видатків	- Отримання міжнародних грантів (зокрема від США) - Збільшення податкових надходжень від ПДФО та внутрішнього ПДВ - Внутрішні запозичення через емісію НБУ та військові ОВДП - Зовнішні запозичення від ЄС та МВФ - Розширення спрощеної системи оподаткування
2023	Підтримка бюджету в умовах війни та фінансування критично важливих видатків, особливо національної безпеки	- Отримання міжнародних грантів та допомоги від партнерів - Значне збільшення видатків на оборону та безпеку - Фінансування дефіциту через боргові операції - Залучення коштів від ЄС та інших партнерів
2024	Збільшення податкових надходжень та залучення міжнародної фінансової допомоги для фінансування оборонних та соціальних видатків	- Підвищення військового збору та запровадження податку на надприбутки банків - Підвищення акцизів на пальне - Отримання міжнародної допомоги від США, ЄС та МВФ - Використання заморожених російських активів - Перенаправлення ПДФО до державного бюджету та Дорожнього фонду - Планування додаткових доходів через детінізацію економіки

Джерело: складено автором на основі [22;21;74;29;12;18;45;91;4;72;35]

Сучасні тенденції фіскальної політики відображаються у відповідь на глобальні економічні виклики, такі як високий рівень державного боргу та дефіцитів, а також необхідність адаптації до нових реалій постпандемійного відновлення. В умовах уповільнення середньострокових темпів зростання та високих реальних процентних ставок, уряди прагнуть до фіскальної консолідації, забезпечуючи стійкість державних фінансів і відновлення фінансових резервів. Особливу увагу приділяється модернізації податкових систем, боротьбі з ухиленням від сплати податків, спрощенню адміністрування податків та цифровізації податкових відносин (див. рис. 2.1).

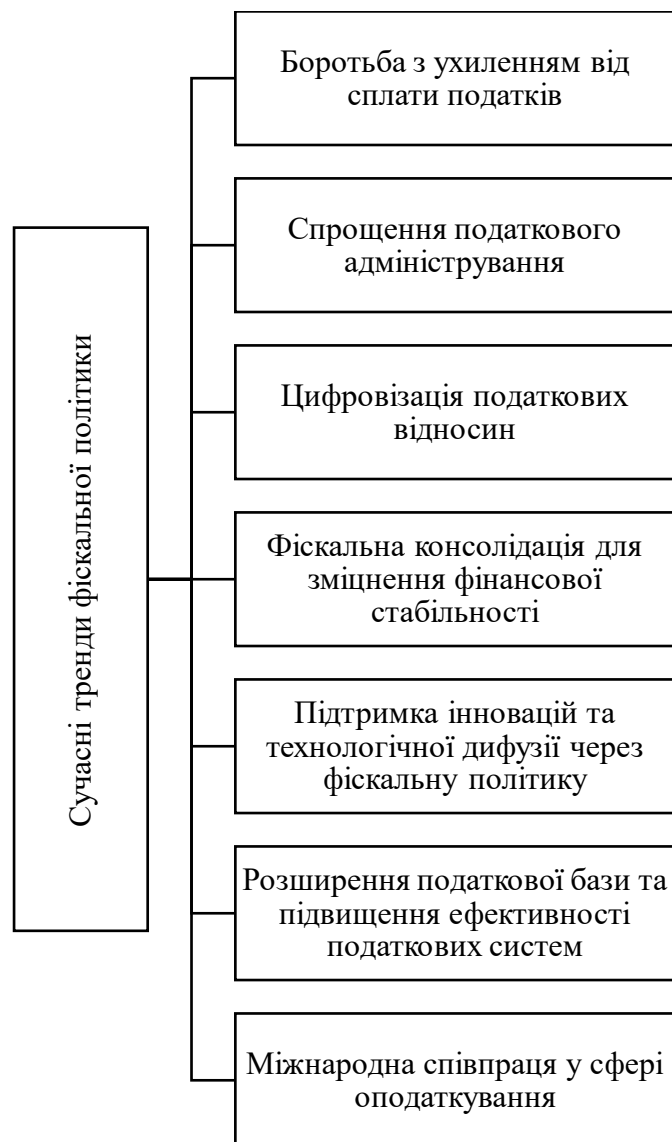

Рис. 2.1 Сучасні тренди фіскальної політики

Джерело: складено автором на основі [54]

Україна активно працює над боротьбою з ухиленням від сплати податків, що відповідає світовому тренду в цій сфері. До кінця 2024 року планується розробити законодавство для запровадження загального правила протидії зловживанням (GAAR) та узгодити його зі стандартами ЄС щодо боротьби з ухиленням від сплати податків (ATAD). Міністерство фінансів України спільно з національними експертами працює над приведенням норм Податкового кодексу у відповідність до законодавства ЄС, особливо в питаннях уникнення подвійного оподаткування та неоподаткування ПДВ. У 2024 році Україна успішно здійснила перший міжнародний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки за стандартом CRS, що підвищує прозорість фінансових операцій. Ці заходи сприяють виявленню незадекларованих доходів та посиленню контролю за сплатою податків фізичними особами. Таким чином, українські реалії реалізації фіскальної політики повністю відповідають світовому тренду на боротьбу з ухиленням від сплати податків.

Україна робить кроки до спрощення податкового адміністрування, що відповідає глобальному тренду в цій сфері. Згідно з Планом заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки, впроваджується система управління податковими ризиками. Державна податкова служба (ДПС) затвердила Концепцію управління податковими ризиками, яка спрямована на підвищення рівня добровільного дотримання платниками податків вимог законодавства. Ця система передбачає як сприяння платникам податків у виправленні помилок, так і посилений контроль за систематичними порушниками. Впровадження такої системи допомагає підвищити прозорість роботи ДПС та зменшити адміністративний тягар як для податкових органів, так і для платників. Таким чином, українські реалії частково відповідають тренду на спрощення податкового адміністрування, роблячи кроки в цьому напрямку.

Україна активно впроваджує цифровізацію податкових відносин, слідуючи світовим тенденціям у цій сфері. Державна податкова служба співпрацює з Міністерством цифрової трансформації, що дозволило

запровадити на порталі "Дія" низку податкових сервісів для фізичних осіб та підприємців. Платники податків можуть отримувати інформацію про свої податкові дані, подавати звітність та сплачувати податки онлайн. Запуск правового та податкового простору "Дія.City" створює особливі умови для ІТ-компаній, сприяючи розвитку технологічного бізнесу. Ці цифрові інновації спрямовані на зручність, простоту та комфортність процедур оподаткування, а також на зменшення людського фактора в адмініструванні податків. Таким чином, українські реалії повністю відповідають тренду на цифровізацію податкових відносин.

Україна стикається зі складнощами у фіскальній консолідації для зміцнення фінансової стабільності, що є актуальним трендом у світовій економіці. Згідно з прогнозами Fitch Ratings, фінансування військових видатків залишається викликом для країни, що потребує значної міжнародної фінансової підтримки. Дефіцит державного бюджету залишається високим, а боргове навантаження збільшується, досягаючи 92,5% ВВП у 2024 році. Україна отримує значну бюджетну підтримку від ЄС, МВФ та інших західних партнерів, але фінансування залишається складним завданням. Незважаючи на зусилля, фіскальна консолідація обмежена через триваючу війну, що утримує високі витрати на оборону. Таким чином, українські реалії лише частково відповідають тренду на фіскальну консолідацію, стикаючись з викликами у зміцненні фінансової стабільності.

Україна має значний потенціал для підтримки інновацій та технологічної дифузії через фіскальну політику, що відповідає світовому тренду. Серед сильних сторін країни виділяється потужний інтелектуальний потенціал та високий рівень креативності нації. Україна є кандидатом на вступ до ЄС та має виконані зобов'язання з імплементації Угоди про асоціацію в сфері інтелектуальної власності на 98%. Проте існують і слабкі сторони, такі як низька зацікавленість бізнесу у правовій охороні результатів інтелектуальної діяльності та слабка комерціалізація інтелектуальної власності. Незважаючи на ці виклики, державна політика спрямована на розвиток інноваційної

екосистеми та підтримку креативних індустрій. Таким чином, українські реалії частково відповідають тренду на підтримку інновацій через фіскальну політику, маючи як сильні, так і слабкі сторони.

Україна робить кроки до розширення податкової бази та підвищення ефективності податкової системи, що відповідає глобальному тренду. Уряд взяв на себе зобов'язання перед МВФ підвищити податки в разі потреби та здійснити податкову реформу. Планується оптимізувати спрощену систему оподаткування, яка наразі надає можливості для ухилення від сплати податків. Також передбачається запровадження вимог до звітності для операторів цифрових платформ та впровадження нової системи управління ризиками комплаєнс. Ці заходи спрямовані на посилення мобілізації внутрішніх доходів та розширення податкової бази. Таким чином, українські реалії реалізації фіскальної політики повністю відповідають тренду на розширення податкової бази та підвищення ефективності податкових систем.

Україна активно співпрацює на міжнародному рівні у сфері оподаткування, що відповідає світовому тренду. Прийнята Бюджетна декларація на 2025–2027 роки ґрунтується на пріоритетних завданнях європейської інтеграції та стратегічних орієнтирах, визначених у меморандумах з МВФ. Україна також бере участь у чотирирічній програмі ОЕСР, спрямованій на приєднання до ОЕСР та ЄС, що включає питання податкової політики та адміністрування. Крім того, країна долучилася до програми ЄС для співробітництва в галузі оподаткування *Fiscalis*, що сприяє співпраці та обміну інформацією між податковими адміністраціями. Ці заходи спрямовані на гармонізацію податкового законодавства з нормами ЄС та ОЕСР. Таким чином, українські реалії повністю відповідають тренду на міжнародну співпрацю у сфері оподаткування.

2.2. Фактори впливу на реалізацію фіскальної політики в Україні

Фіскальна політика є фундаментом економічного благополуччя та стабільності країни. В умовах України, яка зіштовхується зі значними викликами внаслідок тривалого військового конфлікту та складних економічних реалій, ефективність фіскальної політики набуває особливого значення. Детальний аналіз сучасної реалізації фіскальної політики в країні вимагає зосередження на низці важливих аспектів. Серед них - збільшення державного боргу, значний дефіцит державного бюджету, проблеми з тіньовою економікою, неефективність податкової системи, висока залежність від зовнішнього фінансування, високі рівні інфляції, вплив військових дій на фіскальну політику, недостатнє фінансування соціальних програм, корупція у фіскальних органах, а також високий рівень безробіття. Розгляд кожного з цих аспектів важливий для визначення пріоритетних напрямків оптимізації фіскальної політики.

Дефіцит державного бюджету є однією з ключових проблем у реалізації фіскальної політики України, оскільки він безпосередньо впливає на стабільність державних фінансів та здатність уряду фінансувати необхідні соціальні та економічні програми. Негативне сальдо, або дефіцит, виникає, коли державні витрати перевищують доходи, що може призвести до збільшення боргових зобов'язань та залежності від зовнішнього фінансування.

Аналізуючи таблицю 2.4, помітно, що дефіцит бюджету в Україні має тенденцію до збільшення, особливо з 2020 по 2023 рік. В цей період дефіцит як відсоток від ВВП зріс з 5.18% у 2020 році до 20.39% у 2023 році [11]. Таке зростання відбулося на тлі збільшення державних витрат, пов'язаних з військовими діями та кризовими економічними умовами. Цей значний дефіцит свідчить про глибоку структурну дисбалансність фінансів країни, яка обмежує можливості уряду у проведенні ефективної фіскальної політики та змушує залучати додаткові запозичення для покриття бюджетних потреб.

Таблиця 2.4

Виконання державного бюджету України з 2016 по 2024 рр., млн. грн.

Рік	Доходи	Видатки	Сальдо (дефіцит бюджету)	% ВВП (дефіцит бюджету)
01	02	03	04	05
2016	616274,8	684743,4	-70130,2	-2.94%
2017	793265	839243,7	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	985842	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9	1072891,5	-78049,5	-1.96%
2020	1076016,7	1288016,7	-217096,1	-5.18%
2021	1296852,9	1490258,9	-197937,4	-3.63%
2022	1787395,6	2705423,3	-914701,7	-17.62%
2023	2671998	4014418,1	-1333110,7	-20.39%
2024	1935610,7	2617192,9	-676426,1	-

Джерело: складено автором на основі [11]

Примітка: за 8 місяців 2024 року

Збільшення дефіциту державного бюджету в останні роки підкреслює критичну потребу в реформуванні податкової системи та оптимізації державних витрат. Необхідність фінансування великої частини державних програм через запозичення підвищує фінансовий ризик та може призвести до зростання державного боргу.

Державний борг України є значним викликом для стабільності фіскальної політики країни, особливо в умовах збільшення фінансових потреб, спричинених економічними, військовими та політичними кризами. Високий рівень держборгу обмежує фінансову незалежність держави, збільшує витрати на обслуговування боргу та ставить під загрозу довгострокову економічну стабільність.

Аналізуючи динаміку державного боргу України за період 2018-2023 роки, зафіксовано його значне збільшення (див. табл. 2.5). У 2021 році борг становив 2,67 трильйона гривень, а до 2023 року він зріс до 5,52 трильйонів гривень, що свідчить про зростання на 106%. Таке зростання пов'язане з

потребами фінансування військових витрат та відновлення інфраструктури під час війни, що почалася у 2022 році [10]. Цей ріст боргу суттєво перевищує зростання ВВП, що ставить під загрозу фінансову стабільність країни. Підвищене боргове навантаження створює тиск на бюджет та зменшує можливості для розвитку освітніх та охоронних програм.

Поряд із зростанням державного боргу, спостерігається і зростання ВВП України, але його темпи недостатні, щоб компенсувати збільшення державного боргу. У 2023 році держборг склав 84,4% ВВП, що на 6% вище, ніж у 2022 році [10]. Це велике навантаження посилює ризики для макроекономічної стабільності, змушуючи уряд виділяти значні суми на його обслуговування, що обмежує можливості для фінансування важливих секторів, таких як освіта і охорона здоров'я.

Таблиця 2.5

**Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2018 по 2024 рр.,
млн. грн.**

Державний борг (усього)				Валовий внутрішній продукт (ВВП)			Держборг / ВВП
Рік	Сума	↑↓	↑↓%	Сумма	↑↓	↑↓%	
01	02	03	04	05	06	07	08
2018	2 168 627	26953	1.3%	3 558 706	575786	19.3%	60.9%
2019	1 998 275	-170352	-7.9%	3 974 564	415858	11.7%	50.3%
2020	2 551 936	553660	27.7%	4 194 102	219538	5.5%	60.8%
2021	2 671 828	119892	4.7%	5 459 574	1265472	30.2%	48.9%
2022	4 071 683	1399856	52.4%	5 191 028	-268546	-4.9%	78.4%
2023	5 519 484	1447801	35.6%	6 537 825	1346797	25.9%	84.4%
2024	6 404 002	884518	16%	-	-	-	-

Джерело: складено автором на основі [10]

Примітка: за 9 місяців 2024 року

Значне збільшення державного боргу створює серйозні виклики для реалізації фіскальної політики України. Високий рівень боргу зменшує

фіскальну гнучкість уряду, оскільки значна частина державних коштів спрямована на обслуговування боргу. Обмеження у фінансуванні веде до скорочення можливостей для стимулювання економіки через інвестиції в критично важливі сфери, як інфраструктура та освіта. Високий державний борг також створює ризики для економічної безпеки країни, підвищуючи її вразливість перед зовнішніми шоками.

Тіньова економіка в Україні становить серйозний виклик для державного управління та фіскальної політики, оскільки велика частка економічної активності відбувається поза офіційним обліком див. рис. 2.2. Це ускладнює збір податків та зменшує можливості держави фінансувати соціальні та інфраструктурні програми, а також збільшує вразливість до економічних криз.

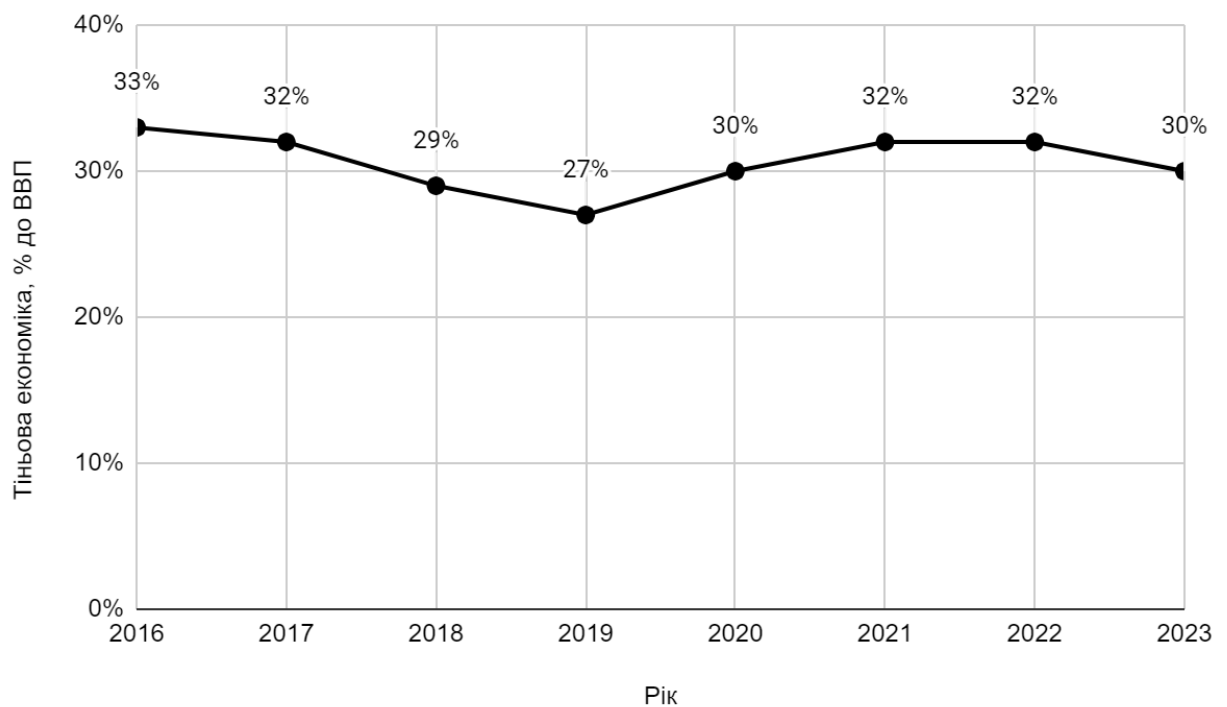

Рис. 2.2 Рівень тіньової економіки у % до обсягу ВВП України

Джерело: складено автором на основі [48]

Аналізуючи рис. 2.2, можна відзначити, що рівень тіньової економіки в Україні в період з 2016 по 2023 роки варіювався від 27% до 33% ВВП, що

свідчить про її значний вплив на економіку країни. Відмітне зниження тіньової економіки спостерігалось з 2016 до 2019 року, однак у 2020 році відбулося її зростання до 30%, що може бути пов'язано з економічними наслідками пандемії COVID-19. Збереження високого рівня тіньової активності в 2021-2023 роках засвідчує стійкість цієї проблеми.

У розвинених країнах масштаби тіньової економіки відносно невеликі і складають приблизно 5-15% ВВП, що підкреслює значну різницю в ефективності фінансової політики та рівні податкової дисципліни порівняно з Україною. Глобальний огляд розміру тіньової економіки показує, що у 2021 році частка «тіні» у США становила 7,4%, у Швейцарії – 8,2%, у Канаді – 12,8%, у Франції – 12,9%, у Німеччині – 14,3%, у Італії – 23,4%, у Польщі – 26,6%, у Туреччині – 30,4%, у Болгарії – 34,2%. Ці дані підтверджують, що навіть у країнах з високим рівнем економічного розвитку присутній певний рівень тіньових операцій, однак значно нижчий, ніж в Україні [48].

Податкове навантаження в Україні сягає приблизно 35% по відношенню до ВВП що аналогічно до таких країн, як Норвегія, Нідерланди та Німеччина. Проте, у глобальному рейтингу конкурентоздатності Україна займає 85-те місце, у той час як Норвегія - 17-те, Нідерланди - 4-те, а Німеччина - 5-те. Щодо простоти сплати податків, Україна розташована на 65-му місці, тоді як Норвегія - на 34-му, Нідерланди - на 22-му, а Німеччина - на 46-му [61].

Витрати на податковий облік для вітчизняного бізнесу становлять 328 годин на рік, що вдвічі більше, ніж у згаданих європейських країнах. Тіньова економіка в Україні оцінюється в 30%, у той час як у Норвегії - 16%, у Нідерландах - 10%, та у Німеччині - 11%.

Ефективність використання фінансових ресурсів також різниться: в Україні кожна витрачена гривня генерує 50-60 копійок економічного приросту, тоді як у Нідерландах кожне витрачене євро приносить ще одне євро, а в Норвегії кожна витрачена крона додає 1,25 крони до економіки.

Українські платники податків вносять такі ж внески, як і їхні колеги в зазначених країнах, але отримують менш якісні державні сервіси та менше

можливостей для розвитку бізнесу. Економіки Норвегії, Нідерландів і Німеччини з початку 2000-х років не демонстрували зростання більше ніж на 4% на рік, що свідчить про вплив високих податків на стримування економічного зростання [61].

Інфляція є однією з основних макроекономічних проблем, яка впливає на загальну стабільність економіки країни, знижуючи купівельну спроможність населення та ускладнюючи планування державних та приватних фінансів. В Україні інфляція демонструє значні коливання, що створює додаткові виклики для ведення фінансової політики та збереження економічної стабільності [43].

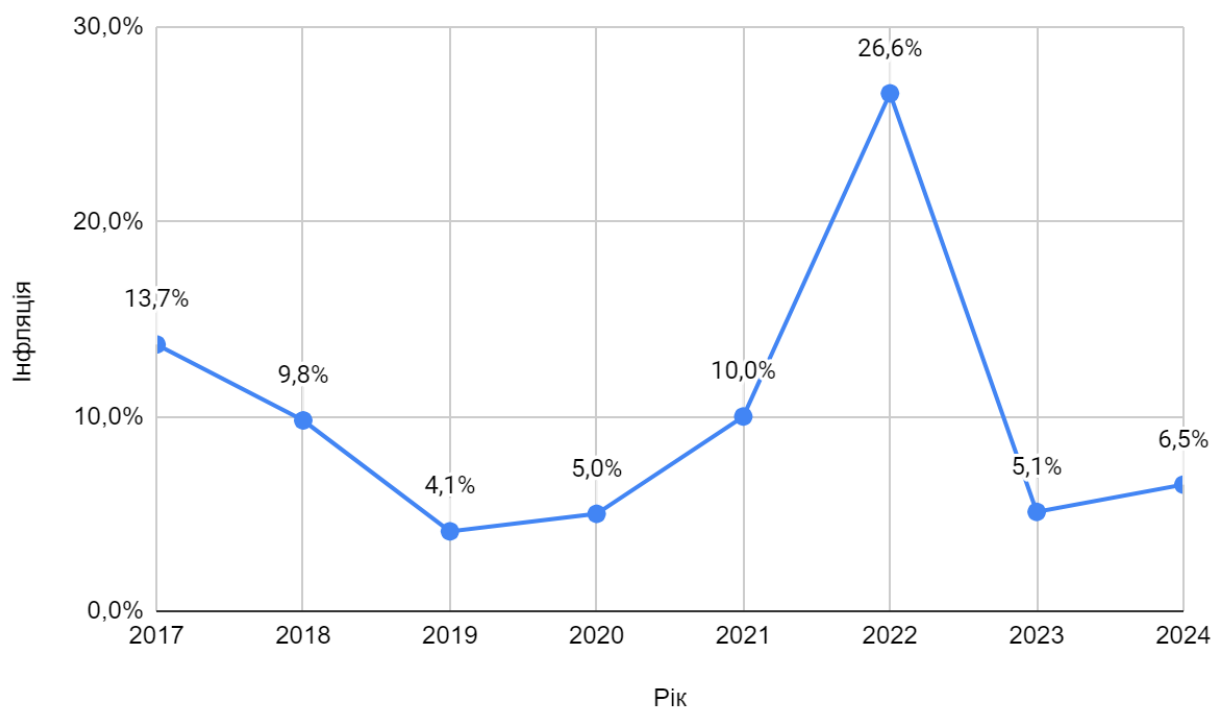

Рис. 2.3 Динаміка інфляції в Україні за 2017-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [26]

Примітка: за 9 місяців 2024 року

Аналізуючи динаміку інфляції за період з 2017 по 2024 рік, можна відзначити її нестабільний характер із значними відхиленнями в певні роки див. рис. 2.3. Зокрема, у 2022 році, який ознаменувався початком війни,

інфляція стрімко зросла до 26,6%, що є найвищим показником за весь аналізований період [26]. Це збільшення спричинене різким падінням національної валюти, збільшенням витрат на оборону, а також глобальними змінами у цінах на енергоносії та продовольство.

Значні коливання інфляції створюють невизначеність у фінансовому плануванні, оскільки необхідно адаптувати податкову, монетарну та соціальну політику до змінюваних умов. Стабілізація інфляції є критично важливою для підтримання економічної рівноваги та забезпечення передбачуваності економічного розвитку. У 2023 та 2024 роках спостерігається спад інфляції до 5,1% та 6,5% відповідно, що свідчить про певну стабілізацію ситуації, проте постійна увага до інфляційних тенденцій залишається важливою для подальшого ефективного управління економікою [48].

Корупція є однією з головних перешкод на шляху ефективного впровадження фінансової політики в Україні. Високий рівень корупції спотворює розподіл державних ресурсів, зменшує ефективність державних інвестицій та підриває довіру громадян та інвесторів до інституційних механізмів країни.

Аналізуючи Індекс сприйняття корупції за роки 2017-2023 див. рис. 2.4, можна спостерігати певну динаміку змін у балах України, що коливалися від 30 до 36 балів зі 100 можливих. Останнє зростання на 3 бали у 2023 році, яке вивело Україну на 104 місце серед 180 країн, свідчить про покращення ситуації, але ці показники все ще залишаються низькими на глобальному рівні. Порівняно з країнами-кандидатами до ЄС, Україна демонструє порівняно низькі показники, що вказує на значні виклики у боротьбі з корупцією [27].

Це впливає на реалізацію фінансової політики, оскільки корупція сприяє неефективному використанню державних коштів, викривленню пріоритетів у державних закупівлях, зниженню податкових надходжень через ухилення від податків та зловживання у державному секторі. Відповідно, Україна витрачає значні ресурси на боротьбу з корупцією, які могли б бути спрямовані на розвиток економіки, освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру.

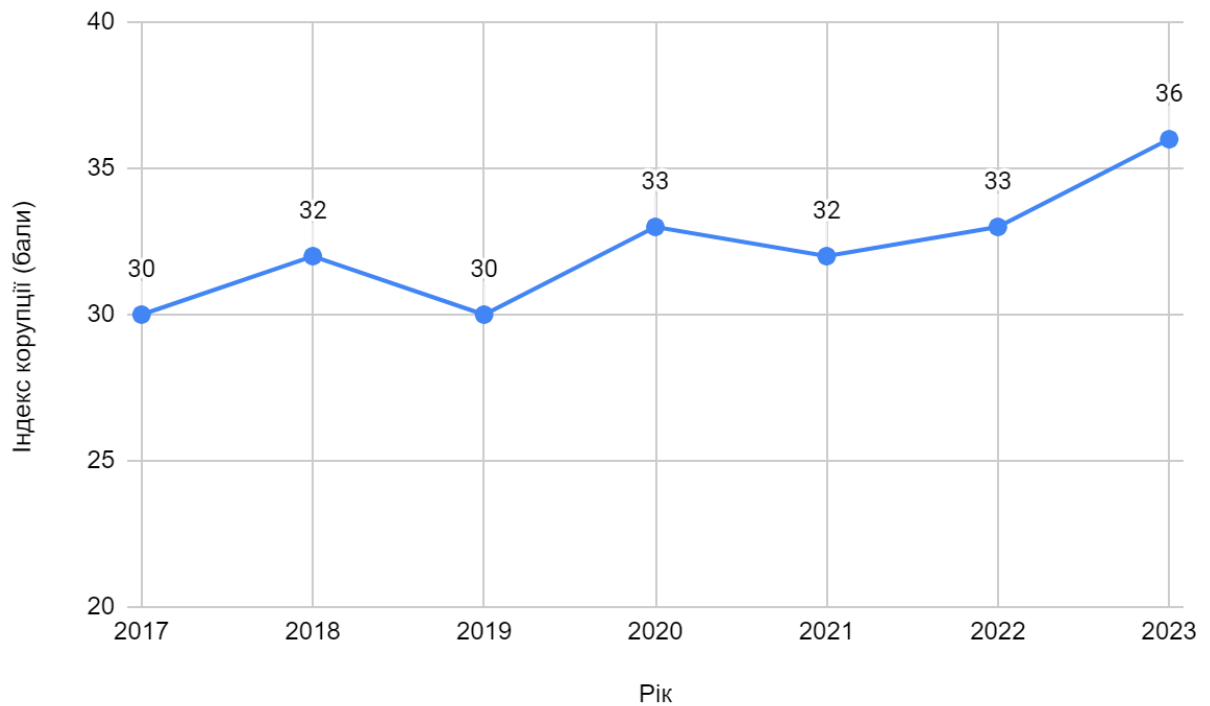

Рис. 2.4 Динаміка індексу корупції в Україні за 2017-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [27]

У порівнянні з країнами-кандидатами до ЄС, Україна залишається відстаючою за рівнем сприйняття корупції. Згідно з даними за 2023 рік, Грузія, хоча і втратила 3 бали, все ще має вищий показник (53 бали, 49 місце) порівняно з Україною (36 балів, 104 місце). Чорногорія покращила свій показник на 1 бал (46 балів, 63 місце), Молдова та Північна Македонія додали по 3 бали (42 бали, 76 місце). Албанія, яка набрала 37 балів (98 місце), лише на один бал випереджає Україну. Водночас, Сербія, яка має такий же результат, як Україна (36 балів), посідає 104 місце, що демонструє аналогічні виклики в антикорупційній політиці. Такі порівняння підкреслюють значний простір для покращення в Україні та необхідність активізації зусиль з боротьби з корупцією для досягнення стандартів, прийнятих в Європейському Союзі [27].

Рівень безробіття є важливим індикатором економічної стабільності та ефективності ринку праці, що впливає на фіскальну політику кожної країни. В Україні цей показник має безпосередній зв'язок з загальними економічними умовами та державною політикою в сфері зайнятості.

Аналізуючи динаміку рівня безробіття з 2017 по 2024 рік, можна відзначити, що до 2019 року спостерігалася тенденція до його поступового зниження - з 9,90% до 8,60% див. рис. 2.5. Однак у 2020 році цей показник знову зріс до 9,90%, що може бути пов'язано з глобальною економічною нестабільністю через пандемію COVID-19, що вплинула на багато сфер діяльності та призвела до зростання безробіття.

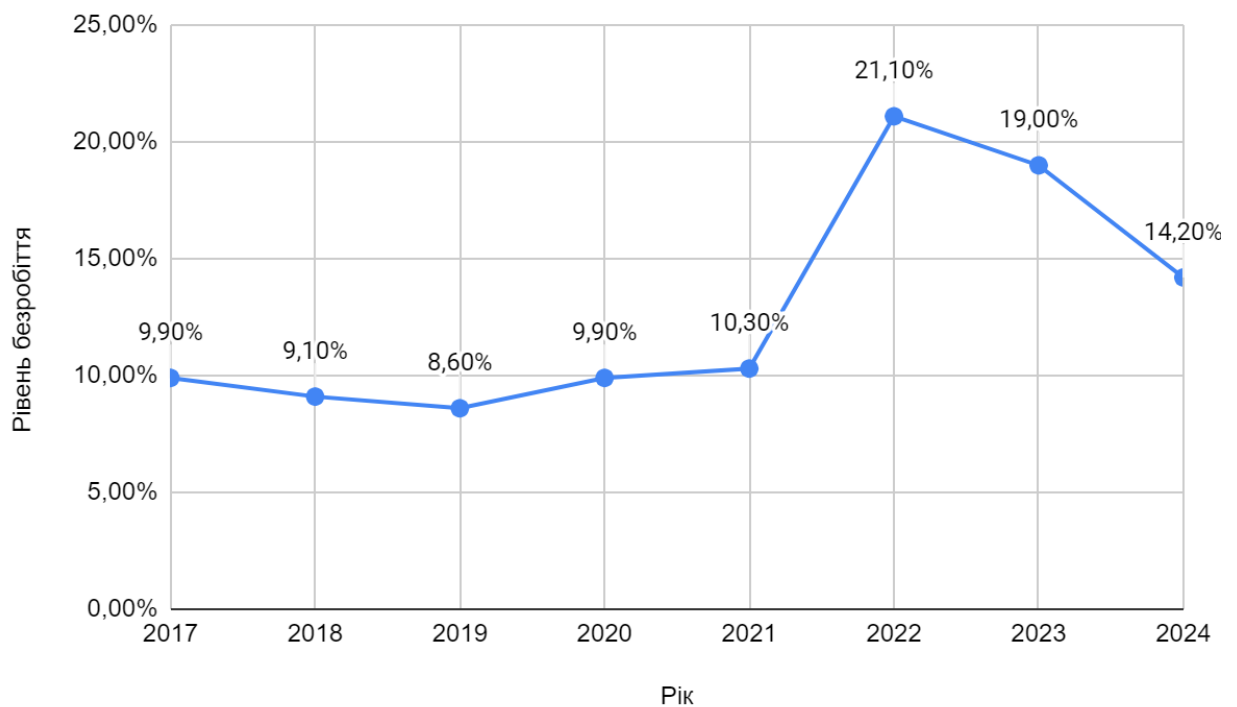

Рис. 2.5 Динаміка рівня безробіття в Україні за 2017-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [19]

Примітка: прогноз НБУ на 2024 рік

Початок війни з Росією у 2022 році призвів до драматичного стрибка рівня безробіття до 21,10%. Це зростання було спричинене масовим закриттям підприємств, втратою робочих місць у зонах активних бойових дій та значним

зменшенням інвестицій в економіку. У 2023 році рівень безробіття знизився до 19%, що вказує на поступове відновлення, але він залишається на високому рівні, що впливає на соціальну стабільність і зменшує податкові надходження від робочої сили [19].

Такий високий рівень безробіття ускладнює реалізацію фіскальної політики, оскільки знижує податкові надходження та збільшує витрати на соціальні програми, спрямовані на підтримку безробітних. Високий рівень безробіття також впливає на загальну споживчу впевненість та споживчий попит, що є ключовими для відновлення економічного зростання. У 2024 році спостерігається подальше зниження рівня безробіття до 14,20%, що може свідчити про стабілізацію ситуації, але потребує продовження цілеспрямованих урядових заходів для забезпечення стійкого зниження безробіття та відновлення економіки [19].

Таким чином, фіскальна політика України стикається з низкою серйозних проблем, що суттєво впливають на економічну стабільність країни. Однією з ключових є значний дефіцит державного бюджету, який зріс з 5,18% ВВП у 2020 році до 20,39% ВВП у 2023 році. Це зростання пов'язане зі збільшенням державних витрат на військові дії та кризовими економічними умовами. Крім того, державний борг України зріс з 2,67 трлн грн у 2021 році до 5,52 трлн грн у 2023 році, що становить зростання на 106%. Відповідно, співвідношення держборгу до ВВП збільшилося до 84,4% у 2023 році, що на 6% вище, ніж у 2022 році. Таке боргове навантаження обмежує фінансову незалежність країни та підвищує ризики для макроекономічної стабільності.

Важливою проблемою є високий рівень тіньової економіки, який у 2020 році зріс до 30% ВВП і залишається на цьому рівні до 2023 року. Для порівняння, у Норвегії цей показник становить 16%, у Нідерландах - 10%, а в Німеччині - 11%. Податкове навантаження в Україні досягає приблизно 40%, що аналогічно до таких країн, як Норвегія, Нідерланди та Німеччина. Проте Україна займає 85-те місце у глобальному рейтингу конкурентоздатності, тоді як Норвегія - 17-те, Нідерланди - 4-те, а Німеччина - 5-те. У рейтингу простоти

сплати податків Україна знаходиться на 65-му місці, тоді як Норвегія - на 34-му, Нідерланди - на 22-му, а Німеччина - на 46-му. Українські платники податків вносять такі ж внески, як і їхні колеги в зазначених країнах, але отримують менш якісні державні сервіси та менше можливостей для розвитку бізнесу.

Крім того, інфляція в Україні демонструє значні коливання, досягнувши у 2022 році 26,6%, що є найвищим показником за аналізований період. У 2023 та 2024 роках спостерігається зниження інфляції до 5,1% та 6,5% відповідно, що свідчить про певну стабілізацію. Рівень безробіття зріс до 21,1% у 2022 році внаслідок війни, але знизився до 19% у 2023 році та прогнозується на рівні 14,2% у 2024 році. Високий рівень безробіття ускладнює реалізацію фіскальної політики, знижуючи податкові надходження та збільшуючи витрати на соціальні програми.

Висновки до розділу 2

Зробивши аналітичний огляд фіскальної політики в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Оцінка реалізації фіскальної політики в Україні свідчить про адаптивність та поступовий розвиток фінансових інструментів протягом 2010–2021 років, спрямованих на скорочення бюджетного дефіциту, посилення податкового адміністрування та боротьбу з ухиленням від сплати податків. Після 2022 року, на тлі повномасштабної війни, фіскальна політика зазнала суттєвих змін, зосередившись на фінансуванні оборонних видатків, що призвело до дефіциту бюджету майже в 20% ВВП та значного зростання державного боргу.

Аналіз сучасних світових трендів фіскальної політики вказує на такі ключові напрямки, як боротьба з ухиленням від сплати податків, спрощення податкового адміністрування, цифровізація податкових відносин, фіскальна консолідація для зміцнення фінансової стабільності, підтримка інновацій

через фіскальні інструменти, розширення податкової бази та міжнародна співпраця у сфері оподаткування. Україна відповідає цим трендам, активно впроваджуючи законодавство для протидії ухиленню від оподаткування та узгоджуючи його зі стандартами ЄС. Вона робить кроки до спрощення податкового адміністрування через впровадження систем управління податковими ризиками та цифрових сервісів, таких як платформа "Дія". Хоча країна стикається з викликами у фіскальній консолідації через військові витрати, вона прагне стабілізувати фінансову систему за допомогою міжнародної підтримки. У сфері підтримки інновацій Україна має значний потенціал, але потребує покращення в комерціалізації та правовій охороні інтелектуальної власності. Розширення податкової бази здійснюється через заплановані реформи та підвищення ефективності податкових систем. Активна міжнародна співпраця, особливо з ЄС та ОЕСР, сприяє гармонізації податкового законодавства з глобальними стандартами. Таким чином, Україна поступово реагує на світові фіскальні тренди, використовуючи різноманітні інструменти для модернізації та зміцнення своєї фіскальної політики.

2. Фіскальна політика України стикається з значними викликами, які впливають на економічну стабільність країни. Важливим є зростання дефіциту державного бюджету, який збільшився з 5,18% ВВП у 2020 році до 20,39% ВВП у 2023 році, частково через збільшення витрат на оборону та вплив кризових умов. Паралельно, державний борг також зріс, досягнувши 5,52 трлн грн у 2023 році, що призвело до зростання відношення боргу до ВВП до 84,4%. Це боргове навантаження обмежує фінансову незалежність та підвищує ризики макроекономічної стабільності. До того ж, значна частина економіки перебуває у тіні, з рівнем 30% ВВП, що ускладнює податкове навантаження та знижує конкурентоспроможність України на світовій арені. Інфляція та безробіття також залишаються високими, що ускладнює реалізацію фіскальної політики та потребує підвищення ефективності державних витрат для стимулювання економічного зростання.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Рекомендації щодо оптимізації фінансової політики

Проаналізувавши основні проблемні питання реалізації фінансової політики в Україні, було виокремлено 7 основних проблем, що суттєво впливають на економічну стабільність країни. Серед цих проблем дефіцит державного бюджету, значний державний борг, високий рівень тіньової економіки та надмірне податкове навантаження. Також важливими є інфляція, корупція та високий рівень безробіття. Ці проблеми взаємопов'язані та посилюють негативний вплив один на одного, особливо в умовах триваючої війни. Військові дії створюють додатковий тиск на державні фінанси та економіку, ускладнюючи реалізацію ефективної фінансової політики.

Оптимізація фінансової політики сприятиме стабілізації економіки, підвищенню довіри інвесторів та відновленню економічного зростання. Таким чином, формування відповідних рекомендацій є критично важливим для подальшого розвитку країни. Рекомендації щодо вирішення виявлених проблем представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рекомендації щодо оптимізації фінансової політики України

Назва проблеми	Рекомендація	Опис рекомендації
01	02	03
Дефіцит державного бюджету	Оптимізація державних витрат та збільшення доходів	Необхідно переглянути пріоритети бюджетних витрат, скорочуючи неперіоритетні статті та збільшуючи інвестиції в критичні сектори, як-от оборона та соціальний захист. Підвищення ефективності податкового адміністрування та боротьба з ухиленням від сплати податків допоможе збільшити бюджетні доходи. Розширення бази оподаткування через легалізацію тіньової економіки також сприятиме зменшенню дефіциту.

Продовж. табл. 3.1

01	02	03
Значний державний борг	Реструктуризація боргу та залучення міжнародної допомоги	Проведення переговорів з кредиторами щодо відстрочки або зменшення боргових зобов'язань зменшить фінансовий тиск на бюджет. Активне залучення пільгових кредитів та грантів від міжнародних фінансових інституцій, таких як МВФ та Світовий банк, допоможе покрити дефіцит фінансування. Важливо також розробити стратегію поступового зменшення боргового навантаження в довгостроковій перспективі.
Високий рівень тіньової економіки	Впровадження стимулів для легалізації бізнесу	Запровадження податкових пільг та спрощених процедур реєстрації для малого та середнього бізнесу стимулюватиме підприємців виходити з тіні. Використання цифрових технологій для відстеження фінансових операцій зменшить можливості для приховування доходів. Проведення інформаційних кампаній про переваги легальної діяльності підвищить обізнаність населення.
Надмірне податкове навантаження	Проведення податкової реформи	Зниження ставок основних податків та спрощення податкової системи покращить інвестиційний клімат та стимулюватиме економічне зростання. Перегляд податкового законодавства з метою усунення подвійного оподаткування та невинуватених пільг зробить систему більш справедливою. Впровадження електронного документообігу спростить процедури звітності для платників податків.
Інфляція	Здійснення жорсткої монетарної політики	Національний банк повинен продовжувати політику стримування інфляції через контроль грошової маси та обмінного курсу. Підвищення облікової ставки може знизити інфляційний тиск, але слід враховувати вплив на кредитування економіки. Координація монетарної та фіскальної політики допоможе досягти макроекономічної стабільності в умовах війни.
Корупція	Посилення антикорупційних заходів	Реформа судової системи та правоохоронних органів підвищить ефективність боротьби з корупцією. Впровадження прозорих процедур у державних закупівлях через системи ProZorro зменшить можливості для зловживань. Залучення громадськості та ЗМІ до контролю за діяльністю чиновників підвищить відповідальність влади.
Високий рівень безробіття	Стимулювання зайнятості та підтримка підприємництва	Розробка державних програм з перекваліфікації робітників допоможе адаптувати їх до потреб ринку праці. Підтримка стартапів та малого бізнесу через пільгове кредитування та гранти сприятиме створенню нових робочих місць. Особлива увага має бути приділена реінтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб до економічної діяльності.

Джерело: складено автором

Аналізуючи табл. 3.1, оптимізація державних витрат є критично важливою в умовах обмежених ресурсів та зростаючих фінансових потреб, особливо під час війни. Світовий тренд на фіскальну консолідацію для зміцнення фінансової стабільності передбачає впровадження середньострокового бюджетного планування з чіткими фіскальними правилами, які обмежують дефіцит бюджету та державний борг. Для України це може бути новим інструментом, що дозволить підвищити ефективність бюджетного процесу та зміцнити довіру інвесторів.

Перегляд бюджетних пріоритетів може включати скорочення фінансування непріоритетних програм та перерозподіл коштів на оборону, соціальний захист та відновлення інфраструктури. Наприклад, зменшення адміністративних витрат шляхом цифровізації державних послуг може звільнити значні ресурси. Крім того, аудит державних підприємств з метою виявлення неефективних витрат може призвести до їх оптимізації або приватизації. Такий підхід дозволить не лише зменшити дефіцит бюджету, але й підвищити ефективність використання державних коштів.

Відповідно до світового тренду на боротьбу з ухиленням від сплати податків та цифровізацію податкових відносин, в Україні збільшення доходів державного бюджету можливе через підвищення ефективності податкового адміністрування та боротьбу з ухиленням від сплати податків. Впровадження сучасних інформаційних систем для моніторингу податкових надходжень може зменшити можливості для корупції та тіньових схем. Наприклад, використання штучного інтелекту для виявлення аномалій та системи автоматичного обміну податковою інформацією між банками та податковою службою. Крім того, варто розглянути можливість введення податку на виведений капітал, що стимулюватиме реінвестування прибутків у національну економіку. Це допоможе розширити податкову базу та збільшити надходження до бюджету.

Розширення бази оподаткування через легалізацію тіньової економіки відповідає світовому тренду на розширення податкової бази та підвищення ефективності податкових систем. Стимулювання підприємців виходити з тіні може включати податкові амністії або пільгові умови для малого та середнього бізнесу. Наприклад, впровадження спрощеної системи оподаткування для стартапів та підприємців-початківців. Такі заходи не лише збільшать податкові надходження, але й сприятимуть створенню нових робочих місць та економічному зростанню. Важливо також підвищувати фінансову грамотність населення, щоб люди розуміли переваги легальної економічної діяльності.

Значний державний борг України вимагає нових підходів до його управління. Світовий тренд на міжнародну співпрацю у сфері оподаткування може бути використаний для залучення додаткових ресурсів та реструктуризації боргу. Реструктуризація боргу може включати переговори з кредиторами щодо продовження термінів погашення або зниження відсоткових ставок. У 2024 році Україна успішно домовилась про реструктуризацію боргу з власниками єврооблігацій загальною вартістю 20,47 мільярда доларів, що дозволило зменшити фінансовий тиск на бюджет. Це створює передумови для більш стійкого фінансового планування та зниження ризиків дефолту [46].

Залучення міжнародної фінансової допомоги є ключовим елементом у покритті дефіциту бюджету та зменшенні боргового навантаження. Співпраця з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та Європейським Союзом надає можливість отримати пільгові кредити та гранти. У 2023 році Україна отримала від Європейського Союзу 18 мільярдів євро макрофінансової допомоги, що становить майже половину всього зовнішнього фінансування бюджету. Ці кошти спрямовуються на задоволення пріоритетних потреб державного бюджету в соціальній та гуманітарній сферах [75].

Важливо також розробити довгострокову стратегію зменшення державного боргу шляхом стимулювання економічного зростання. Це може включати заходи з розвитку експортного потенціалу та залучення прямих

іноземних інвестицій. Наприклад, створення спеціальних економічних зон з пільговим режимом оподаткування для іноземних інвесторів. Такий підхід сприятиме збільшенню валютних надходжень та поліпшенню платіжного балансу країни.

Високий рівень тіньової економіки є значною перешкодою для фіскальної стабільності. Відповідно до світового тренду на боротьбу з ухиленням від сплати податків та цифровізацію податкових відносин, одним із таких підходів може бути впровадження податкової амністії для підприємців, які добровільно виходять з тіні, що передбачає звільнення від відповідальності за попередні порушення. Це створить сприятливі умови для бізнесу, який бажає легалізуватися без страху перед штрафами чи кримінальним переслідуванням. Додатково, варто запровадити спрощені механізми реєстрації та ліцензування для нових та існуючих підприємств, які переходять в офіційний сектор. Такий підхід сприятиме збільшенню податкових надходжень та покращенню статистичних показників економіки.

Важливим кроком є створення спеціальних економічних зон із пільговим податковим режимом для підприємств, що легалізуються. Ці зони можуть надавати знижені ставки оподаткування, спрощені регуляторні вимоги та доступ до інфраструктури для бізнесу. Необхідно ініціювати пілотні проекти таких зон у регіонах з високим рівнем тіньової економіки. Це стимулюватиме підприємців переходити в офіційний сектор, оскільки переваги від легальної діяльності перевищуватимуть витрати на оподаткування та регуляцію. Крім того, це сприятиме розвитку регіонів та зменшенню соціально-економічних диспропорцій.

Додатково, варто розробити державну програму підтримки підприємців, що виходять з тіні, яка включатиме освітні та консалтингові послуги. Це може бути реалізовано через створення центрів підтримки бізнесу, які надаватимуть консультації з юридичних, фінансових та маркетингових питань. Такі центри можуть запрацювати у співпраці з університетами та громадськими організаціями. Підприємці отримають доступ до знань та ресурсів, необхідних

для успішного ведення легального бізнесу. Цей комплексний підхід сприятиме довгостроковому зниженню рівня тіньової економіки та зміцненню фіскальної бази держави.

Надмірне податкове навантаження стримує розвиток бізнесу та інвестицій. Світовий тренд на спрощення податкового адміністрування та підтримку інновацій через фіскальну політику може бути застосований в Україні. Доцільно ініціювати податкову реформу, яка передбачатиме зниження ставок основних податків та впровадження прогресивної системи оподаткування. Наприклад, можна зменшити податок на прибуток підприємств для малих та середніх підприємств, що стимулюватиме розвиток цього сектора. Одночасно, варто переглянути податкові пільги та усунути не виправдані винятки, щоб забезпечити справедливість системи. Це сприятиме збільшенню економічної активності та розширенню податкової бази.

Крім того, доцільно запровадити податкові стимули для інноваційних та екологічно чистих технологій. Підприємства, що інвестують у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, можуть отримувати податкові кредити чи знижки. Можна ініціювати програму підтримки "зелених" технологій через податкові пільги для підприємств, що знижують викиди та споживання ресурсів. Це не лише стимулюватиме економічний розвиток, але й сприятиме екологічній стійкості країни. Така податкова політика буде відповідати сучасним глобальним тенденціям та підвищить конкурентоспроможність України на міжнародній арені.

Інфляція може бути стримана через посилення фіскальної дисципліни та раціоналізацію державних витрат. Уникнення надмірного дефіциту бюджету та контроль за державними запозиченнями зменшать інфляційний тиск на економіку. Відповідно до світового тренду на фіскальну консолідацію, Україна повинна забезпечити збалансованість бюджету та ефективне використання бюджетних коштів. Співпраця з урядом у сфері фіскальної політики є критично важливою для боротьби з інфляцією. Необхідно забезпечити фіскальну

дисципліну, уникати надмірного дефіциту бюджету. Можна розробити спільну програму макроекономічної стабілізації, що передбачатиме координацію дій між НБУ та Міністерством фінансів. Це допоможе узгодити монетарні та фінансові заходи та підвищить ефективність політики. Такий підхід зміцнить довіру інвесторів та міжнародних партнерів до української економіки.

Корупція у фінансовій сфері може бути знижена через підвищення прозорості та цифровізацію податкових відносин, що відповідає світовому тренду на підвищення прозорості фінансової політики та сприяє громадському контролю за діяльністю державних органів. Використання смарт-контрактів у державних закупівлях унеможливить маніпуляції з умовами тендерів. Також доцільно створити відкриті платформи для моніторингу використання бюджетних коштів, доступні для громадськості. Це підвищить прозорість діяльності державних органів та посилить громадський контроль.

Розвиток громадянського суспільства та підвищення ролі медіа в антикорупційній діяльності є важливими компонентами боротьби з корупцією. Можна започаткувати державну програму підтримки незалежних журналістських розслідувань та громадських організацій, що займаються антикорупційною діяльністю. Це сприятиме виявленню корупційних схем та притягненню винних до відповідальності. Крім того, освітні кампанії та програми з антикорупційного виховання допоможуть формувати нетерпимість до корупції в суспільстві.

Високий рівень безробіття можна знизити через фінансові стимули для зайнятості та підтримку інновацій. Світовий тренд на підтримку інновацій та технологічної дифузії через фінансову політику пропонує надання податкових пільг підприємствам, що створюють нові робочі місця, особливо у високотехнологічних галузях.

Підтримка підприємництва є ключовим фактором у створенні робочих місць та економічному зростанні. Доцільно створити державний фонд розвитку підприємництва, який надаватиме пільгові кредити та гранти на розвиток бізнесу. Можна ініціювати програми мікрофінансування для малого

бізнесу та стартапів, що особливо важливо для молоді та ветеранів. Також варто розробити освітні програми з підприємницької діяльності, які надаватимуть необхідні знання та навички для успішного ведення бізнесу. Це допоможе збільшити кількість підприємців та розширити економічну базу країни.

Розвиток сучасних технологій та інновацій може стати двигуном зайнятості та економічного розвитку. Необхідно створити технологічні парки та інноваційні хаби, що забезпечать сприятливі умови для розвитку високотехнологічних компаній. Це включатиме доступ до інфраструктури, фінансування та експертної підтримки.

Отже, в умовах сучасних викликів, зокрема військових дій, економічної нестабільності та глобальних фінансових тенденцій, Україна потребує ефективної стратегії фінансової політики на найближчі п'ять років (2025–2029 рр.). Враховуючи світові тренди та національні особливості, пропонуємо наступне (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Мета фінансової політики України на 2025–2029 рр.

Мета фінансової політики	Завдання	Інструменти	Світовий тренд, якому відповідає
01	02	03	04
1. Зміцнення фінансової стабільності та зменшення дефіциту бюджету	- Оптимізація державних витрат - Підвищення ефективності податкового адміністрування	- Проведення аудиту державних видатків - Впровадження середньострокового бюджетного планування з фінансовими правилами	Фінансова консолідація для зміцнення фінансової стабільності Боротьба з ухиленням від сплати податків
2. Зниження державного боргу та покращення боргової політики	- Реструктуризація боргу - Залучення міжнародної фінансової допомоги	- Співпраця з МВФ, Світовим банком, ЄС для отримання пільгових кредитів та грантів - Розробка довгострокової стратегії управління державним боргом	Міжнародна співпраця у сфері оподаткування Фінансова консолідація

Продовження табл. 3.2

01	02	03	04
3. Легалізація тіньової економіки та розширення податкової бази	- Стимулювання виходу бізнесу з тіні - Підвищення фінансової грамотності населення	- Впровадження податкових амністій для добровільної легалізації - Спрощення процедур реєстрації та ліцензування бізнесу - Створення спеціальних економічних зон із пільговим оподаткуванням	Розширення податкової бази та підвищення ефективності податкових систем Цифровізація податкових відносин
4. Зменшення податкового навантаження та стимулювання інвестицій	- Проведення податкової реформи - Підтримка інноваційних та екологічних підприємств	- Зниження ставок основних податків - Впровадження прогресивної системи оподаткування - Податкові кредити та знижки для підприємств, що інвестують у НДДКР та "зелені" технології	Спрощення податкового адміністрування Підтримка інновацій та технологічної дифузії через фіскальну політику
5. Стримування інфляції та забезпечення макроекономічної стабільності	- Посилення фіскальної дисципліни - Координація фіскальної та монетарної політики	- Раціоналізація державних витрат - Контроль за державними запозиченнями - Розробка спільних програм макроекономічної стабілізації між урядом та НБУ	Фіскальна консолідація для зміцнення фінансової стабільності
6. Підвищення прозорості фіскальної політики та боротьба з корупцією	- Цифровізація податкових відносин - Розвиток громадського контролю	- Використання смарт-контрактів у державних закупівлях - Створення відкритих платформ для моніторингу використання бюджетних коштів, доступних для громадськості	Боротьба з ухиленням від сплати податків Цифровізація податкових відносин
7. Зниження рівня безробіття та стимулювання зайнятості	- Підтримка підприємництва - Розвиток інноваційних галузей	- Створення державного фонду розвитку підприємництва з пільговими кредитами та грантами - Програми мікрофінансування для малого бізнесу та стартапів	Підтримка інновацій та технологічної дифузії через фіскальну політику

Таким чином, запропонована стратегія фінансової політики України на 2025–2029 роки базується на сучасних світових трендах та відповідає національним потребам. Реалізація зазначених цілей та завдань за допомогою відповідних інструментів сприятиме зміцненню фінансової стабільності та зменшенню дефіциту бюджету. Зниження державного боргу та покращення боргової політики підвищать довіру міжнародних партнерів та інвесторів. Легалізація тіньової економіки та розширення податкової бази забезпечать додаткові надходження до бюджету та сприятимуть економічному зростанню. Зменшення податкового навантаження та стимулювання інноваційних підприємств підвищать конкурентоспроможність економіки та сприятимуть технологічному розвитку. Стимулювання інфляції через фінансову дисципліну та координацію політик забезпечить макроекономічну стабільність. Підвищення прозорості фінансової політики та боротьба з корупцією зміцнять довіру суспільства до державних інституцій та підвищать ефективність використання бюджетних коштів. Зниження рівня безробіття через підтримку підприємництва та розвиток інноваційних галузей сприятиме соціально-економічному прогресу та підвищенню добробуту населення.

3.2 Імплементация зарубіжного досвіду планування та реалізації фінансової політики в Україні

Розгляд зарубіжного досвіду в плануванні та реалізації фінансової політики є важливим етапом для України у формуванні ефективних податкових стратегій. Аналіз передових практик таких країн, як Естонія, Італія, Польща, Німеччина та Великобританія, дозволяє виявити ключові елементи успіху, які можуть бути адаптовані та впроваджені в українському контексті див. табл. 3.3. Ці країни демонструють різні підходи до оптимізації податкових систем, цифровізації податкового адміністрування та стимулювання економічного зростання через фінансові інструменти.

Таблиця 3.3

Імплементація зарубіжного досвіду планування та реалізації фіскальної політики в Україні

Країна	Ключові фіскальні заходи	Релевантність для України
01	02	03
Естонія	- Відсутність податку на прибуток корпорацій для реінвестованого та нерозподіленого прибутку - Фіксована ставка ПДФО 20% - Спрощена податкова система	- Можливість стимулювання інвестицій через неоподаткування реінвестованого прибутку - Спрощення податкового адміністрування для зменшення адміністративного навантаження - Підвищення інвестиційної привабливості України шляхом зниження податкових бар'єрів
Італія	- Обов'язкове використання електронних рахунків-фактур у державних закупівлях та бізнес-транзакціях - Впровадження Sistema di Interscambio для обміну податковою інформацією	- Підвищення прозорості та ефективності податкового адміністрування через цифровізацію - Боротьба з ухиленням від сплати податків та зниження корупції у сфері державних фінансів - Можливість впровадження аналогічної системи електронних рахунків-фактур в Україні
Польща	- Впровадження Польської інвестиційної зони з податковими пільгами на всій території країни - Стимулювання інвестицій через диференційовані податкові ставки	- залучення інвестицій у різні регіони України через податкові стимули - Підтримка малого та середнього бізнесу шляхом надання пільг - Використання польського досвіду для відновлення економіки в поствоєнний період та розвитку відсталих регіонів
Німеччина	- Прогресивна система оподаткування з шістьма податковими класами - Адаптація податкового навантаження до соціального статусу та рівня доходів платників	- Впровадження прогресивних ставок оподаткування для забезпечення соціальної справедливості - Диференціація податкових зобов'язань з урахуванням сімейного стану та доходів - Зменшення соціальної нерівності через справедливий розподіл податкового навантаження
Великобританія	- Цифровізація оподаткування через програму "Making Tax Digital" - Обов'язкова електронна подача податкової звітності та цифровий облік	- Підвищення ефективності податкового адміністрування через цифрові технології - Зменшення податкових втрат та підвищення точності даних - Можливість створення єдиної електронної платформи для податкового адміністрування в Україні з використанням технологій Big Data та аналітики

Джерело: складено автором на основі [92;117;120;100;111;109]

Однією з країн, чий податковий досвід заслуговує особливої уваги, є Естонія, визнана за даними Індексу податкової конкурентоспроможності 2022 року країною з найкращою в світі податковою системою [92].

Податкова система Естонії вирізняється рядом інноваційних рішень, які забезпечили їй високу оцінку на міжнародному рівні. По-перше, в країні відсутній податок на прибуток корпорацій для реінвестованого та нерозподіленого прибутку, що стимулює інвестиції та розвиток підприємств. Ставка податку на прибуток корпорацій складає 14-20 відсотків на розподілену прибуток, що також сприяє фінансовій прозорості та справедливості.

Податкова ставка на доходи фізичних осіб у Естонії фіксована та становить 20 відсотків, причому цей податок не застосовується до дивідендів, які вже оподатковані на рівні корпорацій. Такий підхід забезпечує спрощення податкової системи та зменшує адміністративне навантаження на платників податків [117].

Естонський податок на майно обмежений лише вартістю землі, що виключає подвійне оподаткування вартості нерухомості та капіталу. Це сприяє збереженню інвестиційної привабливості реального сектору економіки.

Крім того, Естонія застосовує територіальну податкову систему, що звільняє від внутрішнього оподаткування весь зарубіжний прибуток, отриманий вітчизняними корпораціями. Ця система спрощує міжнародну економічну діяльність та сприяє інтеграції на глобальні ринки.

Однією з помітних переваг податкової системи Естонії є значне зменшення часу, який компанії витрачають на дотримання податкового законодавства порівняно з іншими країнами ОЕСР. Зокрема, середня країна ОЕСР витрачає близько 42 годин на рік на виконання зобов'язань лише з корпоративного податку на прибуток, тоді як в Естонії цей показник складає всього п'ять годин. Також звіти вказують на низьке навантаження у сфері дотримання законодавства з інших податків, зокрема з податку на додану вартість [117].

Естонія є однією з небагатьох країн ОЕСР, де не існує податків на передачу власності, зокрема на передачу нерухомості, земельних поліпшень, машин тощо між особами або компаніями. За даними Tax Foundation, структура податкового кодексу країни сприяє її економічним показникам: добре структурований податковий кодекс, який є простим для дотримання платниками податків, може стимулювати економічний розвиток і залучати достатні доходи для реалізації державних пріоритетів. Конкурентний податковий кодекс допомагає утримувати максимальні податкові ставки на низькому рівні [117].

Дослідження, проведене Світовим банком, виявило, що країни з простішими і ефективнішими податковими системами мають вищі темпи економічного зростання порівняно з країнами, де податкові системи є складнішими. Також було виявлено, що підприємства в країнах з простішими податковими системами мають більшу ймовірність здійснювати інвестиції та створювати робочі місця [120].

В 2021 році валовий внутрішній продукт (ВВП) Естонії зріс на 8,3%, перевищивши середній показник зростання ВВП Європейського Союзу, який становив 5,38%. У поточному році податкова ефективність сприяє боротьбі країни з ростом цін на енергоресурси та інфляцією в Європі [99].

У сучасному глобалізованому світі компанії можуть обирати для інвестицій будь-яку країну з усього світу, шукаючи найвищу норму прибутку після сплати податків. Якщо податкові ставки у країні вищі, це може спонукати до інвестицій у інші регіони, сповільнюючи економічне зростання. Високі максимальні податкові ставки також можуть призвести до ухилення від сплати податків. Згідно з дослідженням ОЕСР, корпоративні податки найбільше шкодять економічному зростанню [117].

Отже, аналіз податкової системи Естонії виявляє кілька ключових аспектів, які можуть бути корисними для реформування податкової політики в Україні в контексті ефективності та економічного розвитку. Спрощення податкового адміністрування, яке демонструє Естонія, зокрема, мінімізація

часу, необхідного для дотримання податкових вимог, сприяє підвищенню інвестиційної привабливості країни та зменшує адміністративний тягар на бізнес. Україна може розглянути можливість впровадження подібних заходів для зниження податкового навантаження на підприємства, що, в свою чергу, може сприяти зростанню приватних інвестицій та загальної економічної активності.

Крім того, естонська практика не оподаткування реінвестованого прибутку корпорацій може стати цінним уроком для України, де такий підхід міг би стимулювати підприємства до інвестування заробленого прибутку в розвиток власної діяльності. Це, у свою чергу, могло б посприяти розширенню бізнесу та створенню нових робочих місць, важливих для економічного зростання країни.

Територіальний принцип оподаткування, застосований в Естонії, що звільняє зарубіжні доходи від внутрішнього оподаткування, може бути розглянутий Україною як механізм для приваблення іноземних інвестицій та стимулювання вітчизняних компаній до міжнародної економічної діяльності. Це дозволить українським корпораціям конкурувати на світовому ринку більш ефективно, зберігаючи зароблені за кордоном кошти від внутрішнього оподаткування.

Італія впровадила електронні рахунки-фактури як обов'язковий елемент у господарських операціях, особливо у сфері державних закупівель, що стало значущим кроком у плануванні та реалізації фіскальної політики країни. Цей захід сприяє прозорості та ефективності управління державними фінансами, знижуючи ризики корупції та оптимізуючи процес використання державних ресурсів. Обов'язкове використання електронних рахунків-фактур забезпечило швидкий обмін даними між підприємствами та державними органами, сприяючи своєчасній оплаті та аудиту державних закупівель. Це, у свою чергу, підвищило загальну ефективність фінансового управління і стало важливим інструментом у фіскальній політиці Італії [100].

Італійський досвід використання електронних рахунків-фактур в державних закупівель демонструє стратегічний підхід до модернізації податкової системи. З червня 2014 року введення електронних рахунків-фактур стало обов'язковим для міністерств, податкових органів та органів національної безпеки, а з 31 березня 2015 року - для всіх державних організацій. Центральним елементом цієї системи є Sistema di Interscambio - платформа, що забезпечує обробку та офіційну перевірку електронних рахунків-фактур перед їхньою відправкою державним органам.

Існують різні методи відправлення електронних рахунків-фактур через Sistema di Interscambio, включаючи:

- Сертифікована електронна пошта (CEM);
- Веб-сервіс SDICoop;
- Протокол передачі файлів SDIFTP;
- Інтернет-портал Податкового агентства (з автентифікацією).

Кожен із цих методів має свої вимоги щодо з'єднання та розміру файлу рахунку-фактури. Sistema di Interscambio виконує тільки формальний контроль, передаючи кожен рахунок-фактуру відповідній адміністрації на основі унікального ідентифікатора отримувача. Система сумісна з європейськими стандартами та забезпечує, що електронні рахунки-фактури відправляються до головного державного управління бухгалтерського обліку, яке виконує аудиторські функції та моніторинг державних витрат [100].

Державні органи можуть вибирати спосіб отримання рахунків-фактур від Sistema di Interscambio, використовуючи вищезазначені сервіси. Отримані електронні рахунки-фактури обробляються через автоматизацію та інтеграцію, що зазвичай залежить від масштабів замовника, після чого архівуються у цифровому форматі на 10 років. Sistema di Interscambio сама по собі не архівує рахунки-фактури, лише передає їх.

З 1 січня 2019 року Італія розширила обов'язок щодо використання електронних рахунків-фактур, який тепер охоплює всі операції, здійснювані платниками ПДВ, які є резидентами Італії або мають постійне представництво

у цій країні. Ця вимога не стосується нерезидентних компаній, навіть якщо місцем поставки товарів чи послуг є Італія. Це значно спростило процедури та підвищило ефективність адміністрування податків, забезпечивши кращий контроль за операціями всередині країни [100].

Даний крок дозволив уряду Італії скасувати обов'язок щодо подання звітності, який був введений у 2017 році та діяв до кінця 2018 року. Раніше звітність охоплювала всі транзакції за кожним рахунком-фактурою, а дані мали передаватися щомісячно. З 2019 року вимога про подання звітності залишилася лише для транзакцій з неіталійськими клієнтами чи постачальниками, що сприяло зменшенню адміністративного навантаження на бізнес.

З 2022 року вимоги до подання звітів за транзакціями, що не здійснюються в межах Італії, змінилися: відтепер кожен рахунок-фактура має передаватися через систему Sistema di Interscambio, що виключає необхідність подання щомісячних звітів [100].

З січня 2019 року електронне виставлення рахунків стало обов'язковим для всіх B2B та B2C транзакцій серед італійських операторів. Рахунки-фактури мають бути в форматі FatturaPA та передаватися через Sistema di Interscambio. Малі підприємства з річним оборотом до 65 000 євро були звільнені від цього обов'язку, хоча з липня 2022 року цей поріг було знижено до 25 000 євро.

З січня 2024 року виняток із зобов'язання щодо виставлення електронних рахунків-фактур за оборотом буде скасовано. Також за декретом-законом "Milleproroghe" № 215/2023 введено продовження заборони на виставлення електронних рахунків-фактур для медичних працівників до 2024 року.

Sistema di Interscambio обробляє близько 2 мільярдів електронних рахунків-фактур B2B щороку. Зобов'язання щодо електронних рахунків-фактур сприяє досягненню важливих цілей у боротьбі з ухиленням від сплати ПДВ, спрощенні адміністративних і фіскальних процесів, а також стимулює зростання ринку послуг. Агентство доходів надає безкоштовні послуги для

підтримки процесу реєстрації малого бізнесу та спрощення передачі та архівування електронних рахунків-фактур. Вони також розробили спеціальний додаток для смартфонів, що дозволяє малому бізнесу створювати та передавати електронні рахунки-фактури, а також навчальні відео, які демонструють, як працювати з цією системою [100].

Отже, аналіз італійського досвіду у впровадженні обов'язкових електронних рахунків-фактур внутрішньої та міжнародної торгівлі вказує на значні переваги такої системи для фіскальної політики та управління державними фінансами. В Італії це впровадження сприяло не лише збільшенню прозорості державних закупівель, але й значно оптимізувало процеси аудиту та контролю за дотриманням податкових зобов'язань, знижуючи можливості для податкових ухилень.

В Україні, де не існує вимог щодо обов'язкової стандартної форми електронних рахунків-фактур для внутрішніх операцій, а документація складається в будь-якій формі, запровадження єдиної системи, схожої на італійську Sistema di Interscambio, могло б забезпечити більшу стандартизацію процесів і зменшити адміністративні витрати як для бізнесу, так і для держави. Це також допомогло б забезпечити ефективніше використання ресурсів через автоматизацію обробки та архівування податкових документів, підвищуючи загальну прозорість фінансових операцій.

Таким чином, Україні варто розглянути можливість впровадження обов'язкових електронних рахунків-фактур, починаючи з сегменту державних закупівель та поступово розширюючи їх застосування до всіх сфер бізнесу. Це сприяло б не тільки підвищенню контролю за податковими надходженнями, але й стимулювало б інтеграцію України у світові торговельні та економічні системи, забезпечуючи відповідність до міжнародних стандартів у податковій сфері.

Польський досвід у сфері фіскальної політики демонструє ефективність адаптації податкових інструментів до сучасних потреб ринку та підприємців. Впровадження Польської інвестиційної зони та змін до Закону від 10 травня

2018 року про підтримку нових інвестицій дозволило стимулювати економічний розвиток шляхом надання податкових пільг на всій території країни. Ці заходи сприяли залученню інвестицій у різних секторах економіки, що позитивно вплинуло на бюджетні надходження та загальну фінансову стабільність держави. Завдяки цьому фіскальна політика Польщі стала більш гнучкою та ефективною, забезпечуючи підтримку підприємництва та економічного зростання. Такий підхід може слугувати прикладом для інших країн у реформуванні своїх фіскальних систем [111].

Підтримку можуть отримати проекти, що передбачають створення нового підприємства, збільшення виробничих потужностей існуючого або диверсифікацію виробництва шляхом впровадження продукції, яка раніше не випускалася на підприємстві. Також підлягають підтримці фундаментальні зміни в виробничому процесі та придбання активів підприємства, яке було закрите або могло б бути закрите без цього придбання. Підтримка надається підприємствам традиційного промислового сектора, за винятком виробників вибухових речовин, алкоголю, тютюнових виробів, сталі та підприємств, що працюють у сфері виробництва та розподілу енергії. Крім того, підтримку можуть отримати вибрані підприємства з сектора сучасних послуг, такі як ІТ, наукові дослідження та розробки, бухгалтерський облік та технічні дослідження. Водночас, інвестиції в сталеливарній, металургійній, вугільній та транспортній галузях виключені з системи підтримки.

Сума податкових пільг визначається на основі карти регіональної допомоги на 2022-2027 роки та становить певний відсоток від прийнятних витрат інвестиції. Максимальна інтенсивність допомоги коливається від 20% до 50%, залежно від регіону та рівня його економічного розвитку. У регіонах зі слабшим економічним розвитком, таких як Східна Польща, інтенсивність допомоги може досягати 50%. Для мікро- та малих підприємств передбачено додаткове збільшення інтенсивності на 20 процентних пунктів, а для середніх - на 10 процентних пунктів. Наприклад, мікропідприємство в регіоні з базовою інтенсивністю допомоги 50% може отримати податкові пільги в розмірі до 70%

прийнятних витрат. Це стимулює підприємців до інвестування в різні регіони країни, враховуючи фіскальні переваги [111].

Статус підприємства визначається на основі критеріїв Європейського Союзу, що враховують чисельність працівників, річний оборот та загальний баланс. Мікропідприємства мають менше 10 працівників і річний оборот або баланс не перевищує 2 мільйонів євро. Малі підприємства - це ті, що мають менше 50 працівників і оборот або баланс не більше 10 мільйонів євро. Середні підприємства характеризуються чисельністю персоналу до 250 осіб та оборотом до 50 мільйонів євро або балансом до 43 мільйонів євро. Підприємства, що перевищують ці показники, вважаються великими. Визначення статусу підприємства є важливим для розрахунку можливих податкових пільг та інтенсивності державної допомоги.

Рішення про надання підтримки приймається керівниками спеціальних економічних зон від імені Міністра розвитку і технологій. Підприємство подає заявку, в якій вказує плановану інвестицію та її відповідність критеріям підтримки. У рішенні зазначаються термін його дії, вид підприємницької діяльності та умови, які підприємство повинно виконувати. Керівники спеціальних економічних зон діють у межах сфер, визначених у постанові до закону про підтримку нових інвестицій. Така децентралізована система прийняття рішень сприяє оперативності та ефективності процесу, забезпечуючи тісну співпрацю між підприємствами та органами влади [111].

Термін дії звільнення від податку залежить від інтенсивності державної допомоги в конкретному регіоні та становить від 10 до 15 років. У регіонах з інтенсивністю допомоги 20% або 25% рішення видається на 10 років. Якщо інтенсивність становить 30% або 40%, термін дії рішення - 12 років. У регіонах з максимальною інтенсивністю допомоги 50%, а також на територіях спеціальних економічних зон, звільнення від податку надається на 15 років. Термін використання пільги починається з дня отримання рішення про підтримку. Це дозволяє підприємствам планувати довгострокові інвестиції з урахуванням стабільних фіскальних умов.

Для отримання державної допомоги підприємство повинно відповідати певним кількісним та якісним критеріям. Кількісні критерії визначаються розміром прийнятних інвестиційних витрат, які залежать від рівня безробіття в повіті та розміру підприємства; вони можуть коливатися від 0,2 млн злотих для мікропідприємств до 100 млн злотих для великих підприємств у регіонах з низьким рівнем безробіття. Якісні критерії оцінюються за бальною системою і включають такі аспекти, як відповідність національній політиці розвитку, інноваційність, створення якісних робочих місць, екологічна стійкість та соціальна відповідальність. Мінімальна кількість балів для отримання підтримки залежить від інтенсивності допомоги в регіоні та становить від 4 до 6 балів. Таким чином, система стимулює інвестиції, що сприяють стійкому економічному та соціальному розвитку країни [111].

Отже, польський досвід у сфері фіскальної політики вказує на ефективність податкових стимулів для залучення інвестицій та стимулювання економічного зростання, що може бути актуальним для України у поствоєнний період. Використання гнучких податкових пільг, залежно від регіону і типу діяльності, сприяло рівномірному економічному розвитку різних територій Польщі. Цей підхід може бути корисним для відновлення та розвитку економічно відсталих регіонів України, зокрема на Сході, після завершення військових дій.

Податкові ініціативи, що стимулюють нові інвестиції та підтримують розвиток малого та середнього бізнесу, можуть стати ключовими в реконструкції української економіки. Зокрема, забезпечення пільг для інноваційних проектів та екологічно сталих ініціатив може сприяти більш зеленій та стійкій економіці. Подібні заходи могли би враховувати специфіку українських регіонів, їхні економічні потреби та соціальні виклики, що з'являться після війни, створюючи міцну основу для довгострокового економічного відновлення.

Німецький досвід у сфері фіскальної політики є цінним прикладом ефективного управління податковою системою в умовах прогресивного

оподаткування. Деталізована структура податкових класів дозволяє Німеччині забезпечити справедливий розподіл податкового навантаження, адаптуючи його до соціального статусу та рівня доходів платників податків. Це сприяє стабільності державного бюджету, соціальній рівності та економічному розвитку країни [36].

Податкова система Німеччини вирізняється високим рівнем складності порівняно з багатьма європейськими країнами. Законодавство розподіляє платників податків на шість різних класів (Steuerklasse), що базуються на прогресивній системі оподаткування. Основним критерієм для визначення податкового класу є сімейний стан, що відображає підхід держави до соціальної справедливості та підтримки різних категорій населення.

Кожен податковий клас встановлює свій розмір неоподаткованого мінімуму та надає певні пільги при поверненні податків. Розглянемо детальніше кожен з них [36].

- Перший податковий клас охоплює неодружених, розлучених, вдівців та вдів, а також осіб, чий партнер не є податковим резидентом Німеччини або проживає за межами ЄС. Ставка податку для цього класу становить близько 28%, а неоподатковуваний мінімум у 2022 році складав 9 984 євро. Цей клас автоматично присвоюється платнику податків, якщо він не повідомляє про зміни в сімейному стані.

- Другий податковий клас призначений для одиноких батьків, які самостійно виховують дітей та мають право на соціальну допомогу. Неоподатковуваний мінімум для цього класу також складає 9 984 євро, але платники мають додаткові пільги та знижки. Для переходу в цей клас необхідно подати відповідну заяву до податкової інспекції (Finanzamt).

- Третій податковий клас стосується платників податків, які заробляють значно більше, ніж їхній партнер, а також вдівців та вдів протягом першого року після смерті партнера. Ставка податку для цього класу становить близько 26%, а неоподатковуваний мінімум у 2022 році дорівнював 19 968 євро. Цей

підвищений мінімум дозволяє зменшити податкове навантаження на родини з одним високим доходом.

– Четвертий податковий клас призначений для подружніх пар з рівними доходами, де обидва партнери працюють і проживають у Німеччині. Неоподатковуваний мінімум для кожного партнера складає 9 984 євро. Цей клас автоматично присвоюється після одруження або отримання посвідки на проживання, якщо не було обрано інший податковий клас.

– П'ятий податковий клас застосовується до осіб, чий партнер належить до третього податкового класу і заробляє значно більше. Неоподатковуваний мінімум для цього класу значно нижчий-лише 1 260 євро на рік. Це збільшує податкове навантаження на партнера з нижчим доходом, але загалом родина може виграти за рахунок зменшення спільного податкового зобов'язання.

– Шостий податковий клас стосується осіб, які мають більше одного джерела доходу або працюють на кількох роботах. Для цього класу неоподатковуваний мінімум відсутній, що призводить до значного податкового навантаження на додаткові доходи та сприяє прогресивності податкової системи.

Німецька система податкових класів є інструментом фіскальної політики, що дозволяє уряду ефективно регулювати доходи бюджету та впливати на розподіл доходів у суспільстві. Прогресивна шкала оподаткування забезпечує справедливий внесок громадян до бюджету залежно від їхніх фінансових можливостей. У 2022 році податкові надходження складали значну частину федерального бюджету, що дозволяло фінансувати соціальні програми, інфраструктурні проекти та інші державні витрати [36].

Додатково, податкова система використовується як засіб впливу на демографічні процеси та зайнятість. Пільги для сімей з дітьми та підтримка одиноких батьків сприяють підвищенню народжуваності та зменшенню соціальної нерівності. Система стимулює економічну активність, оскільки податкові класи та ставки можуть впливати на рішення щодо працевлаштування та рівня зайнятості [36].

Отже, німецька податкова система, базуючись на прогресивному оподаткуванні та диференційованих податкових класах, демонструє ефективне впорядкування податкового навантаження, адаптоване до соціального та фінансового статусу громадян. Україні варто розглянути впровадження прогресивних ставок оподаткування для досягнення більш справедливого розподілу фіскальних обов'язків між різними верствами населення. Такий підхід не тільки збільшить справедливість у сплаті податків, але й сприятиме зниженню соціальної нерівності та підвищенню соціальної згуртованості.

Крім того, адаптація німецьких практик щодо податкових класів, що враховують різні життєві обставини платників, може допомогти Україні краще стимулювати економічний розвиток через податкові ініціативи, наприклад, заохочення працевлаштування чи підтримка сімей з дітьми. Забезпечення такої диференціації дозволить оптимізувати податкові стимули для різних соціально-економічних груп, тим самим покращуючи загальні умови для інвестицій та сприяючи економічній активності на рівні країни.

Цифровізація оподаткування є ключовим фактором підвищення ефективності податкової системи. Розробка єдиної електронної платформи для податкового адміністрування, що використовує технології Big Data та аналітику, дозволить автоматизувати процеси збору та обробки податкової інформації. Великобританія запровадила програму "Making Tax Digital", яка передбачає електронну подачу податкової звітності [109].

Перехід на цифрові технології в оподаткуванні став ключовою частиною стратегії уряду щодо вдосконалення податкового адміністрування. Це допомогло скоротити податковий розрив, вимагаючи від підприємств та фізичних осіб вести цифровий облік, використовувати сумісне з програмою "Making Tax Digital" програмне забезпечення та надавати оновлення щокварталу, що наближає податкову систему до реального часу.

Переваги цифровізації оподаткування стали очевидними. Програма підтримує плани HMRC щодо повної цифровізації податкової системи. Це спрощує для громадян та бізнесу отримання податкових пільг та дозволяє

інтегрувати управління податками з різними бізнес-процесами через програмне забезпечення. Такий підхід сприяє зростанню продуктивності підприємств, стимулюючи їх до цифровізації.

Цифровізація допомогла зменшити суму втрат податків через уникнення помилок, яких можна було б запобігти. Підвищена точність цифрового обліку, додаткова допомога, вбудована в багато програмних продуктів, та пряма передача цифрових записів до HMRC сприяють цьому. Нещодавно HMRC опублікувало докази того, що впровадження цифрових технологій в оподаткуванні скорочує податковий розрив, який у 2018-2019 фінансовому році складав приблизно 31 мільярд фунтів стерлінгів [109].

З впровадженням цифрового оподаткування для ПДВ, зареєстровані платники тепер зобов'язані вести цифровий облік та подавати податкові декларації за допомогою сумісного програмного забезпечення. HMRC автоматично підписало всі залишені підприємства на програму "Making Tax Digital" для ПДВ, якщо вони не були звільнені або не подали заявку на звільнення.

Щодо податку на доходи, з 6 квітня 2026 року вимоги цифрового оподаткування стосуватимуться індивідуальних підприємців та орендодавців з річним доходом від бізнесу або нерухомості понад 50 000 фунтів стерлінгів. З квітня 2027 року цей поріг знизиться до 30 000 фунтів стерлінгів. Деякі підприємства та агенти вже ведуть цифровий облік та надають оновлення HMRC у рамках пілотного проекту з тестування та розробки "Making Tax Digital" для податку на доходи.

Законодавча база для цих змін міститься в Законі про фінанси (№ 2) 2017 року, який надав визначеність щодо широких основ цифровізації оподаткування. З квітня 2019 року набули чинності вторинні законодавчі акти щодо ПДВ для підприємств з оподатковуваним оборотом понад поріг ПДВ у 85 000 фунтів стерлінгів. З квітня 2022 року переглянуті вторинні законодавчі акти зобов'язали підприємства, зареєстровані як платники ПДВ з оподатковуваним оборотом нижче порогу, дотримуватися вимог щодо ПДВ.

У вересні 2021 року було прийнято вторинне законодавство щодо цифровізації податку на доходи, яке містить додаткову інформацію про структуру системи. Ці зміни спрямовані на підвищення прозорості та ефективності податкової системи, відповідаючи сучасним вимогам цифрової економіки [109].

Отже, вивчення британського досвіду цифровізації оподаткування через програму "Making Tax Digital" вказує на ключові переваги впровадження електронного документообігу в податковій сфері. Автоматизація податкового адміністрування, зокрема через обов'язкове ведення цифрового обліку та подання податкових декларацій, значно сприяє скороченню податкових втрат та збільшенню точності податкових відомостей. Це дозволяє забезпечити більшу прозорість у податкових зобов'язаннях та спрощує процес отримання податкових пільг для підприємств та приватних осіб.

Враховуючи позитивний вплив цифровізації на ефективність податкових систем у Великобританії, Україні варто розглянути можливість адаптації схожих технологічних рішень. Впровадження єдиної електронної платформи для податкового адміністрування може допомогти оптимізувати збір та аналіз податкових даних, зменшити адміністративні витрати та підвищити загальну відповідальність у податкових питаннях.

Висновки до розділу 3

Розглянувши перспективи удосконалення фіскальної політики в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Рекомендації для системного вирішення ключових проблем фіскальної політики України базуються на розробленій стратегії на 2025–2029 роки. Оптимізація державних витрат через проведення аудиту та впровадження середньострокового бюджетного планування сприятиме зміцненню фінансової стабільності та зменшенню дефіциту бюджету. Зниження державного боргу шляхом реструктуризації та співпраці з міжнародними фінансовими

інституціями допоможе зменшити боргове навантаження та підвищити довіру інвесторів. Стимулювання легалізації бізнесу через податкові амністії та спрощення реєстраційних процедур розширить податкову базу та активізує інвестиційну діяльність. Зменшення податкового навантаження та підтримка інноваційних підприємств через податкові кредити та знижки сприятимуть технологічному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Стимування інфляції досягається посиленням фіскальної дисципліни та координацією фіскальної та монетарної політики, що забезпечить макроекономічну стабільність. Підвищення прозорості фіскальної політики та боротьба з корупцією через цифровізацію податкових відносин і розвиток громадського контролю зміцнить довіру до державних інституцій. Комплексна реалізація цих заходів сприятиме сталому економічному розвитку та підвищить інвестиційну привабливість України в постконфліктний період.

2. Враховуючи успішний досвід інших країн, Україна може вдосконалити свою фіскальну політику шляхом впровадження інноваційних рішень. Наприклад, використання блокчейн-технологій у податковому адмініструванні, як це зробила Естонія, може підвищити прозорість фінансових операцій і зменшити тіньову економіку. Впровадження обов'язкових електронних рахунків-фактур, подібно до Італії, сприятиме зниженню податкового ухилення та підвищенню ефективності податкової системи. Польський досвід надання податкових пільг для стимулювання інвестицій може бути застосований для розвитку економічно відсталих регіонів України, особливо у поствоєнний період. Впровадження прогресивної податкової системи за зразком Німеччини забезпечить справедливіший розподіл податкового навантаження та підтримку соціальної рівності. Цифровізація оподаткування, як у Великобританії через програму "Making Tax Digital", допоможе автоматизувати податкові процеси, зменшити адміністративні витрати та підвищити прозорість податкових зобов'язань.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі було досліджено фінансову політику та її сучасні тренди, згідно поставлених завдань можна зробити наступні висновки:

1. Фінансова політика є фундаментальним регулятивним механізмом уряду, забезпечуючи економічну стабільність і розвиток через вплив на податкову систему та державні витрати. Як інструмент соціально-економічного розвитку, вона допомагає стабілізувати економічну активність і надає соціальний захист, особливо в періоди криз та воєнних конфліктів. Важливою її роллю є стимулювання сталого розвитку, де економічні, соціальні та екологічні аспекти поєднуються для забезпечення добробуту нинішніх і майбутніх поколінь. Фінансова політика також сприяє зменшенню соціальної та економічної нерівності через справедливий розподіл доходів і багатства. Вона встановлює баланс між державними та приватними інтересами, регулюючи вплив державних витрат на приватні інвестиції та сприяючи їхній гармонійній взаємодії. Отже, фінансова політика виступає стратегічним інструментом, який сприяє економічному зростанню, соціальному прогресу та екологічній стійкості.

2. Оновлена класифікація фінансових інструментів інтегрує нові механізми, що підсилюють здатність держави сприяти сталому розвитку та ефективно управляти національною економікою. Вона включає економічні стимули для впровадження "зелених" технологій, інвестиційні механізми підтримки наукових інновацій, соціально орієнтовані інструменти для захисту вразливих груп населення та бюджетні ініціативи для регіонального розвитку. Розширення податкових інструментів охоплює заходи для підтримки технологічних стартапів, екологічне оподаткування для зменшення забруднення, сприяння малому та середньому бізнесу, стимулювання експорту та адаптацію податкових регуляцій до цифрової економіки. Оновлена класифікація фінансової політики додатково деталізує проактивну політику на

адаптивну та антициклічну, реактивну на стабілізаційну та структурну, а нейтральну політику визначає як підтримання економічної рівноваги без активних втручань. Таке оновлення дозволяє більш гнучко використовувати фінансові інструменти для реагування на сучасні економічні виклики та сприяє сталому економічному розвитку.

3. Порівняльний аналіз теорій і концепцій фінансової політики висвітлює багатоманітність методологічних підходів до управління національною економікою. Кейнсіанська теорія підкреслює важливість державного втручання для стабілізації економічних коливань, в той час як монетаризм акцентує на контролі інфляції через регулювання грошової маси. Теорія економіки пропозиції стверджує, що зниження податків та скорочення державних витрат можуть стимулювати економічне зростання, тоді як інституціоналізм звертає увагу на необхідність структурних реформ і зміцнення інституцій. Теорія суспільних благ наголошує на важливості фінансування суспільних потреб. Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки, які слід враховувати при розробці політик, що відповідають специфічним умовам та потребам економіки. Це включає аналіз можливості збільшення державного боргу, ризик інфляції, нерівність доходів, а також потенціал для стимулювання інвестицій та економічного зростання.

4. Сучасні світові тренди фінансової політики акцентують увагу на боротьбі з ухиленням від сплати податків, спрощенні податкового адміністрування, цифровізації, фінансовій консолідації, підтримці інновацій через фінансові інструменти, розширенні податкової бази та міжнародній співпраці у сфері оподаткування. Україна відповідає цим тенденціям, впроваджуючи законодавство для запровадження загальних правил протидії зловживанням і узгоджуючи його зі стандартами ЄС. Вона працює над спрощенням податкового адміністрування через системи управління ризиками та цифровізує податкові відносини за допомогою платформ "Дія" та "Дія.City". Незважаючи на складнощі у фінансовій консолідації через військові дії, Україна активно залучає міжнародну фінансову підтримку. У сфері інновацій

країна використовує свій інтелектуальний потенціал, але потребує підсилення комерціалізації та захисту інтелектуальної власності. Зусилля з розширення податкової бази включають оптимізацію спрощеної системи оподаткування та впровадження нових систем управління ризиками комплаєнс. Активна участь у міжнародних програмах співпраці сприяє гармонізації податкового законодавства з нормами ЄС та ОЕСР. Таким чином, Україна використовує різноманітні фіскальні інструменти для реагування на глобальні тренди, хоча потребує подальшого прогресу для повного узгодження зі світовими напрямками фіскальної політики.

5. Фіскальна політика України стикається з значними викликами, які впливають на економічну стабільність країни. Зокрема, спостерігається зростання дефіциту державного бюджету, який збільшився з 5,18% ВВП у 2020 році до 20,39% ВВП у 2023 році, частково через підвищення витрат на оборону та вплив кризових умов. Паралельно з цим, державний борг також зріс, досягнувши 5,52 трлн грн у 2023 році, що призвело до зростання відношення боргу до ВВП до 84,4%. Це боргове навантаження обмежує фінансову незалежність та підвищує ризики для макроекономічної стабільності. Крім того, значна частка економіки перебуває в тіні, з рівнем 30% ВВП, що ускладнює податкове навантаження та знижує конкурентоспроможність України на світовій арені. Інфляція та безробіття також залишаються високими, що ускладнює реалізацію фіскальної політики та потребує підвищення ефективності державних витрат для стимулювання економічного зростання.

6. На основі розробленої стратегії фіскальної політики України на 2025–2029 роки, рекомендації для системного вирішення ключових проблем включають оптимізацію державних витрат та проведення аудиту видатків для підвищення фінансової стійкості та зниження бюджетного дефіциту. Зниження державного боргу через реструктуризацію та залучення міжнародної фінансової допомоги сприятиме зменшенню боргового навантаження та покращенню боргової політики. Стимулювання легалізації тіньової економіки

шляхом податкових амністій та спрощення процедур реєстрації бізнесу розширить податкову базу та активізує інвестиції. Проведення податкової реформи із зниженням ставок та впровадженням прогресивного оподаткування підтримає інноваційні та екологічні підприємства, сприяючи економічному зростанню. Стимування інфляції забезпечується посиленням фіскальної дисципліни та координацією з монетарною політикою Національного банку, що підвищить макроекономічну стабільність. Підвищення прозорості фіскальної політики та боротьба з корупцією через цифровізацію податкових відносин та розвиток громадського контролю зміцнить довіру до державних інституцій. Комплексний підхід до реалізації цих заходів забезпечить сталий розвиток та підвищить інвестиційну привабливість України у постконфліктний період.

7. Врахування успішного досвіду інших країн може сприяти вдосконаленню фіскальної політики України шляхом впровадження інноваційних рішень. Наприклад, використання блокчейн-технологій у податковому адмініструванні, як це реалізовано в Естонії, може підвищити прозорість фінансових операцій і зменшити рівень тіньової економіки. Впровадження обов'язкових електронних рахунків-фактур, за прикладом Італії, сприятиме зниженню податкового ухилення та підвищенню ефективності податкової системи. Польський досвід надання податкових пільг для стимулювання інвестицій може бути застосований для розвитку економічно відсталих регіонів України, особливо в поствоєнний період. Впровадження прогресивної податкової системи за зразком Німеччини забезпечить більш справедливий розподіл податкового навантаження та підтримку соціальної рівності. Цифровізація оподаткування, як у Великобританії через програму "Making Tax Digital", допоможе автоматизувати податкові процеси, зменшити адміністративні витрати та підвищити прозорість податкових зобов'язань. Інтеграція цих практик може суттєво підвищити ефективність фіскальної політики України та сприяти її економічному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрюк Т. Ю., Баранник Л. Б., Дулік Т. О. Фіскальна політика: теоретичні аксіоми та прикладні антитези. *Економічний вісник університету*. 2018. № 36/1. С. 188–200. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1219764> (дата звернення: 13.09.2024).
2. Бондарук Т. Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. *Efektivna ekonomika*. 2022. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.2> (дата звернення: 13.09.2024).
3. Бондарук Т. Фіскальна політика України як чинник сталого розвитку територій в умовах воєнного стану. *Economies' horizons*. 2023. № 3(25). С. 57–67. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(25\).2023.286686](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286686) (дата звернення: 13.09.2024).
4. Бюджет 2023 року. *Міністерство Фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 23.10.2024).
5. Варналій З. Фіскальна політика та її вплив на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 5 (257). С. 28–51.
6. Видатки держбюджету України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 23.10.2024).
7. Гасанов С. С. Фіскальні правила і фіскальна відповідальність: контекст економічної безпеки. *Finansi ukraïni*. 2018. Т. 2018, № 268. С. 7–23. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.03.007> (дата звернення: 13.09.2024).
8. Герасименко Д., Сідерова А. Фіскальна складова місцевих бюджетів. *Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації / chair С. Бойко*. 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/08.05.2020.v2.01> (дата звернення: 13.09.2024).
9. Гордієнко М. Огляд змін податкового законодавства України в період дії військового стану. *Молодий вчений*. 2023. № 1 (113). С. 158–162.

URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-31> (дата звернення: 13.09.2024).

10. Державний борг України (2009- 2024). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 13.10.2024).

11. Державний бюджет України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 23.10.2024).

12. Держбюджет-2020 перевиконано по доходам. *Міністерство Фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_derzhbiudzheth2020_perevikonano_po_dokhodam-2638 (дата звернення: 23.10.2024).

13. Дедушев І. В. Бюджетна політика: зміст та особливості. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. № 2. С. 265– 269. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.45> (дата звернення: 13.09.2024).

14. Добрунік Т. Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10> (дата звернення: 13.09.2024).

15. Доходи держбюджету України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/> (дата звернення: 13.10.2024).

16. Дубовик О. Ю., Мартинюк І. В. Фіскальна ефективність митних платежів в Україні. *Scientific bulletin of the odessa national economic university*. 2021. Т. 1-2, № 278-279. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2021-1-2-278-279-30-36> (дата звернення: 13.09.2024).

17. Дуда Г. Бюджетна політика в умовах економічної трансформації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-110> (дата звернення: 13.09.2024).

18. Економічна правда. Набув чинності закон про боротьбу з ухиленням від сплати податків. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/05/24/660893> (дата звернення: 23.10.2024).

19. Жабська Є. Яким буде рівень безробіття у 2024 році: Нацбанк порадував прогнозом. *ГЛАВКОМ*. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/>

jakim- bude- riven- bezrobittja- u- 2024- rotsi- natsbank- poraduvav- prohnozm- 999190.html (дата звернення: 13.10.2024).

20. Жовнір Н. М., Галай В. М. Скоординована фіскальна політика в умовах військових дій. *Efektivna ekonomika*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.41> (дата звернення: 13.09.2024).

21. Звіт Правління Національного банку України щодо проведення грошовокредитної політики в 2018 році. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_12022019_138-rsh.pdf?v=9 (дата звернення: 23.10.2024).

22. Звіт Правління Національного банку України щодо проведення грошово-кредитної політики у 2017 році. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_06022018_76-rsh.pdf?v=7 (дата звернення: 23.10.2024).

23. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2016 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Бюджет-2016%20презентація.pdf> (дата звернення: 23.10.2024).

24. Зінчук Г. Податково-бюджетна політика держави. *Інноваційна професійна освіта*. 2022. Т. 1, № 1. С. 74–77. URL: <https://doi.org/10.32835/2786-619x.2021.1.1.74-77> (дата звернення: 13.09.2024).

25. Ільчак І. О. Фіскальна політика держави у забезпеченні сталого соціально- економічного розвитку: thesis. 2021. URL: <http://local.lib/diploma/Ilichak2.pdf> (дата звернення: 13.09.2024).

26. Індекс інфляції (2000- 2024). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 13.10.2024).

27. Індекс сприйняття корупції у світі - 2023. *Transparency International*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 13.10.2024).

28. Інформаційний лист № 4/2023: «Повернення» на довоєнну систему оподаткування: особливості переходу. *tax.gov.ua*. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/694704.html> (дата звернення: 13.10.2024).

29. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayi-pi-pro-vik> (дата звернення: 23.10.2024).

30. Канєва Т., Стаднік О. Фіскальна політика як інструмент регулювання економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-29> (дата звернення: 13.09.2024).

31. Козирєв А. В. Державна фіскальна служба як суб'єкт запобігання та протидії правопорушенням в оподаткуванні: магістерська робота. 2021. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5163> (дата звернення: 13.09.2024).

32. Котіна Г., Степура М., Котін І. Консолідація фіскальних зусиль та міжурядова координація в умовах криз та конфліктів сучасного світу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. С. 1– 10. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-91> (дата звернення: 13.09.2024).

33. Кривонос Д. А. Податкова політика як інструмент регулювання економіки. *Сучасні тренди розвитку світового господарства в умовах новітніх глобальних викликів*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-333-3-15> (дата звернення: 13.09.2024).

34. Крихтіна Ю. О., Карачарова К. А. Фіскальна стійкість європейських країн в контексті сучасних викликів та загроз. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 80. С. 218– 226. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.80.286978> (дата звернення: 13.09.2024).

35. Крицька І. Якою буде податкова політика у 2024 році. *Forbes.ua*. URL: <https://forbes.ua/money/getmantsev-21122023-18041> (дата звернення: 23.10.2024).

36. Куровцева Н. Податки в Німеччині. Актуальна інформація 2024 року. *Money transfer: compare ways to send money online with Monito*. URL: <https://www.monito.com/uk/wiki/podatky-v-nimechchyni> (дата звернення: 17.10.2024).

37. Лагутін В. Д., Ніколаєць К. М., Щербакова Т. А. та ін. Економічна теорія: підручник. У 2 ч. Ч. 2 Макроекономіка / за ред. В. Д. Лагутіна. 2-ге вид., перероб. та допов., Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2021. 328 с

38. Лебідь Г. А., Лисяк Л. В. Бюджетно- податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Журнал "Інвестиції: практика та досвід"*. 2024. № 7. С. 60– 65. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.60> (дата звернення: 13.09.2024).

39. Лега О. В., Черненко К. В. Фіскальна та регулююча роль податку на доходи фізичних осіб у воєнний час. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 3(03)/. С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.3-4> (дата звернення: 13.09.2024).

40. Лоскоріх Г. Л., Сочка К. А., Перчі О. Ф. Бюджетно-податкова політика в контексті сталого економічного розвитку. *Efektivna ekonomika*. 2024. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.70> (дата звернення: 13.09.2024).

41. Макогон В. Д. Фіскальна політика як складова економічного розвитку. *University economic bulletin*. 2021. No. 49. Р. 149–155. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2021-49-149-155> (date of access: 13.09.2024).

42. Мартиненко В. Фіскальна політика та міжбюджетні відносини в умовах фінансової децентралізації. *Problems and prospects of economic and management*. 2019. № 2 (18). С. 227–235. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-2\(18\)-227-235](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-2(18)-227-235) (дата звернення: 13.09.2024).

43. Маршалок Т. Я. Фіскальна парадигма антициклічного регулювання економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Тернопіль, 2020. 40 с.

44. Маршалок Т. Я. Фіскальна політика держави з досягнення економічної рівноваги та подолання економічних дисбалансів. *Business inform.* 2019. Т. 7, № 498. С. 32–39. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-32-39> (дата звернення: 13.09.2024).

45. Мінфін презентує головні результати та досягнення 2021 року. *Міністерство Фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_prezentuie_golovni_rezultati_ta_dosiagnennia_2021_roku-3278 (дата звернення: 23.10.2024).

46. Мінфін: україна домовилась про реструктуризацію боргу з власниками єврооблігацій. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-/33097158.html> (дата звернення: 17.10.2024).

47. Монетарно-фіскальна координація в Україні та її вплив на економічне зростання в умовах воєнного стану / В. Коваленко та ін. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. Т. 2, № 55. С. 9–19. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.55.2024.4352> (дата звернення: 13.09.2024).

48. Мошенець О. Розвиток економіки: освіта проти «тіні». *LB.ua*. URL: [https://lb.ua/blog/olena_moshenets/523843_rozvitok_ekonomiki_osvita_prot_i.html#:~:text=Глобально%20тіньова%20економіка%20має%20різний,Болгарії%20–%2034,2%.\(дата%20звернення%3A%2013.10.2024\).](https://lb.ua/blog/olena_moshenets/523843_rozvitok_ekonomiki_osvita_prot_i.html#:~:text=Глобально%20тіньова%20економіка%20має%20різний,Болгарії%20–%2034,2%.(дата%20звернення%3A%2013.10.2024).)

49. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> (дата звернення: 13.09.2024).

50. Національний банк України. Інфляція залишатиметься помірною, а економіка надалі відновлюватиметься у 2024–2026 роках – Інфляційний звіт НБУ. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-zalishatimetsya-pomirnoyu-a-ekonomika-nadali-vidnovlyuvatimetsya-u-20242026-rokah--inflyatsiyniy-zvit-nbu> (дата звернення: 13.10.2024).

51. Немченко К. С. Фіскальна політика держави: доктринальний рівень пізнання. *Альманах права*. 2020. № 11. С. 169–175. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/ap_2020_11_32.pdf (дата звернення: 13.09.2024).

52. Огірко О., Крет І. Фіскальна політика держави: сутність та аналіз особливостей складових з їх компонентами. *Path of science*. 2018. Т. 4, № 8.

С. 2001– 2008. URL: <https://doi.org/10.22178/pos.37-5> (дата звернення: 13.09.2024).

53. Огневий В. В. Ендогенні перешкоди ринкової економіки та монетарно-фіскальні заходи їх подолання. *Actual problems of economics*. 2024. Т. 1, № 274. С. 46–65. URL: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-274-46-65> (дата звернення: 13.09.2024).

54. Оніщенко Г. Теоретичні засади фіскальної політики. *Фінансовий простір*. 2021. № 2(42). С. 70– 80. URL: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(42\).2021.177081](https://doi.org/10.18371/fp.2(42).2021.177081) (дата звернення: 13.09.2024).

55. Пасічний М. Фіскальна безпека держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-104> (дата звернення: 13.09.2024).

56. Педько А., Маряниченко Б. Фіскальна ефективність податкової системи у працях закордонних і вітчизняних дослідників. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-124> (дата звернення: 13.09.2024).

57. Петик М. Фіскальна ефективність податкової системи України. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v1.33> (дата звернення: 13.09.2024).

58. Петленко Ю., Милованова Є. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави. *Bulletin of taras shevchenko national university of kyiv economics*. 2017. № 190. С. 28–35. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/4> (дата звернення: 13.09.2024).

59. Петченко М. В. Вплив фіскальної політики на економічне зростання країн, що розвиваються: досвід та уроки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 841–844. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4369b85-f76f-4c45-9921-ba0136f31601/content> (дата звернення: 13.09.2024).

60. Повоєнна макроекономічна архітектура для України. *The Centre for Economic Policy Research (CEPR)*. URL: https://cepr.org/system/files/2023-07/RapidResponse3_Ukr.pdf (дата звернення: 13.09.2024).

61. Податкова пастка для української економіки. *Український інститут майбутнього – Кадровий резерв майбутнього*. URL: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoji-ekonomiky/> (дата звернення: 13.10.2024).

62. Проект Закону про Державний бюджет України на 2025 рік. *Верховна рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888> (дата звернення: 13.10.2024).

63. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text> (дата звернення: 13.10.2024).

64. Ривак О. Фіскальна політика – основна передумова усунення негативних наслідків ефектів переливу. *Scientific review*. 2023. Т. 5, № 90. С. 6. URL: [https://doi.org/10.26886/2311-4517.5\(90\)2023.1](https://doi.org/10.26886/2311-4517.5(90)2023.1) (дата звернення: 13.09.2024).

65. Росоха О., Славкова А. Непрямі податки: фіскальна ефективність в Україні та зарубіжних країнах. *Grail of science*. 2023. № 27. С. 107–116. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.011> (дата звернення: 13.09.2024).

66. Рябушка Л., Дехтяр Н., Юсюк А. Сучасні тенденції розвитку фіскальної політики в Україні: теорія, методологія, практика. *Вісник сумду. серія «економіка»*. 2022. № 1. С. 117–128. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87990/1/Ryabushka_fiscal_policy.pdf (дата звернення: 13.09.2024).

67. Савченко В. Ф., Лось А. Ф. Фіскальна політика в державі: сутність, етапи розвитку, принципи та інструменти. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 2. С. 62–

68. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.62> (дата звернення: 13.09.2024).

68. Сідельникова Л., Остапенко Д. Фіскальна ефективність системи непрямого оподаткування в Україні. *Oblik i finansi*. 2022. № 4(98). С. 43–50. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-4\(98\)-43-50](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-4(98)-43-50) (дата звернення: 13.09.2024).

69. Слатвінська М. О. Фіскальна політика в умовах модернізації фінансової системи: dissertation. 2019. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11145> (дата звернення: 13.09.2024).

70. Тимошенко А. Етапи становлення української фіскальної політики. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2017. Т. 1, № 22. С. 345–350. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i22.110071> (дата звернення: 13.09.2024).

71. Трекер економіки України під час війни. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 23.10.2024).

72. Трекер економіки України під час війни - ЦЕС. *Центр економічної стратегії - Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики*. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 13.09.2024).

73. Турянський Ю. І. Використання інструментів фіскальної політики. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2017. Т. 27, № 7. С. 138–142. URL: <https://doi.org/10.15421/40270726> (дата звернення: 13.09.2024).

74. Україна підписала Багатосторонню конвенцію MLI. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-ukrayina-pidpisala-bagatostoronnyu-konvenciyu-mli> (дата звернення: 23.10.2024).

75. У 2023 році Україна отримала 18 млрд євро макрофінансової допомоги від ЄС, майже половину від загального обсягу зовнішнього фінансування бюджету. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів*

виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-ukraina-otrymala-18-mlrd-ievro-makrofinansovoi-dopomohy-vid-ies-maizhe-polovynu-vid-zahalnoho-obsiahu-zovnishnoho-finansuvannia-biudzhetu> (дата звернення: 17.10.2024).

76. Федик М. Фіскальна політика уряду України в умовах глобальної пандемічної кризи. *Наукові перспективи (Naukovì perspektivi)*. 2022. № 1 (19). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-375-390](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-375-390) (дата звернення: 13.09.2024).

77. Фіскальна децентралізація й місцеві фінанси в Україні та країнах-членах ЄС / А. Вдовічен та ін. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2024. Т. 3, № 56. С. 86–96. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4390> (дата звернення: 13.09.2024).

78. Фіскальна роль непрямого оподаткування у формуванні доходів бюджету держави / Т. В. Мединська та ін. *Scientific notes of ostroh academy national university, "economics" series*. 2024. Т. 1, № 32(60). С. 102–108. URL: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-32\(60\)-102-108](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-32(60)-102-108) (дата звернення: 13.09.2024).

79. Чижова Т. В. Фіскальна спроможність непрямих податків в умовах тіньової економіки. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 16. С. 94–99. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.16> (дата звернення: 13.09.2024).

80. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia fructuosa*. 2023. Т. 150, № 4. С. 19–31. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)02) (дата звернення: 13.09.2024).

81. Шу Ч., Яструбський М. Я. Теоретичні та прикладні засади формування фіскальної політики в умовах розвитку українсько-китайської економічної діяльності. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 3. С. 180–187. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765x/2023-3-25> (дата звернення: 13.09.2024).

82. Якушко І. В. Фіскальна політика: сутність та особливості впливу на розвиток національної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія:*

економіка та управління. 2022. № 6. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-04> (дата звернення: 13.09.2024).

83. Якушко І. Роль фіскальної політики в системі державного регулювання економіки. *Problems and prospects of economics and management*. 2022. № 3(31). С. 36–47. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-36-47](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-36-47) (дата звернення: 13.09.2024).

84. Якушко І. Фіскальна диджиталізація: сутність та роль у розвитку національної економіки. *Problems and prospects of economics and management*. 2022. № 2(30). С. 44–53. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-2\(30\)-44-53](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-2(30)-44-53) (дата звернення: 13.09.2024).

85. 2010 рік: економічні підсумки року для України "Початок реформ". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=3857 (дата звернення: 23.10.2024).

86. 2011 рік: Економічні підсумки для України "Відновлення поки що нестійке". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=3858 (дата звернення: 23.10.2024).

87. 2012 рік: Економічні підсумки для України "Футбол і рецесія". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=4112 (дата звернення: 23.10.2024).

88. 2013 рік: Економічні підсумки для України "Рецесія, відсутність реформ та Асоціації з ЄС". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=4431 (дата звернення: 23.10.2024).

89. 2014 рік: Економічні підсумки для України "Рік кризи та нові можливості". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*.

URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=4954 (дата звернення: 23.10.2024).

90. 2015 рік: Економічні підсумки для України "Багато викликів, але й певні перемоги". *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=5326 (дата звернення: 23.10.2024).

91. 2022: Економічні підсумки для України. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=7055 (дата звернення: 23.10.2024).

92. 2022 International Tax Competitiveness Index. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/2022-international-tax-competitiveness-index> (date of access: 17.10.2024).

93. Aswani K. Fiscal policy in germany. *SnoQap*. URL: <https://www.snoqap.com/posts/2023/4/21/fiscal-policy-in-germany> (date of access: 14.09.2024).

94. Baumann U., Lodge D., Miescu M. S. Global growth on life support? The contributions of fiscal and monetary policy since the global financial crisis. *International journal of finance & economics*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1002/ijfe.2675> (date of access: 14.09.2024).

95. Bremer B., Busemeyer M. R. Fiscal policy preferences, trade-offs, and support for social investment. *Journal of public policy*. 2022. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1017/s0143814x22000095> (date of access: 14.09.2024).

96. Bury Y., Feld L. P. Fiscal federalism in germany. *The forum of federations handbook of fiscal federalism*. Cham, 2023. P. 159–211. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-97258-5_5 (date of access: 14.09.2024).

97. Chrysanthakopoulos C., Tagkalakis A. The medium-term effects of fiscal policy rules. *Journal of international money and finance*. 2024. P. 103019. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2024.103019> (date of access: 14.09.2024).

98. Dulik T., Pavlova K. Fiscal policy in ukraine in modern conditions and means of its implementation. *Scientific opinion: economics and management*. 2019.

№ 1(63). URL: <https://doi.org/10.32836/2521-666x/2019-1-63-24> (дата звернення: 13.09.2024).

99. Economic growth will slow. *Eesti Pank*. URL: <https://www.eestipank.ee/en/press/economic-growth-will-slow-01032022> (date of access: 17.10.2024).

100. EInvoicing in Italy. *Language selection | European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/DIGITAL/eInvoicing+in+Italy#:~:text=As%20of%20January%202019,%20eInvoicing,via%20the%20Sistema%20di%20interscambio> (date of access: 17.10.2024).

101. Fiscal policy in the great election year. *INTERNATIONAL MONETARY FUND*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024> (date of access: 30.10.2024).

102. Gao C., Que Y. Fiscal policy and monetary policy of the UK. *Advances in economics, business and management research*. 2022. Vol. 211. P. 2253–2257. URL: <https://www.atlantis-press.com/article/125971657.pdf> (date of access: 14.09.2024).

103. Gomme P. US Fiscal policy during and after the coronavirus. *Canadian journal of economics/revue canadienne d'économique*. 2022. Vol. 55, S1. P. 358–378. URL: <https://doi.org/10.1111/caje.12548> (date of access: 14.09.2024).

104. Goyal A., Ghosh T. Fiscal policy: pressures and progress. *Macroeconomics and finance in emerging market economies*. 2024. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.1080/17520843.2024.2353970> (date of access: 14.09.2024).

105. Indrawati S. M., Satriawan E., Abdurrohman. Indonesia's fiscal policy in the aftermath of the pandemic. *Bulletin of Indonesian economic studies*. 2024. Vol. 60, no. 1. P. 1–33. URL: <https://doi.org/10.1080/00074918.2024.2335967> (date of access: 14.09.2024).

106. Kaharudin I. H., Ab-Rahman M. S. Fiscal policy effects on private expenditure for sustainable economic growth: A panel VAR study from selected developing countries. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, no. 17. P. 10786. URL: <https://doi.org/10.3390/su141710786> (date of access: 14.09.2024).

107. Lyeonov S., Tiutiunyk I., Lob A. Fiscal decentralization as a tool of minimization of tax gaps in the economy. *Scientific opinion: economics and management*. 2021. № 2(72). URL: <https://doi.org/10.32836/2521-666x/2021-72-14> (дата звернення: 13.09.2024).

108. Malla M. H., Pathranarakul P. Fiscal policy and income inequality: the critical role of institutional capacity. *Economies*. 2022. Vol. 10, no. 5. P. 115. URL: <https://doi.org/10.3390/economies10050115> (date of access: 14.09.2024).

109. Overview of Making Tax Digital. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/making-tax-digital/overview-of-making-tax-digital#the-benefits-of-making-tax-digital> (date of access: 17.10.2024).

110. Papadia A. Fiscal policy under constraints: Fiscal capacity and austerity during the Great Depression. *The economic history review*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1111/ehr.13253> (date of access: 14.09.2024).

111. Polska Strefa Inwestycji. *www.paih.gov.pl*. URL: https://www2.paih.gov.pl/strefa_inwestora/Polska_Strefa_Inwestycji (date of access: 17.10.2024).

112. Pugu M., Rizani A., Yumame J. Fiscal policy and its impact on economic development in border areas. *About the journal international journal of social and education (INJOSEDU)*. 2024. Vol. 1, no. 1. P. 193– 205. URL: <https://btqur.or.id/index.php/injosedu/article/view/134> (date of access: 14.09.2024).

113. Ruxandra Teodoru I., Vermeulen R. Spending efficiency and reforms: france. *Selected issues papers*. 2023. Vol. 2023, no. 014. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9798400236334.018> (date of access: 14.09.2024).

114. Smith B. Fiscal policy effects on income inequality in the united states. *American journal of economics*. 2024. Vol. 8, no. 1. P. 1– 12. URL: <https://doi.org/10.47672/aje.1789> (date of access: 14.09.2024).

115. Sofin M. To the problem of definition of the concept fiscal policy in ukraine in the conditions of european integration. *Entrepreneurship, economy and law*. 2019. No. 7. P. 162– 166. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.29> (date of access: 13.09.2024).

116. Staff T. N. Growing deficit and the future of U.S. fiscal policy. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/taxnotes/2024/04/16/growing-deficit-and-the-future-of-us-fiscal-policy/> (date of access: 14.09.2024).

117. Tax Competitiveness Index 2022: Estonia has the world's best tax system. *e- Estonia*. URL: <https://e-estonia.com/tax-competitiveness-index-2022-estonia-has-the-worlds-best-tax-system> (date of access: 17.10.2024).

118. Thi Kim Oanh T. Fiscal and monetary policies interaction in crisis: an insight into japan. *SAGE open*. 2024. Vol. 14, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1177/21582440241228656> (date of access: 14.09.2024).

119. Vdovychenko A. How does fiscal policy affect GDP and inflation in Ukraine? *Visnyk of the national bank of ukraine*. 2018. No. 244. P. 25–43. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2018.244.02> (date of access: 13.09.2024).

120. World Bank Group. Trust Key for Higher Tax Revenues in Developing Countries. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/02/17/trust-key-for-higher-tax-revenues-in-developing-countries> (date of access: 17.10.2024).